

2018/2. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajtási Szervezet szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2018/2. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * 2018.2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

LEHOCZKI ÁGNES

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. PALLO JÓZSEF

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Kiadásért felelős:

DR. BODÓ BERNADETT

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA

KELLNER GERGELY

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác

www.dunamix.hu

Felelős vezető:

SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)

ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

E-mail: szemle@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

DR. BOZSÓ ZOLTÁN bv. dandártábornok PhD, intézetparancsnok, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

ÉLES ÉVA ny. bv. alezredes, klinikai szakpszichológus, pszichoterapeuta

FODOR GERGELY PÁL bv. hadnagy, BvOP Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

KOZMÁNÉ BÁN ERZSÉBET c. bv. főtörzsőrmester, Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

MATOVICS CSABA bv. ezredes, parancsnok-helyettes, Szegedi Fegyház és Börtön

PAPPNÉ BARANYI EDINA bv. főhadnagy, fogvatartási főelőadó, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

REZSÓFI JOHANNA bv. hadnagy, pszichológus, Budapesti Fegyház és Börtön

RUTKAI KATA főelőadó, BvOP Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

SÁNTA LÍVIA bv. őrnagy, BvOP Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

SASVÁRI FRUZSINA mb. pszichológiai osztályvezető, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

DR. TAMÁSKA PÉTER kandidátus, a Magyar Hírlap külső munkatársa

TIKÁSZ SÁNDOR bv. dandártábornok, címzetes főiskolai tanár, intézetparancsnok, Szegedi Fegyház és Börtön

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF főosztályvezető, BvOP Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

Borítófotó: Bv. fotó

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek

a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetéért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

TARTALOM

TANULMÁNY

- BOZSÓ ZOLTÁN – PAPPNÉ BARANYI EDINA – SASVÁRI FRUZZSINA:
A hosszú időre elítélt fogvatartottak vizsgálata 5
Research on the long sentenced prisoners
- ÉLES ÉVA – MATOVICS CSABA – TIKÁSZ SÁNDOR:
A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős fogvatartási tapasztalatai 21
*Experiences in the Szeged Strict and Medium Regime Prison
on the implementation of long-term and life-long imprisonment*
- KOZMÁNÉ BÁN ERZSÉBET:
Merre tovább? Anya-gyermek részleg a büntetés-végrehajtásban 41
Mother and child unit in the prison – Which way to go forward?
- REZSÓFI JOHANNA:
Biblioterápia felnőtt férfi elítéltekkel 67
Bibliotherapy for adult male prisoners
- TAMÁSKA PÉTER:
Érdekességek a magyarországi börtönügyi építészeti és jogalkotás 91
dualizmus kori világából

KONFERENCIÁK, PROJEKTEK

- FODOR GERGELY PÁL:
Beszámoló a „Reintegrációs munka a börtönökben” – 98
Büntetés-végrehajtási Ludovika Kiemelt Kutatóműhely hazai konferenciájáról
- RUTKAI KATA – SÁNTA LÍVIA:
Börtönstatisztikai Szemle – 2018. 1. szám – Ajánló és tallózás 100
- VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF – FODOR GERGELY PÁL:
Ezer éves múltunk – A büntetés-végrehajtás az igazság védelmében 106
- VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF:
Beszámoló a „Kábítószer-kereskedők, drogtermesztők és drogfutárok 110
Magyarországon” című konferenciáról

RÖVIDEN

- ESEMÉNYNAPTÁR 112

Fotó: Bv. foitó

A HOSSZÚ IDŐRE ELÍTÉLT FOGVATARTOTTAK VIZSGÁLATA

Research on the long sentenced prisoners

A „hosszú ítélet” kifejezés azok számára, akik a büntetés-végrehajtásban tevékenykednek egy hétköznapi szakzsargon. Nem is gondolunk arra, hogy a kifejezés a valóságban szubjektív vetületű. Mikor hosszú valami, mitől válik hosszúvá? Mindenkinek ugyanazt jelenti a hosszú? Mennyire szubjektív az a kifejezés, hogy hosszú ítélet? Az értelmező kéziszótár alapján az időbeliséget fejezi ki, azaz az egyfolytában sokáig vagy a szokásosnál tovább tartó időtartamot. De mi az a szokásos? 3 év vagy 5 év, vagy csak a tíz évnél hosszabb ítéleti idő tart tovább a szokásosnál? Lehet, hogy a hosszú mégsem csak mennyiségi, hanem minőségi jelző is? Kutatásunk során hosszú ítéletüket töltő fogvatartottakat vizsgáltunk.

Kulcsszavak: hosszúidős fogvatartottak, megküzdési stratégia, reménytelenség, reintegráció

The term 'long sentence' is just an ordinary technical jargon for those who are working in the Prison Service. Therefore, the subjective nature of this term is usually tended to be ignored. When do we consider something long and what does make it long? To what extent can the term 'long sentence' be considered subjective? The lexical meaning of the word expresses timeliness and temporality, precisely it refers to a condition which extends over a considerable time or prolongs beyond the usual time. Here a question arises: what is meant by the 'usual time'? Three years, five years or just a ten years imprisonment can be defined as a sentence beyond the usual time? Is it possible that the term 'long' is not only a quantifier, but a qualifier as well? The current research analyses the long-term prisoners.

Keywords: long-term prisoners, coping strategy, hopelessness, reintegration

Előzmények

Tanulmányunk azt hivatott bemutatni, hogy a hosszú, azaz több mint 15 év ítéletet kapott személyek fogvatartása milyen „minőségben” telik pszichikai és pedagógiai aspektusból. Az adatfelvételre 2017. szeptember, október, november hónapokban került sor a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben. A vizsgált időszakban az intézetben nem működött hosszúidős speciális részleg, a vizsgált személyek börtön valamint fegyház részlegben voltak elhelyezve, fogvatartásuk körülménye nem különült el a körleten elhelyezett többi fogvatartott életkörülményeitől¹.

Számos vizsgálat kimutatta, hogy az öt évnél többet töltők között ún. funkcionális pszichoszindróma léphet fel, amely érzelmi, önértékelési zavarokkal, kognitív nehézségekkel, megváltozott realitásérzettel, fokozódó neurotikussággal és agresszióra való hajlammal jár. A tanulmány szempontjából súlyozott fontosságú az elítéltek megküzdési stratégiájának (coping mechanizmus) és reménytelenségének kérdésköre. Azt feltételezzük, hogy a büntetés letöltésének előrehaladtával egyre nehezebben alkalmazkodik az egyén és egyre kevésbé látja pozitívnak a jövőképét. Feltételezzük, hogy a rövidebb ítéletet töltő fogvatartottnak pozitívabb a jövőképük és jobb a coping mechanizmusai. Ez abból is származhat, hogy a börtönévek során tendenciózus a társas kapcsolatokban bekövetkezett negatív változás. A külvilágtól való hosszabb izoláció a társadalmi reintegráció esélyének és a munkaerőpiacra való visszakerülés csökkenéséhez vezet. A pszichológusi meghallgatások során megjelenik a fogvatartottak ez irányú félelme, úgy érzik, hogy a társadalmi elvárások meghaladják képességeiket. Vizsgálati személyeink nem rendelkeznek egyforma képességekkel és kompetenciákkal.

A börtönévek, különösen a hosszabb időtartamú fogvatartás során az addigi pozitív attitűdök irányt válthatnak, módosulhatnak. Itt meg kell említenünk egy másik jelentős aspektust is: az elítéltek iskolai végzettsége, előképzettsége és szocioökonomiai státusza mindenütt alacsonyabb a társadalmi átlagnál, amely jelzi, hogy a bűnelkövetők többségénél a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeztek.

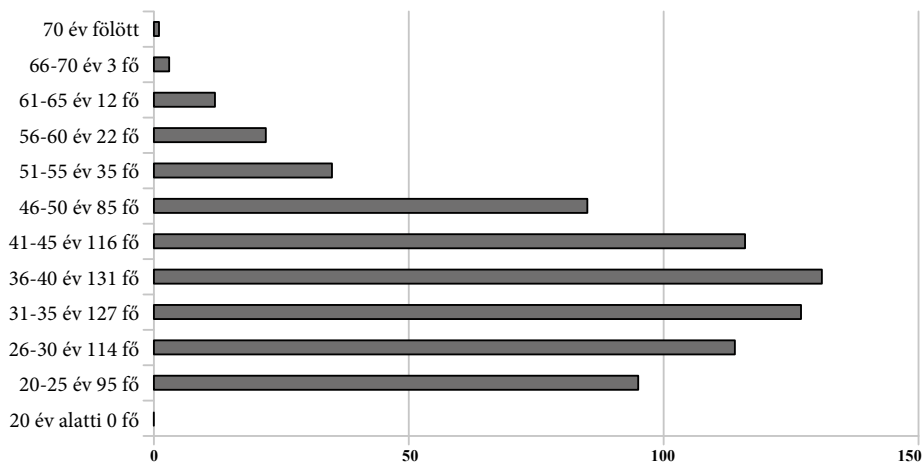
1 A hosszúidős speciális részleg (a továbbiakban: HSR) tekintetében elmondható, hogy a személyi állomány valamennyi, ott szolgálatot teljesítő tagjára az általánostól eltérő, jelentősebb szerep hárul. Kiemelendő a körletfelügyelő, a szociális segédelőadó és a reintegrációs tiszt személye, akik a részlegben belül folyamatosan jelen vannak, irányítják a napi tevékenységet, továbbá ők azok, akik minden egyes kérés, kérelem, panasz esetén az eljárásrend szerint intézkedni kötelesek. Az itt szolgálatot teljesítő személyi állományú tagnak átlagon felüli empátiás és stressz tűrő képességgel kell rendelkeznie. Kiválasztásuk megfelelő gondossággal kerül végrehajtásra, az arra alkalmas személyi állomány tagjai közül. Kezelésük során a pszichológus, továbbá a lelkész is jelentős szerepet kap, mivel mind a lelki folyamatok megfigyeléséhez, elemzéséhez, a további kezelési stratégia kialakításához elengedhetetlen a szakpszichológus tevékenysége. A hittel kapcsolatos kérdések megválaszolása a szentív időszakokban a fogvatartottak részére bizonyos elfogadást, megnyugvást, vigasztalást adnak. – *A Főszerkesztő*

Fogvatartottak iskolai végzettségének megoszlása (741 fő)

Iskolai végzettség rövid név	Összeg (fő)
Analfabéta	9
1. osztály	2
2. osztály	8
3. osztály	10
4. osztály	22
5. osztály	16
6. osztály	32
7. osztály	43
8. osztály	368
9. évfolyam	29
10. évfolyam	24
11. évfolyam	9
12. évfolyam	5
Ipari iskola/szakmunkás képző	98
Szakközépiskola	24
Technikum	8
Középiskola+szakma	2
Gimnázium	17
Főiskola	7
Egyetem	8
Összesen	741

A fogvatartottak többsége (510 fő) nem rendelkezik az általános iskolai végzettségnél magasabbal, de jelentős részük az alapfokú ismeretek hiányától szenved. Többségüknek – annak ellenére, hogy befejezett általános iskolai végzettséget igazoló okirattal rendelkezik – kompetenciafejlesztésre van szüksége.

Fogvatartottak életkor szerinti megoszlása (741 fő)

Az átlagéletkor 37,39 év, azaz a fogvatartottak többsége fiatal felnőtt. Túlsúlyban (668 fő) az aktív, munkaképes életkorban lévők vannak (20 és 50 életév között), akik a szabadságvesztés büntetés letöltése miatt – részben vagy teljesen – kiesnek mind a munkavállalás, mind a családépítés, valamint a tanulás időszakából. Számukra teljes mértékben hiányos, torzult, vagy csonkolt a szocializációs tér, a társadalmi szerepek kialakulása, az életélmények feldolgozása.

Feltételezhetjük, hogy ezek a fogvatartottak negatívan hatnak a megküzdési mechanizmusaikra, stressztűrő képességeikre, ezáltal valószínűsíthető egy átlagpopulációtól különböző pszichológiai immunrendszer.

Mit is jelent a pszichológiai immunrendszer (PI)?

A pszichológiai immunrendszer fogalmát Oláh Attila definiálta², amely a test és lélek kölcsönhatása által jelenik meg, és biztosítja a személyiség védekező rendszerét a lelki sajátosságok szerveződése révén. Védi lelkünket a stressz, a krízisek káros hatásaitól, ahogyan az immunrendszerünk védi testünket a vírusokkal, fertőzésekkel és betegségekkel szemben. A pszichológiai immunrendszer azokat a személyiségforrásokat foglalja magában, amelyek képessé teszik az egyént a stresszhatások, krízishelyzetek elviselésére, illetve ezekkel való megküzdésre, mivel ezek elkerülhetetlen részei életünknek. Három alrendszer van: a megközelítő-monitorozó alrendszer, amely a fizikai és szociális környezet megismerésére, megértésére, kontrollálására hangolja a kognitív apparátust. Az alkotó-végrehajtó alrendszer olyan személyiségjegyeket foglal magába, amelyekkel az egyén elérheti céljait. Az önregulációs alrendszer stresszhelyzetben kontrollálja a kialakult érzelmi állapotokat és biztosítja az önszabályozás hatékonyságát.

A pszichológiai immunrendszert befolyásoló tényezők:

- érzelmi kimerültség,
- kiégés veszélyének való kitettség,
- hangulati instabilitás,
- csökkent frusztrációs tolerancia,
- irritábilis,
- fáradékonyság,
- tehetetlenség érzése,
- önértékelési zavarok,
- szociális kapcsolatok beszűkülése, izoláció.

A pszichológiai immunrendszert bio-pszicho-szociális modellben lehet értelmezni. A biológiai faktorok a személyiség alapvető működését (pl. szenzitivitás), illetve a testi állapotokat (pl. betegségek, kimerültség, álmatlanság, hormonális hatások) foglalják magukban. A szociális faktorok közé a kulturális, illetve társadalmi közeg, a szociometriai háló és pénzügyi helyzet tartozik. A pszichológiai immunrendszer legfontosabb komponensei a pszichés tényezők, amelyek gondolkodási és készség típusú összetevőket foglalnak magukban. A kognitív faktorok részei a pozitív gondolkodás, a kontrollézés, az öntisztelet, a rugalmasság, a növekedésérzés és az én-hatékonyság.

2 Oláh A. (1997)

A készségek közé a koherenciaérzék, a szinkronképesség, különböző társas készségek és a kontrollképességek (impulzus kontroll, érzelmi kontroll) tartoznak.

A pszichológiai immunrendszer gyengülésére számos tényező hatással van, viszont ezeknek mértékét befolyásolja személyiségjegeink összessége. Leggyakrabban élethelyzeti krízisek, negatív életesemények, önpusztító pszichés mechanizmusok állnak a pszichológiai immunrendszer gyengülésének hátterében, amelyek lehetnek:

- normatív krízisek,
- krónikus stressz,
- hosszan elhúzódó betegség,
- családi, párkapcsolati problémák,
- veszteségek,
- túlzott elvárások önmagunkkal szemben,
- munkahelyi nehézségek, munkahely elvesztésétől való félelem,
- családi tragédiák.

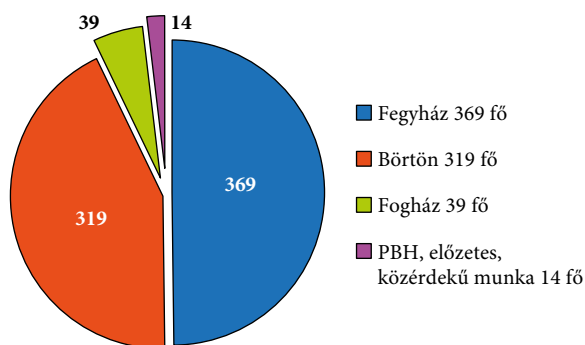
Prizonális szempontból ezek a faktorok az alábbiakban nyilvánulhatnak meg:

- izoláció a társadalomtól,
- fokozatosan gyengülő kapcsolattartás,
- párkapcsolat megszakadása,
- gyermekek új környezetbe kerülése (nevelőszülők, intézet, stb.),
- eltérő szocioökonómiai státusszal rendelkező fogvatartottakkal összezártság,
- anyagi javaktól való megfosztottság.

A kutatás helyszínének bemutatása

A Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetet alapvetően felnőtt korú férfiak elhelyezésére tervezték, azonban az intézet alaptevékenysége bővült az előzetes letartóztatással, a felnőtt korú férfi elítéltek fegyház, börtön – kivételesen fogház – fokozatú szabadságvesztésével, felnőtt korú női elítéltek fegyház, börtön, fogház fokozatú szabadságvesztésével, továbbá jogszabályban meghatározott körben az elzárással. Az intézet maximális befogadó képessége 770 fő, jelen lévő létszáma 741 fő, amelyből átlagban 681 fő férfi és 60 fő nő tölti szabadságvesztését.

Végrehajtási fokozat szerinti megoszlás (741 fő)

Az intézetben elhelyezett fogvatartottak többsége (688 fő) fegyház és börtön fokban tölti szabadságvesztését, amelyek időtartama nagy valószínűséggel hosszabb időintervallumot ölel át. Az általuk elkövetett jellemző bűncselekmények a rablás, lopás, emberölés, csalás, erőszakos közöszülés, szemérem elleni erőszak.

Visszaesés foka szerinti kimutatás	létszám (fő)	arány (%)
Első büntényes	197	26
Visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő	108	15
Visszaeső	82	11
Többszörös visszaeső	176	24
Erőszakos többszörös visszaeső	36	5
Különös visszaeső	124	17
Nincs megállapítva	18	2
Összesen	741 fő	100%

Felmérve a visszaesés foka szerinti mutatókat elmondható, hogy csupán csak 26% találkozott első alkalommal a büntetőjog intézményrendszerével, és 74% ellen már legalább egy alkalommal folyt eljárás.

Kutatás

A tanulmány a kérdőíves módszer feldolgozását követi. A kérdőíveket a hosszuidős büntetést töltő fogvatartottak töltötték ki, valamint a véletlenszerű kiválasztási eljárással megalkotott hasonló létszámú kontrollcsoport, egyfelől a coping stratégiákra (Pszichológiai Immun Felmérő Lap), másfelől a pozitív-negatív attitűdökre és a jövőképre (Reménytelenség Skála) vonatkozóan. A kérdőívek összehasonlítása mellett kiemelt jelentőséggel bír a csoport és a kontrollcsoport jutalmazási, valamint fenytési adatainak összevetése is.

A PI mérését „A Pszichológiai Immunrendszer Felmérő Lappal végezzük”³.

Megküzdési képesség

A személy és a környezet dinamikus kölcsönhatásaként értelmezhető a coping, melynek középpontjában a kognitív kiértékelés és az adott helyzetben keletkező érzelem erőssége és minősége áll. Amikor egy problémával találkozunk, a megküzdés két lépésből áll. Az elsődleges kiértékelés során felmérjük, hogy az adott helyzet milyen hatással van jóllétünkre, biztonságunkra, illetve eldöntjük, mennyire érint minket az adott probléma. Amennyiben a „jelentőséggel bíró” kategóriába soroljuk az eseményt, a másodlagos kiértékelés során az erőforrások és stratégiák hadrendbe állítása következik. Ebben a szakaszban a legfontosabb az irányíthatóság és a célkijelölés, illetve a célok elérhetősége.

3 Oláh A. (1997)

A fogvatartottak többségéről elmondható, hogy a szocializációs deficitjeik és az alacsony szocioökonómiai státuszuk miatt nem megfelelő megküzdési mechanizmusokkal rendelkeznek. A bűncselekmény elkövetését megelőző számos helytelen választás, vagyis a nem megfelelő elsődleges és másodlagos kiértékelés vezette őket a büntetés-végrehajtásba. A prizonális környezetben ezek a nem megfelelő szocializáció talaján kialakult hiányos megküzdési stratégiák rizikófaktorként lépnek fel.

A felmérő lap 80 db állítást tartalmaz, amelyeket a kutatás alanyának értékelnie kell önmagára nézve. A kérdések az emberek jellemző tulajdonságait és életfelfogását írják le. Az egyes állításokat egy ötfokú skálán úgy kell értékelni, hogy az önmagára nézve teljes mértékben, vagy egyáltalán nem jellemző.

Reménytelenség Skála

A reménytelenség meghatározása a jövőhöz kapcsolódó negatív viszonyulás, illetve negatív attitűdök együtteseként fogalmazható meg. A szuicid veszélyeztetettség felmérésére a Beck-féle Reménytelenség Skála egy világszerte elismert, gyors és eredményes mérőeszköznek minősül. A hosszú ítélettel rendelkező fogvatartottak esetében ennek mérése kiemelten fontos, mivel a veszélyeztető faktorok megléte miatt a szuicidum elkövetésének valószínűsége nagyobb lehet.

A kérdőív 21 db csoportosított állítást tartalmaz, az állítások közül azt kell kiválasztani, amely a legjobban jellemzi az alany érzéseit.

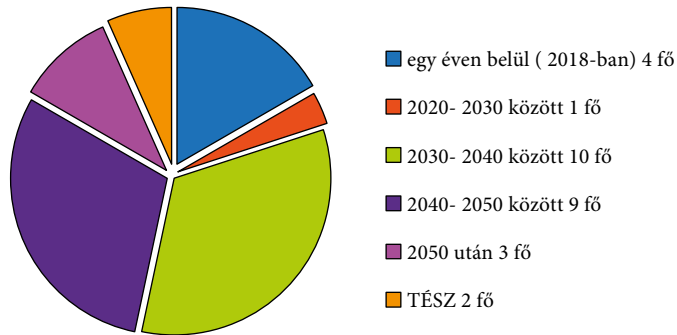
Csoport, kontrollcsoport bemutatása

Aktuális vizsgálatunk a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben hosszú ítéletet töltő fogvatartottak pszichológiai immunrendszerét és reménytelenségét kívánja összevetni a többi – lehetőleg rövidebb büntetési idővel rendelkező – elítélttel. Az eredmények függvényében bepillantást nyerhetünk abba, hogy a hosszabb távú társadalomtól való izoláció gyengíti-e a PI értékeket, és fokozza-e a kilátástalanság érzetét, vagy annak megélését.

A kutatásba 60 fő fogvatartottat vontunk be. A csoportba az intézetben elhelyezett 30 fő hosszú ítéleti időt töltő fogvatartott került, míg a kontrollcsoportot 30 fő – véletlenszerű kiválasztási eljárással meghatározott – fogvatartott alkotja. A csoport kiválasztása adott volt, míg a kontrollcsoport megalkotásánál nem volt lényeges elem a fogvatartott életkora, neme, elkövetett bűncselekménye, a szabadulás várható időpontja, viszont szűrtük azt, hogy az ítélet időtartama ne haladja meg az 5 évet, valamint elsősorban fogház vagy börtön fokozatban töltse szabadságvesztését.

A vizsgált csoport 30 főből áll, akikből 28 fő férfi, illetve 2 fő nő.

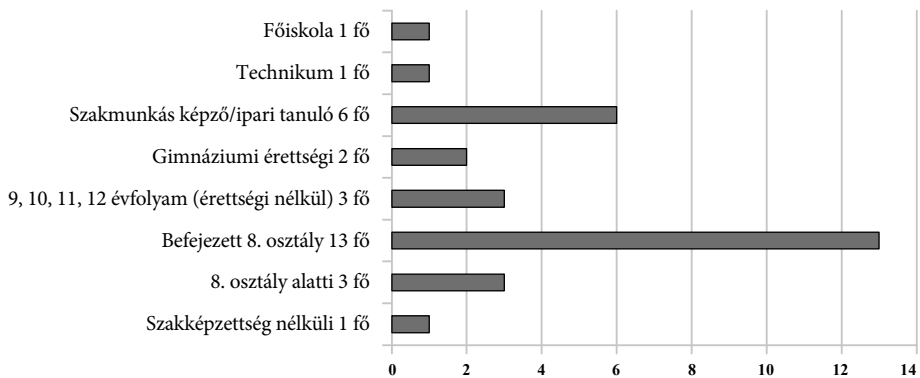
Szabadulás várható ideje

A szabadulás időpontját tekintve a csoport több mint 2/3-a a kutatás időpontjához mérten több mint tíz év múlva szabadul, viszont (5 fő) fogvatartott a szabadulása egy éven belül várható.

A kontrollcsoport esetében nem vizsgáltuk a tagok iskolai végzettségét, ellenben a csoportét – az alaposabb megismerés érdekében – igen.

Iskolai végzettség szerinti megoszlás

Megállapítható, hogy többségüknek van iskolai végzettsége és a vártnál nagyobb arányban rendelkeznek befejezett általános iskolai, illetve közép- vagy felsőfokú tanulmányokkal.

Antal Szilvia és Solt Ágnes „A tényleges életfogytig tartó ítéletet töltők longitudinális vizsgálata” című cikkükben az alábbi veszélyeztető és megóvó tényezőket vizsgálták.⁴ Azt állították, hogy a legvesélyeztetőbb tényezők az időskor és az egészség romlása, azonban minden, ami elősegíti az autonómia és önállóság fejlődését, pozitívan hat a fogvatartottak lelki egyensúlyára, a problémáikkal való megküzdésre.

4 Antal Sz., Solt Á. (2013)

Veszélyeztető tényezők	Megóvó tényezők
az egészség elvesztése: betegség, öregség	elfoglaltságok, foglalkozások
szegénység	pénzkereseti lehetőség
bűncselekménnyel kapcsolatos gondolatok, a büntett feldolgozatlansága	a téz intézményének megszűnésében való hit és remény
az álmódosítás hosszú távon	tudatos önfejlesztés
kapcsolattartás, ami rendszertelen, instabil, vagy negatív érzelmekkel jár	kapcsolattartás, ha az stabil és kötődést biztosít
az egyéni igényektől független elhelyezés	egyéni igény szerinti elhelyezés (szeretne-e zárkatársat vagy egyszemélyes elhelyezést igényel, a nyugalmat és a rutint részesíti-e előnyben a nagyobb kötöttség ellenére, vagy az ingerekben gazdagabb, több lehetőséggel bíró és nagyobb mozgásteret biztosító elhelyezést preferálja, s hogy személyes szükségleteinek előteremtése érdekében mennyi munkára van szüksége.)

A táblázatban megjelenő megóvó tényezők pozitívan hathatnak a pszichológiai immunrendszerre, elősegíthetik a megküzdési mechanizmusok kialakulását.

A PI 16 alskálájából az alábbiakat vizsgáltuk:

- pozitív gondolkodás,
- kontroll érzés,
- öntisztelet,
- növekedés érzés,
- én-hatékonyság,
- kitartás,
- ingerlékenység gátlás.

Feltételezzük, hogy a PI összpontszámok, illetve az alskálák eredményei a hosszú ítéletet töltő fogvatartottaknál alacsonyabb értékeket mutatnak, mint a rövid büntetéssel rendelkezőknél, illetve valószínűsítjük azt is, hogy a hosszú éveket letöltők reménytelenebbül látják a jövőképeket, mint a rövidebb ítélettel rendelkezők.

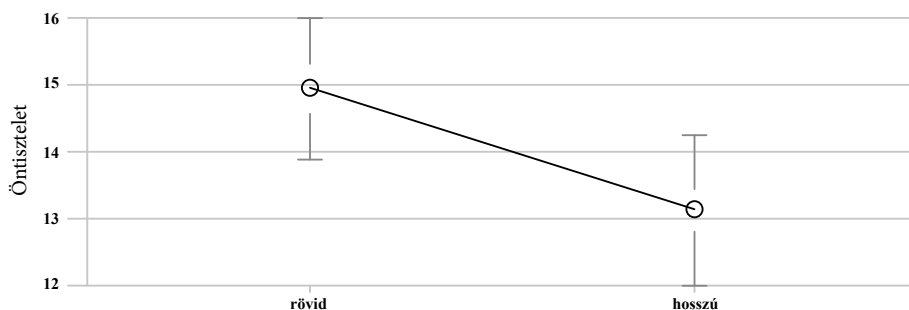
Eredmények

A vizsgált minta nagysága 46 fő, amelyből 24 fő hosszú, 22 fő pedig rövid ítélettel rendelkező fogvatartott. A vizsgált változók a Kolmogorov-Szmirnov próba alapján normális eloszlásúak ($D_s < 0.241$, $p_s > 0.12$), így a rövid és hosszú ítéletes fogvatartottak közötti különbségeket t-próbával vizsgáltuk. A két csoport összehasonlítása során két változónál mutatkozott tendenciaszerű eltérés. A t-próba eredménye alapján ($t = -1.952$, $df = 50.95$, $p < 0.056$) a Beck Reménytelenség Skála összpontszámának átlaga a hosszú ítéletes csoport tekintetében alacsonyabb (9.96), mint a rövid ítéletes csoportnál (11.1). Az öntisztelet vonatkozásában is megfigyelhető egy tendenciaszerű eltérés ($t = -1.736$, $df = 47.25$, $p < 0.089$), a hosszú ítélettel rendelkező fogvatartottak csoportjánál az átlagérték mérsékeltebb (13.33), mint a rövid ítélettel rendelkezők csoportjánál (14.93).

Szignifikáns eredmény a többi változó esetében nem mutatkozott, ami a kis elemszámú mintának tudható be.

Az eredményeket elemezve az alábbi következtetések vonhatók le:

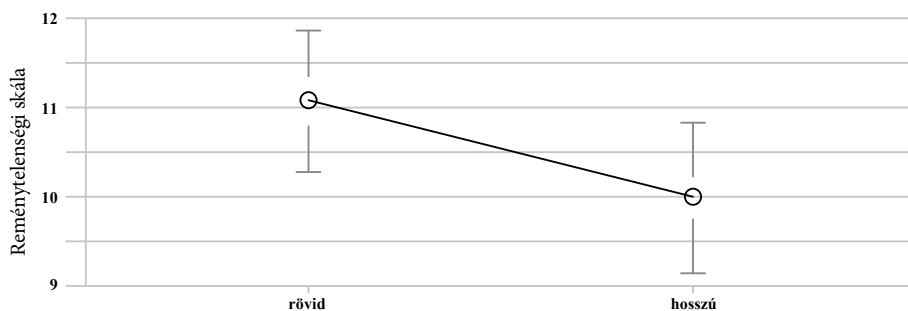
A Pszichológiai Immunrendszer Felmérő Lap eredményei alapján nem mutatkozott szignifikáns különbség a hosszú és rövid ítélettel rendelkező fogvatartottak között sem az összpontszám, sem a vizsgált alskálák tekintetében, tehát a megküzdési stratégiáikban nincs jelentős különbség, illetve mindkét csoport esetében egy átlagos szintű megküzdési készséget lehet megállapítani. Hipotézisünk beigazolódott, mivel az öntisztelet alskála tekintetében egy tendenciaszerű eltérés mérhető. Ez az eredmény azzal magyarázható, hogy a vizsgálati mintában szereplő fogvatartottak különböző bűncselekmények miatt töltik büntetésüket. A rövid ítélettel rendelkezők leginkább lopás, garázdaság, csalás bűntetteket követtek el, míg a hosszú évekre elítéltek életelennes, vagy egyéb erőszakos bűncselekményeket. Ezeket a bűncselekményeket az elkövetőiknek feltételezhetően csak részben, vagy még egyáltalán nem sikerült pszichésen feldolgozniuk. A büntudat hatást gyakorol az önértékelésükre, ami a börtönben töltött évek alatt csak lassan mérséklődik.

A Beck Reménytelenség Skála esetében viszont éppen a hipotézisünkkel ellenkező eredmény született. A hosszú ítélettel rendelkezők csoportjánál a szabadulás ténye távoli, a másik csoportban viszont – akik 5 év vagy az alatti szabadságvesztésüket töltik – a mindennapi problémáik fontos elemeként jelenik meg. Ez a pszichológusi meghallgatások, illetve a csoportfoglalkozások alkalmával rendszeresen megjelenő téma, mivel pozitív ténye ellenére gyakran félelemmel társul a társadalomba való visszailleszkedés nehézségei által, amit az önálló életviteli képesség csökkenése eredményez. A szabadulástól való félelem nem irreális, ugyanis előfordulhat:

- hajléktalanság,
- munkanélküliség,
- piacképes végzettség hiánya miatt lemondó attitűd,
- társadalmi izoláció/társas kapcsolatok hiánya,
- egészségügyi problémák,
- dependenciák kialakulása (alkohol, drog, gyógyszer),
- párkapcsolat/családi kapcsolatok megromlása.

A szabadulás előtti időszak beszélgetéseiben szinte mindig megjelenik a stigmatizációtól való erős félelem, amely a legnagyobb visszatartó tényező a társadalmi reintegráció, illetve a munkaerőpiacra való visszakerülés tekintetében.

A kérdőívek feldolgozása mellett a vizsgált személyek alkalmazkodási képességeit is figyelembe vettük. Kiemelt tényezőként tekintettünk a jutalmazási, valamint a fenytési adatok összevetésére is, amely az egyén megküzdési stratégiájához kapcsolható információkat tartalmazza.

A nyilvántartott adatok alapján a hosszúidős büntetést töltő fogvatartottak összesen 215 esetben voltak fegyelmi ügy részesei, emellett pedig 317 esetben javasoltak számukra jutalmat. A kontrollcsoportban összesen 99 esetben indult fegyelmi eljárás és csupán csak 83 esetben jutalmazás. Az értékek megtevesztőnek tűnnek, hiszen a kontrollcsoport esetében a tett javaslatok egy rövidebb időintervallumot ölelnek föl, míg a vizsgált csoport esetében ez egy sokkal hosszabb időszak alatt következett be. Emiatt szükségesnek láttuk a hasonló időszakban feltett javaslatokat összevetni.

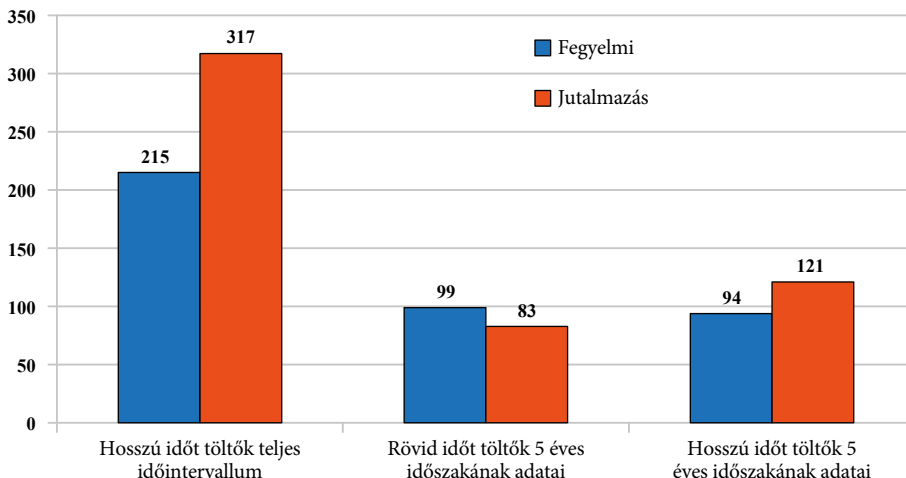
Megvizsgáltuk a hosszú ítéleti időt töltők szabadságelvonással járó első 5 évének fegyelmi helyzetét, amely alapján kimutattuk, hogy összesen 94 esetben, azaz hasonló mértékben követtek el fegyelemsértést.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a vizsgált csoport jutalmazási helyzete milyen volt a szabadságvesztés kezdő 5 évében. Azt feltételeztük, hogy ha kevesebb jutalomban részesültek, mint a kontrollcsoport tagjai, akkor valószínű, hogy a későbbi időszakban jutottak el az alkalmazkodás és az együttműködés megfelelő fokára, valamint a bv. dolgozók is a későbbi időszakban kezdték el a reintegrációs tevékenységben való részvétel jutalmazni.

Azt is feltételeztük, hogy ha az első 5 év alatt hasonló vagy akár több jutalomban részesültek, mint a kontrollcsoport, az a következtetés vonható le, hogy a jogerős bírói ítéletet követően hamarabb jutottak el az elfogadás állapotához, vannak terveik, megpróbálnak alkalmazkodni és a lehető legkedvezőbben beosztani az előttük álló időszakot.

Az első 5 év viszonylatában kimutatásra került az is, hogy a vizsgált csoport tagjai számára ez idő alatt 121 jutalmazási javaslattal éltek, amely sokkal több, mint a rövidebb időt töltők esetében. Tehát arra is fény derült, hogy a hosszú időt töltő fogvatartottak magatartása nem rosszabb, mint a rövid időt töltőké, szembehelyezkedésük a szabályokkal nem aggályosabb, mint a többieké, sőt, hamarabb fogadják el a büntetés tényét, ami jutalmazásukban is rövidebb idő alatt megmutatkozik.

Fegyelmi és jutalmazási helyzet összehasonlítása

Egy szerencsés együttműködés rövid története

„Minden foglalkozás meghatározott funkciót tölt be a társadalomban: egy bizonyos feladatot kell végrehajtania, amiért felel.”

William Schwartz (1961)

Egy esettanulmányon keresztül szeretnénk bemutatni, hogy a börtön falain belül is van együttműködés. Az együttműködés kifejezés már önmagába véve is egy pozitív eredmény megvalósulására utal, hiszen ha valamit együtt végeznek el többen és az működőképes is, akkor az már nem lehet rossz. Ezen kívül szerencséire is minden körülmény között szükség van, még azokban az inséges időszakokban is, amikor egy ember börtönbe kerül és nehéz, számára ismeretlen események sora vár majd rá. Így történt ez – nevezzük most az anonimitás kedvéért – Fábiusszal.

Fábiusz középkorú, felnőtt férfi, aki korábban soha nem került összeütközésbe az igazságszolgáltatással, mégis súlyos bűncselekmények sorát követte el. Rendezett körülmények között nevelkedett, gyermekként sem voltak problémái iskolatársaival, pedagógusaival, családtagjaival. Társas kapcsolataiban és munkahelyén is megállta a helyét.

Hogy mi volt az ok, ami arra vezette, hogy bűncselekményeket kövessen el, nem tudjuk objektíven megítélni, és a jelenlegi tanulmány prezentálásához nem is szükséges. Élete egy új szakasza indult el 2012-ben, amikor a bíróság jogerősen életfogytig tartó, fegyház fokozatban végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre ítélte. Biztos, hogy nem tudta, ez mit jelent pontosan, azt viszont igen, hogy a feltételes szabadságra bocsátás felülvizsgálatát 35 évben határozta meg a bíróság, amelynek időpontja 2048 év vége. Rengeteg idő, amely alatt megváltozhat minden, ami addig biztosnak tűnt.

Alkalmazkodás

A fogvatartott befogadása megtörtént. Az intézeti pszichológusok⁵ különös figyelmet fordítanak azokra a fogvatartottakra, akik hosszú ítéletüket töltik. Meghallgatásaik, egyéni és kiscsoportos foglalkozásaik során kiemelt érzékenységgel világitanak rá a pszichés problémákra, a fogvatartottak viselkedési formájára, a kommunikációra, a szuicid veszélyre és számos olyan elemre, amelyek a hétköznapiak során nem tűnnek eltérőnek vagy érdekesnek. Fábíusz befogadásánál is ezek a sarkalatos kérdések merültek fel, amely során feszültség, eltérés nem volt tapasztalható. Büntetés-végrehajtásának korai szakaszában felmérte helyzetét, és azt a tényt, hogy alkalmazkodni fog. A kutatás korábbi következtetéseit ezen a ponton, ezzel a lépéssel meg tudjuk erősíteni. Fábíusz – mint a fegyelmi és jutalmazási statisztikák összefoglalása során volt tapasztalható – megküzdési stratégiája erős volt, tudomásul vette helyzetét. Eldöntötte, hogy a lehető legmegfelelőbb módon tölti le fegyházbüntetését. Nem követett el fegyelmi cselekményeket eddigi ítéleti ideje alatt, ellenben jutalmat 6 esetben szerzett, munkavégzés, közösség érdekében végzett tevékenység, valamint egyéb okból, amelyek elsősorban kulturális, művészeti, szellemi vetélkedőkön való sikeres részvételt jelentettek. Ezek az esetek is jól mutatják, hogy – bár fegyházasként az élettere sokkal szabályozottabb – keresi és megtalálja a személyiségének megfelelő feladatokat.

Feladat

A feladatok megtalálásához megfelelő motiváció és lehetőség is kell. Bár Fábíusz fizikailag alkalmas munkavégzésre és egészséges is, de elkövetett bűncselekménye, rezsimbe és biztonsági kockázatba sorolása eddig nem tette lehetővé a munkáltatását. Foglalkoztatásának más útját találtuk meg. Hosszú ítélete ellenére nem gondolkozhattunk úgy, hogy „ráér” még bármilyen tevékenységre, vagy „úgysem tudná hasznát venni”, bármit is csinálna. Reintegrációját annak ellenére sem hanyagolhatjuk el, hogy annak valóságos megélése még nagyon távoli. Középiskolai tanulmányok megkezdésére ösztönöztük, amelyet sikeresen és nagyfokú lelkesedéssel teljesít. Jó tanuló, érdeklődő, kiváló magaviseletű. Az iskolai sikerek megélése az ő életében is rutinszerűvé vált, beépült a mindennapjaiba. Egy idő után már nem váltotta ki az újszerűség élményét,

5 A HSR irányítását team munkában kell végrehajtani. Az intézeti pszichológusok feladatai között szerepel a HSR team munkájában való részvétel is. Részt vesz a be- és kihelyezéssel kapcsolatos vélemény előkészítésében, szakmai meglátásaival a döntés előkészítési folyamatát támogatja. A behelyezett fogvatartottak tekintetében feladatot vállal az egyéni kezelési útmutató összeállításában, elősegíti a reintegrációs program megvalósulását. Háromhavonta részt vesz az elítéltek pszichés állapotának, foglalkoztatásának, a reintegrációs programban foglalt megvalósulásának értékelésében, a részlegen tartás vagy az onnan történő kihelyezés lehetőségének felülvizsgálatában, továbbá a bv. keretei között a tartalmas életfeltételek biztosításában. A pszichológus fogvatartottakkal való tartózkodása azonnal megvalósul, amennyiben azt a fogvatartott kéri. A háromhavi értékelés végrehajtásához heti egy alkalommal a pszichológusnak beszélnie kell a fogvatartottal. A szuicid veszélyeztetett elítéltek esetén az ilyen irányú felülvizsgálat hetente megtörténik. A pszichológus a gondozási tevékenységét a szakmai elvárások, szakértelme és jogosultsága mentén szervezi meg, amely alapvetően egyéni, kis- és nagycsoportos foglalkozásokban, kreatív terápiában valósul meg.

– A Főszerkesztő

nem kötötte le teljes mértékben figyelmét, energiáját. Ahogyan a bevezető idézet is mutatja, kellett valami feladat, ami fontossá tette a személyét és megjelent benne a hasznosság élménye. Különböző jóvátételi tevékenységek megszervezésekor tapasztaljuk azt, amit jelenlegi kutatásunk is érintett, hogy a fogvatartottak önértékelése, önmaguk tisztelete alacsony. Nem hisznek önmagukban, abban, hogy képesek valami jóra és hasznosra. Az a célunk, hogy megtaláljuk számukra azokat a feladatokat (és az azokkal járó felelősséget), amelyek kapcsán megmutathatják, hogy képesek az elvégzésükre. Fábíusz nagymértékben érdeklődik a művészetek, azon belül a képzőművészet iránt. Rendszeresen megteremtettük számára a közösségi, egyházi, kulturális programokon való részvétel, a könyvtárlátogatás, vetélkedőkön való szereplés lehetőségét is. Tagja a barkács szakkörnek, részt vesz agresszivitást csökkentő tréningen, angol önképző körön, bibliafoglalkozáson. Együttműködő, kapcsolattartása továbbra is rendezett, beilleszkedésre törekszik és konfliktusmentes. Kezébe adtuk az ecsetet, ez lett a feladata. Kiválóan fest, érdeklődő, feladattudata, feladattartása egyenletes, kitartó. Számos alkotása díszíti helyiségeinket, és további tervei, ötletei vannak.

Összegzés

A vizsgálat hipotéziseként tett állítások csak részben igazolódtak be. Az, hogy a hosszú ítéletet töltő fogvatartottak reménytelenebbek és megküzdési stratégiájuk gyengébb, nem igazolódtott, ellenben rávilágított arra, hogy öntiszteletük alacsonyabb. Önértékelési zavaraik fejlesztése mellett kihívást jelent a szakma számára olyan módszerek megalkotása, amely a rövidebb időre szabadságelvonással járó büntetésüket töltőket kizökkenti a reménytelenségéből. Az eredményeink azt mutatták, hogy feltételezésünkkel ellentétben a kontrollcsoport reménytelenebbnek érzi a jövőképét, jobban aggódik a szabadulástól és az azt követő lehetőségektől. Ezen személyek viszonylag rövidebb időre esnek ki a normál társadalmi élet körforgásából, a családi életből, a megteremtett szociokulturális közegükből, és valószínű, hogy számukra nem jelentett „karriert” a szabadságelvonás. Félnék a megbélyegzéstől és a lehetőségek elvesztésétől. Számukra priorálást jelent a felkészítés a büntetés-végrehajtás első perceitől kezdve. Fontos a család támogató szerepe, és a kapcsolattartás erősítése. Alternatív megoldások kidolgozása számukra nagyobb esélyt jelentene a visszailleszkedésre (pl.: házi őrizet, közérdekű munka biztosítása stb.).

Az esettanulmány összegzéseként az is elmondható, hogy gondos reintegrációs munka mellett, megfelelő fogvatartotti együttműködési hajlandósággal a hosszú ítéletet töltő elítélt esetében is lehet eredményeket elérni. A vizsgált személy eddigi fogvatartotti életútja már meghaladta az 5 év zárt intézeti tartózkodást, amely időtartam a kutatásunk egyik határértékét jelentette. Személyisége, egyéni viszonyulása, megfelelő hozzáállása a kialakult helyzethez növelte a coping mechanizmusát, amelyet erősített a reintegrációs tevékenység nyújtotta lehetőségek felhasználása. Valószínű, hogy a hosszú ítéletet töltők esetében érdemes az egyéniesítésre minél nagyobb hangsúlyt fektetni ahhoz, hogy az elítéltet jobban megismerjük, képességeivel, készségeivel tisztában legyen és az együttműködés hosszabb távon is eredményessé váljon.

További lehetőséget tartogat számunkra az adatok összehasonlítása az idő függvényében. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy a hosszú időt töltők a jogerős bírói ítélet

meghozatala előtt, a szabadságvesztés megkezdésének első periódusában (pl. 5 éven belül), illetve a végén milyen mért eredményeket produkálnak a reménytelenség és a coping vonatkozásában.

Felhasznált irodalom

- Antal Szilvia – Solt Ágnes (2013): A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata. *Börtönügyi Szemle* 2013/1. szám
- Hámornayik László pszichológus korábbi pszichológiai vizsgálatai alapján készített statisztikai eredmények felhasználásával
- Perczel Forintos Dóra – Sallai Judit – Rózsa Sándor (2001): A Beck-féle Reménytelenség Skála pszichometriai vizsgálata. *Semmelweis Egyetem, Klinikai Pszichológiai Tanszék ELTE BTK Személyiséglélektan Tanszék*
- Ranga Attiláné – Vörös Erzsébet: Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek (7. 12. fejezet). Lektorálta: Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja Budapest
- Oláh A. (1999): Útmutató a pszichológiai immunkompetencia méréséhez. Budapest ELTE, 1999. & p.
- Ruzsonyi Péter (2016): „Élni nem engedjük, meghalni nem hagyjuk őket” – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész. *Börtönügyi Szemle* 2016/3. szám

Fotó: Bv. fotó

A SZEGEDI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN HOSSZÚIDŐS FOGVATARTÁSI TAPASZTALATAI

Experiences in the Szeged Strict and Medium Regime Prison on the implementation of long-term and life-long imprisonment

Az extrém hosszúidős, illetve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása – az elítéltek életútja, a velük való törődés tükrében – új kihívásokat eredményezett, mely egyúttal szakmai válaszutak keresésére is ösztönzi a szakembereket. A hazai jogrendben kiszabható legsúlyosabb büntetés végrehajtása olyan több tudományt és szakterületet átívelő munka, melynek sajátos céljaként – szemben másokkal – az ilyen büntetést töltő elítéltek börtöntársadalomba történő jogkövető beilleszkedése, illetve a törvény szabta kereteken belül lehetséges önmegvalósítása fogalmazható meg. E – végkimenetében bizonytalan – börtön-életút évtizedeket ível át, mely során az elítélt egy zárt közösség résztvevőjeként – melyben utastársai a vele foglalkozó börtöntisztviselők is – olyan lelki folyamatokat él meg, olyan hatások érhetik, melyek csak valószínűsíthetők, vagy nem is láthatók előre. Tanulmányunkban megpróbáltuk bemutatni a hosszúidős speciális rezsim – a jelenlegi hosszúidős speciális részleg – működésének kezdetétől a napjainkig terjedő történetét, szellemiségét, gyakorlati tapasztalatainkat, a demográfiai adatok és más tények, valamint a börtönpszichológus és az elítéltek gondolatainak átadásával.

Kulcsszavak: életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés, sajátos reintegráció, fogvatartottak

Taking into account the life path of prisoners in terms of the care they are provided the enforcement of extreme long-term and real life-long imprisonment sentences have resulted in new challenges encouraging professionals to seek new professional solutions. The enforcement of the most severe sentence in the Hungarian legal system is a task incorporating several areas of science and expertise which specific objective can be defined as the law-abiding integration of such life-sentence prisoners into the prison community and also aiding their self-fulfilment within the limits of law. Such prison-life path of uncertain outcome spans over several decades through which the convict, the member of a closed prison community where prison officials guarding them are also their fellow passengers, go through emotional states and experiences that can only be guessed at but not foreseen. In our paper we attempt to introduce the history of the operation of the special long-term regime – currently named as special long-term unit – from the beginning of its operation to the present, its spirit, our practical experience through demographic data and other factual information as well as the thoughts of the prison psychologist and the prisoners.

Keywords: life-long imprisonment sentence, specific reintegration, prisoners

Magyarországon az életfogytig tartó szabadságvesztés a legsúlyosabb büntetési nem. Eredetileg e büntetési forma elsődleges funkciója az volt, hogy átmenetet képezzen a határozott tartamú szabadságvesztés és a halálbüntetés között.

A halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X.31.) alkotmánybírósági határozat meghozatalát követően a halálbüntetés megszűnésével az életfogytig tartó szabadságvesztés funkciója is módosult, így kiszabhatóvá vált minden olyan bűncselekménynél, amely súlyosabb annál, semmint, hogy határozott tartamú szabadságvesztéssel lenne szankcionálható. E körbe tartoznak azok a különösen súlyos bűncselekmények is, amelyek elkövetése korábban halálbüntetést vonhatott maga után.

A kevéssé európai példával rendelkező extrém hosszútartamú életfogytig tartó büntetések kiszabására az 1999. március 1-én hatályba lépett 1998. évi LXXXVII. tv. 5-6. § által módosított 1978. évi IV. tv. adott lehetőséget. A törvénymódosítás a korábban kiszabható 15-25 év helyett 20-30 év, a 20 és 30 év helyett a legalább 30 év kiszabását tette lehetővé.

Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25-i elfogadásakor tartalmazta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának lehetőségét, egyben rögzítette azt, hogy erre csak szándékos, erőszakos bűncselekmény kiszabása esetén kerülhet sor.

A 2013. július 1-én hatályba lépő új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény fenntartotta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéelés lehetőségét, meghatározta azon bűncselekményeket, melyek elkövetése esetén arra sor kerülhet, ugyanakkor a korábbi szabályozáshoz képest az években meghatározott életfogytig tartó szabadságvesztés legnagyobb tartama 40 évben került meghatározásra.

Az Országgyűlés – reagálva az Emberi Jogok Európai Bírósága tárgykört érintő döntésére – a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltők esetében a szabadulás kötelező felülvizsgálata eljárásrendjének szabályait alkotta meg. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) 2014. évi LXXII. törvénnyel módosított, hatályos 46/A-46/H. §-ai tartalmazzák a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a 40 év kitöltését követően kötelezően lefolytatandó kegyelmi eljárás menetét.

A Kúria Büntető Jogegységi Tanácsa a Büntető Kollégium vezetője által indítványozott jogegységi eljárásban az alábbi határozatot alkotta:

„1. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége az alkotmányos jogrend része, amelynek – törvényi előfeltételek megvalósulása esetén történő – bírósági alkalmazását nemzetközi szerződés nem tiltja. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (továbbiakban: tész) kiszabásának kialakult ítélkezési gyakorlatától eltérésre a hatályos jogszabályok, az EJEB esetjoga, alkotmánybírósági döntés és a Kúria Bfv.II.1812/2014/7. számú, 2015. június 11-én kihirdetett felülvizsgálati határozata nem adnak okot.

2. Nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv döntése folytán, törvényben kihirdetett nemzetközi szerződésnek megfelelő határozat meghozatala nem közvetlenül, az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyezmény), mint ítélkezésre szolgáló anyagi vagy eljárási jogszabály alapján, hanem az emberi jogi szerv döntésének alapulvételével annak magyar jogrendszerbe beillesztésével, a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti

felülvizsgálati eljárás lefolytatásával, az egyezményesértéssel nem érintett hatályos jogszabályok alkalmazásával történik.¹⁾

A jogegységi határozattal a korábban – az elítéltek és ügyvédjeik, illetve az emberjogi szervezetek által – vitásnak tartott kérdések lezáródtak, megszilárdítva a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatóságát.

A jogszabályi rendelkezések hatályba lépését követően az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja kitolódott, az átlag ítéleti idő növekedett. 1996. szeptember 1-én a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 189 fő elítélt töltötte életfogytig tartó szabadságvesztését, a feltételes szabadságra bocsáthatóságuk legkorábbi időpontjának átlaga 19,22 év volt. Országos parancsnoki intézkedés alapján elhelyezésük a Szegedi Fegyház és Börtönben történt, közülük néhány fő biztonsági, egészségügyi szempontok miatt más intézetben került elhelyezésre. 2008-ban a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 231 fő életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt töltötte büntetését.

2009. június 1-én a Szegedi Fegyház és Börtönben fogva tartott életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltéknél (146 fő) az átlagos ítéleti idő 24,82 év volt. Az összehasonlításban azon elítéltek, akiket a bíróság kizárt az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátásból (a továbbiakban: ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték) nem szerepelnek.

2017. szeptember 21-én a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 290 fő életfogytig tartó szabadságvesztést, míg jogerős tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést 51 elítélt töltött, illetve ilyen mértékű nem jogerős ítélettel 3 fogvatartottat büntettek. Ebből a létszámból a Szegedi Fegyház és Börtönben 25 fő volt elhelyezve. Összességében elmondható, hogy az elmúlt 5 évben tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés több esetben került kiszabásra, mint az azt megelőző 12 évben.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézményének bevezetése óta eltelt 18 évben jogerősen 63 személy (61 férfi és 2 nő) esetében éltek az eljárást lefolytató bíróságok ilyen típusú szabadságvesztés- büntetés kiszabásának lehetőségével, egy kivételtől eltekintve valamennyi esetben az emberölés büntettének minősített esetét elkövető tetteseket sújtották a legsúlyosabb büntetéssel. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő fogvatartottakat a hétköznapi munkánk során „tészéseknek” nevezzük.

A jogszabályi rendelkezés bevezetése óta 2000-ben és 2001-ben 1 fő, 2003-ban és 2004-ben 3 fő, 2006-ban és 2007-ben 2 fő, 2008-ban 1 fő, 2009-ben és 2010-ben 2 fő, 2011-ben 1 fő, 2012-ben 6 fő, 2013-ban 8 fő, 2014-ben 7 fő, 2015-ben 9 fő, 2016-ban 10 fő, 2017-ben a cikk befejezéséig 5 fő esetében jogerősen és kettő esetben nem jogerősen alkalmazták a legsúlyosabb szankciót, így kimutatható, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés Alaptörvénybe iktatását követően többször került kiszabásra, mint korábban²⁾.

1 3/2015 BJE

2 Fogvatartotti Alapnyilvántartás adatbázisa 2017.11.30.

A Hosszúidős Speciális Rezsimű körletrész kialakításának koncepciója

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtására első időszakban a hosszútartamú szabadságvesztés végrehajtásában tapasztalattal rendelkező Szegedi Fegyház és Börtön került kijelölésre, itt került kialakításra és átadásra 2005 novemberében az első Hosszúidős Speciális Rezsimű (a továbbiakban: HSR) körlet.³

2012-ben a Szegedi Fegyház és Börtönben már 22 fő töltött tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, melyből az egyéniesítés elve mentén 12 fő volt a HSR körleten elhelyezve, ugyanakkor a „sajátos kezelési igény” több fogvatartott esetében merült fel. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltek 2012-ig kizárólag a Szegedi Fegyház és Börtönben kerültek elhelyezésre. Jelenleg is itt a legnagyobb létszámú ez a fogvatartotti populáció, hiszen az 54 fő közül 25 fő – férfi – elhelyezése továbbra is itt biztosított, azonban mára más intézetek is jelentős szerepet vállalnak e speciális bánásmódot igénylő fogvatartotti populáció kezelésében.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak jelentős része magyar állampolgárságú, míg 7 fő külföldi. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak életkoráról elmondható, hogy többségük pillanatnyilag aktív korú – a 41-50 éves korosztályba tartozók a jelenlegi populáció felét adják –, azonban a későbbiek során fel kell készülni az öregedés miatti természetes és szükségszerű változások követésére, a pszichikai és fizikai leépülés öngerjesztő folyamatára.

Kapcsolattartás

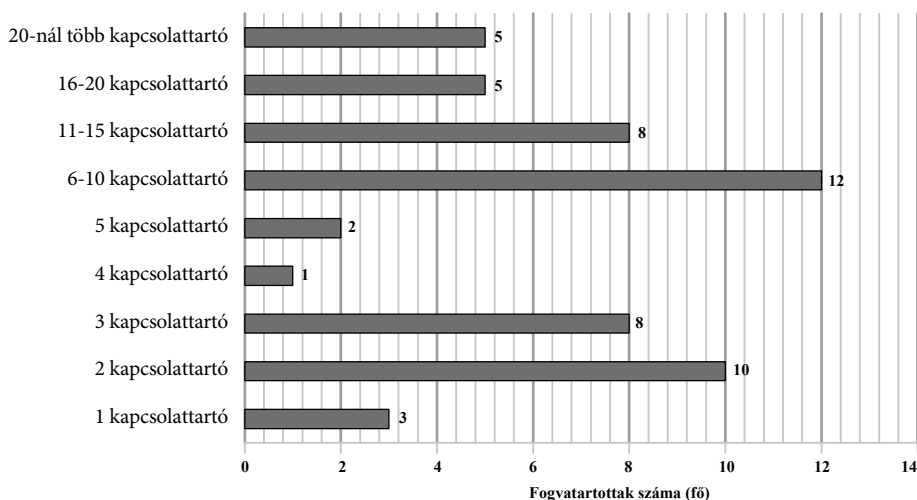
A kapcsolattartók száma igen széles spektrumon mozog, hiszen néhányuk elenyésző számú a kapcsolattartóval rendelkezik, míg van olyan köztük, akinek extrém sok engedélyezett kapcsolattartója van.

A számok mögé nézve árnyaltabb képet kapunk, hiszen a kapcsolattartó egy tágabb meghatározás, mint a hozzátartozó. Megvizsgálva a kapcsolattartók összetételét elmondható, hogy 2 elítéltnek egyetlen engedélyezett hozzátartozója sincs, illetve további 8-8 főnek mindössze 1 vagy 2 hozzátartozója van. Jellemző, hogy inkább a családi kapcsolatok felé orientálódnak, korábbi barátaikkal csak ritkán érintkeznek.

3 A Büntetés-végrehajtási Szervezet a Bv. törvény 105. §-a alapján, a reintegrációs célok hatékony megvalósítása érdekében speciális részlegeket működtet, ilyen a HSR részleg is, ahová elhelyezhető az életfogytig tartó, vagy legalább tizenöt évi szabadságvesztés büntetését töltő azon elítélt, akinek magatartása, a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított együttműködési készsége, az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya, valamint egyéni biztonsági kockázatelemzése alapján különleges kezelése és elhelyezése indokolt. Célja, hogy a fogvatartott a közösségbe helyezésre felkészítést, illetve a közösségbe visszahelyezést nyerjen. A részleg működését speciális team felügyeli és koordinálja (biztonsági osztályvezető, a büntetés-végrehajtási osztályvezető, a részleg reintegrációs tisztje és szociális segédelőadója és az intézet pszichológusa).

A HSR alkalmazására és megszüntetésére a Bv. törvény 95. §-a alapján működtetett Befogadási és Fogvatartási Bizottság döntése alapján kerülhet sor, melyet háromhavonta felül kell vizsgálni, illetve haladéktalanul meg kell szüntetni, ha feltételei már nem állnak fenn. – *A Főszerkesztő*

Kapcsolattartók száma

A kapcsolattartás formáit nézve az 54 fő közül mindössze 7 olyan fogvatartott van, aki – átlagosan – legalább havonta egy alkalommal, 8 fő, aki évente 7-10 alkalommal, illetve további 3 fő, aki átlagban kéthavonta fogad látogatót, míg 16%-uk személyesen nem találkozik kapcsolattartóival. Azt a 7 főt, akit havi rendszerességgel látogatnak, csomaggal is ugyanilyen gyakorisággal támogatják kapcsolattartói, illetve további 4 olyan elítélt van, akit ugyan csak időnként látogatnak meg, azonban csomagot minden hónapban küldenek részükre. Az érintett elítéltek többsége esetében elmondható, hogy évről évre csökkenő számú csomag érkezik részére, míg 42% esetében állandó a kapott csomagok száma.

A kapcsolattartást vizsgálva látható, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt ötödének rendezett és tartalmas kapcsolata van hozzátartozóival, míg az érintett személyi kör felének van élő kapcsolattartása állandó keretek között, további harmadrészüknél a kapcsolattartás hanyatlása figyelhető meg. Egyetlen elítéltől mondható el, hogy a külvilággal való kapcsolata megszűnt, semmilyen formában nincs kontaktusa az amúgy is csekély számú kapcsolattartójával.

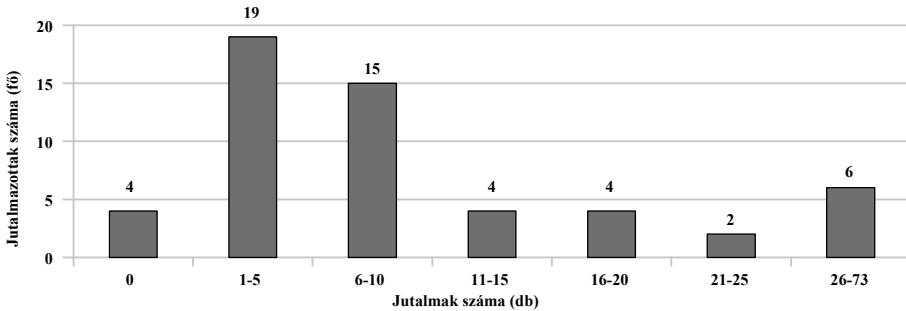
A telefonhasználat vonatkozásában elmondható, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben elhelyezett 25 fő tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt közül hárman egyáltalán nem élnek a kapcsolattartás e variációjával, viszont 11 elítélt legalább a felét kihasználja a rezsimbe sorolása szerint meghatározott heti keretnek.

A kapcsolattartásra az jellemző, hogy amíg a kötődés stabil, folyamatos és kiszámítható, addig védelmet jelent, abban az esetben azonban, ha rendszertelen, instabil, megszűnik vagy – a szülők, hozzátartozók elvesztése az évek elteltével a hosszúidős szabadságvesztés sajnálatos, és elkerülhetetlen jellemzője – negatív érzelmek kísérik, akkor az önkárosítás veszélyével jár együtt.

Jutalmazás

A szabadságvesztés büntetés töltése alatt fontos az elítélt önbecsülésének fenntartása, amelynek egyik eszköze a jutalmazás. Azon 5 fő, aki 20 alkalmat meghaladóan érdemelt ki jutalmat – egy kivételével – több mint 10 éve tölti büntetését, míg azon fogvatartottak, akik eddig jutalomban nem részesültek, az elmúlt hat évben kerültek befogadásra.

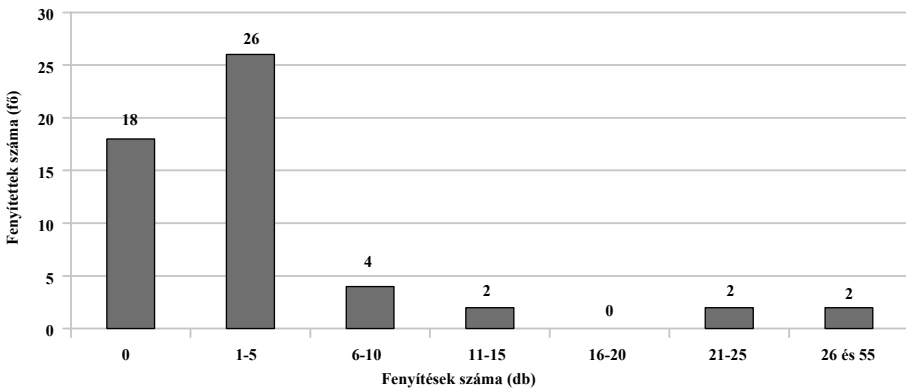
Jutalmak megoszlása

Fegyelmi felelősségre vonás

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak közül hat olyan elítélt van, kinek viselkedése kimagaslóan destruktív, magas ugyanakkor azok száma (18), akiket egyetlen esetben sem kellett fegyelmi fenytéssel sújtani.

Fenyítések megoszlása

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogva tartásuk kezdetétől összesen 8397 db kérelmet terjesztettek elő, ami átlagosan 155 db kérelmet jelent személyenként. Természetesen vannak, akik elenyésző számban írtak kérelmet, míg mások évi akár 100 db kérelmet is előterjesztenek. Az érintett személyi kör magatartását általában az együttműködő, konformista viselkedés jellemzi. Ítéletük jellege, az izolált körletrészen

történő elhelyezés miatt viszont a kiszolgáltatottság érzése magasabb bennük, mint az átlagos elítélt-populációban, ezért egyéni kérelmek elutasítását nehezen fogadják el, gyakran a döntéshozó személyes ellentétéként értékelik. Érzékenyen reagálnak a személyzet magatartására, hangulatára, napi ügyekben hozott döntéseire, azonban ezt nem mindig konkrét írásban megjelenő panaszban fogalmazzák meg, hanem többnyire személyes meghallgatások alkalmával. A panaszok terén sokkal kisebb számot kapunk, hiszen mindössze 260 esetben éltek ezen jogorvoslati lehetőségükkel az elítéltek, amelyek zömét néhány személy terjesztette elő.

A HSR részleg belső életéről

A kezelés eseménymentessége és a sikeres terápiák szempontjából megfontolandók az alábbiak:

- Az alaposan előkészített és átgondolt terápia következetesen végrehajtható. Az elítéltet érdekeltté kell tenni abban, hogy működjön közre, érezze azt, hogy munkájával, a foglalkozásokon való részvételével értéket teremt.
- Álláspontunk szerint a HSR részlegén elhelyezett elítéltek többsége motiválható, a közreműködési hajlandósága magas. Lehetséges – mondhatni atipikus – foglalkoztatási és oktatási formák lehetnek esetükben az oktatás és/vagy távoktatás, a tréningek, valamint a resztoratív munka támogatása, mely komoly társadalmi üzenettel bír.

Oktatás

Az oktatás vonatkozásában elmondható, hogy a fogvatartottak oktatás-képzése során jellemzően a szűkebben vett, statikus, lexikális jellegű szakmai ismeretek átadása történik jelenleg a fegyházban. A jövőbeni terveink között szerepel hangsúlyosabban az általánosabb, személyes természetű ismeretekre is koncentrálni. Az oktatás során fontos az olyan kompetenciák fejlesztése, amelyek az önálló életvezetés, társas érintkezés, kommunikáció, stresszkezelés, egészség megóvása terén hasznosíthatók. Ennek eszközei lehetnek az iskolarendszerű oktatásban való részvétel, a távoktatás, a különböző tréningek, ismeretterjesztő előadások, önképző körök. A tréningek megvalósítása külső partner bevonásával szervezhető, azonban az általuk elért eredmények hosszú távon visszatérülnek, hiszen a dinamikus biztonságot segítik elő, illetve erősítik. A fogvatartottak öntevékenységének támogatása – a biztonsági kockázatok folyamatos mérlegelésével – elősegíti azt, hogy szociális szerepeket gyakorolhassanak, ezzel is fenntartva az önbecsülésüket.

Solt Ágnes a Börtönügyi Szemlében megjelent cikkében többek között arra mutatott rá, hogy a HSR-en elhelyezettek esetében a „*legmagasabb iskolai végzettségük jellemzően a 8 osztály (34%), illetve a szakmunkásképző (csaknem 40%), de csaknem ötödük (18%) rendelkezik legalább érettségivel. Az iskolai végzettség a vizsgált populáció körében magasabb, mint a teljes fogvatartotti populáció esetében. Ennek magyarázata, hogy az életellenes bűncselekményt elkövetők kisebb része való a tipikusan bűnözői karriert befutott elítéltek köréből, jó részük az emberölést megelőzően nem követett el bűncselekményt, s*

nem deviáns előélet áll mögötte. Majdnem egyharmaduk Budapesten élt, községből alig több mint egyötödük származik. (...) A rendszerváltás előtt és a '90-es évek legelejéig az akkor életellenes bűncselekményért elítéltek majdnem 40%-a 36 évesnél idősebb korú volt. A kilencvenes években ez az arány 20%-ra apadt, majd 2000-et követően 6,6%-ra csökkent a 36 év fölöttiek aránya az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket töltők körében. Ennek a meghökkentő és lineáris folyamatnak a másik oldala a fiatalabb korú elkövetők arányának rohamos gyarapodása. Azaz az ítélet meghozatalának időpontjában – s nyilván a bűncselekmény elkövetésének pillanatában is – az életellenes bűncselekményt elkövetők egyre nagyobb arányban fiatalok, harminc év alattiak.”⁴

Napjainkban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket töltő személyek végzettségének és életkorának elemzése a teljes tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték populációjában más adatokat mutat. Az elítéltek többsége rendelkezik általános iskolai végzettséggel, 25 főnek középfokú, 3 főnek felsőfokú végzettsége van, s mindössze csak 2 fő az, aki legfeljebb 4 általános iskolai osztályt abszolvált.

A resztoratív tevékenység a büntetés-végrehajtás társadalmi megítélése szempontjából fajsúlyos üzenettel bír. A helyreállító, jóvátételi munka igénye már korábban megfogalmazódott intézeti szinten, kivitelezése a HSR-en elhelyezett elítéltek vonatkozásában nem megoldhatatlan, az itt elhelyezett fogvatartottak a társadalmi jóvátételi programokba csak ilyen módon tudnak tevékenyen bekapcsolódni.

A HSR részlegén véleményünk szerint resztoratív tevékenységként jöhetnek szóba:

- hangskönyv készítése,
- adatrögzítés,
- dokumentumok digitalizálása.

Ez utóbbi kapcsán az állampolgárok részéről a könyvritkaságok, a könyvtári és levéltári dokumentumok digitalizált hozzáférhetőségi igénye rendkívül magas, amelyet az állami közintézmények csak részben tudnak kielégíteni, tekintettel arra, hogy a dokumentumok digitalizálása a szakértelem mellett rengeteg munkaórát vesz igénybe. Jó példa erre, hogy a fokozott igények kielégítésére az állami közintézmények mellett e munkák elvégzésére most már komoly piaci szereplők is megjelentek.

A Szegedi Fegyház és Börtönben a hosszúidős elítéltek – köztük a HSR-en elhelyezettek – iskolai képzettsége lehetővé teheti olyan elítélti munkáltatási forma bevezetését, mely nem jelent különösebb anyagi terhet az intézet költségvetésére. Intézetünkben több elítélt rendelkezik könyvtárosi és könyvtári informatikus végzettséggel. Ezen hosszúidős elítéltek, továbbá azok az elítéltek, akik részt vettek (vagy jelenleg is részt vesznek) felsőfokú oktatásban, bevonhatóak és kiképezhetőek könyvtári és levéltári digitalizálási munkára. Intézetünk az elmúlt években szakmai feladatainak ellátása, valamint a közelmúlt történelmi eseményeinek feltárása érdekében a szegedi székhelyű Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárral, a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum Emlékponttal, a Móra Ferenc Múzeummal, valamint az Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárával is együttműködött.

4 Antal Sz., Solt Á. (2013)

[Könyvtári digitalizálási programban hazánkban – tudásunk szerint – csak egy büntetés-végrehajtási intézet vesz részt. A Nemzeti Könyvtárral (volt Országos Széchenyi Könyvtár) együttműködve a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben fogvatartott elítéltek több könyvritkaságot, a Börtönügyi Szemlét, valamint a Módszertani Útmutatót digitalizálták mostanáig, mely digitális tartalmak a Büntetés-végrehajtási Szervezet központi honlapján (bv.gov.hu), a magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisában (matarka.hu), valamint a bortonugy.hu oldalon már elérhetőek.]

Terápiás tapasztalatok és azok továbbgondolása a részlegen

A HSR részlegen az állat- és növényterápia ismert eredményeit több éve alkalmazzuk az elítéltek kezelése során. Az elítéltek önkéntes alapon kisállatot kaptak a zárkájukba, amelyeket nagy odaadással gondoznak, nevelnek, etetnek, törődnek velük. E kisállatok a jelenlegi gyakorlatban tengeri malacok, volt azonban korábban olyan elítélt is, aki díszhalakat tartott zárkájában. Az állattartás folyamatos és személyi felelősséget igénylő tevékenység, amely egyben életformának is tekinthető, pozitív emocionális és pszichés hatással van az elítéltekre, egyeseknek szemmel láthatóan megváltozott a kommunikációja, a hangulata. Ugyancsak szakmai alapvetés, hogy a virágok jelenlétének az ember mikrokörnyezetében közvetlen hatása van. A virágokkal való foglalatosság enyhíti a depresszió tüneteit, valamint a virág és az ember között kialakuló szoros kötelék a szorongásos tünetekre is jó hatással van. A kutatók bebizonyították, hogy a virágok jelenléte az ember környezetében a fentiekén kívül segít abban is, hogy szoros érzelmi kapcsolat alakulhasson ki az egyén és kapcsolatai (barátok, család) között. Ebben a tanulmányban a kutatók úgy fogalmazzák, hogy a „józan ész azt mondatta velünk, hogy a virágok boldoggá tesznek bennünket (...) most a tudomány mondja azt, hogy ez igaz, a virágok jelenléte az érzelmi jólétre is kiható hatással van.”⁵

A team fontossága

Az intézet szakmai gyakorlatát segítő munkacsoportok jelenleg havi, kéthavi rendszerességgel működnek, e munkaforma keretében a szakemberek korábban hetente összeültek és értékelték a történeteket. A team munkájának kedvező tapasztalatai voltak, hiszen egy-egy elítélt, probléma vagy jelenség komplex látásmóddal történő (reintegráció, pszichológia, egészségügy, munkáltatás, oktatás) segítségével, kezelésében, megoldásában adhatott támaszt. A heti team-értekezleteken több információ került felszínre, ugyanakkor az értekezletek szerepe a ventiláció szempontjából sem elhanyagolható.

A HSR részlegen szolgáltatást teljesítő személyi állomány meglehetősen nagy pszichés megterhelésnek van kitéve, mely abból is adódik, hogy az elítéltekkel való bánásmód, a kezelésük egy külön speciális felkészülést igényel. Itt kell megemlíteni azt is, hogy a kezelő személyi állomány mentális és pszichikai egészségének megóvása érdekében

5 An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. In: Evolutionary Psychology, 2005. 3. sz. p. 104-132.

szükséges lenne fenntartani (visszavezetni) azt a szolgálat-szervezési gyakorlatot, hogy háromhavonta az érintett munkatárs e részlegről egy másik részlegre kerüljön át.

A hosszúidős részlegen szolgálatot teljesítő személyi állomány egészségének megőrzése érdekében továbbiakban is célunk a korábbi kezdeményezést folytatni, havi rendszerességgel rekreációs és csapatépítő alkalmakat szervezni. Korábbi tapasztalatok alapján elmondható, hogy az ilyen alkalmak rendkívül jó hatással voltak a csapat-szellemre, a kollegialitásra. Ezeket az alkalmakat a kollégák a börtönbéli munkáról, annak jobbításáról beszélgettek.

A személyi állománnyal kapcsolatban a szupervízió fontosságát fontos még megemlíteni, mely jelenleg csak részben működik. Azt is elképzelhetőnek tartjuk, hogy egyfajta külső monitoring alapján történjen a szupervízió.

A ventiláció és a szupervízió a személyes bevonódás csökkentése szempontjából is kiemelt jelentőséggel bír. (A személyes bevonódás fogalma az elméletben azt jelenti [jelzi], hogy egy kérdés mekkora jelentőséggel bír a személyes életünkben, jólétünk és egészségünk szempontjából, illetve a kérdéssel kapcsolatos attitűdünknek van-e szerepe önmeghatározásunk szempontjából.)

Visszatérni a hosszú idős részleg alapkoncepciójához?

A reintegrációt – mely az érintettek büntetéséből adódóan speciálisan csakis a börtön életébe, kényszerközösségébe történő sikeres beilleszkedés lehet – elősegítő szakmai feladatunknak tekintjük annak közvetítését, hogy az elítéltek már a részlegre befogadásukkor szembesüljenek azzal, hogy az a zárt közösség, ahol a büntetésüket töltik, egy olyan értékteremtő közeg, ahol az ő személyes közreműködésükkel ennek az értékteremtő közegnek aktív tagjai lehetnek. A közreműködés minősége az elítéltek személyes döntésén múlik. Tisztában kell lenniük azzal, hogy ha nem vesznek részt aktívan ebben a közös munkában, akkor melyek azok a többletjogosultságok, életminőséget javító tényezők, amelyeket nem érhetnek el, a végrehajtás során részükre ezek nem lesznek biztosítottak.

A részleg egyik sajátossága az izoláltság, ami mindenekelőtt azt a célt szolgálja, hogy az oda behelyezett elítélt az ítélethozatalt és az azt megelőző traumát zökkenőmentesen, egy szakmai támogatott közegben fel tudja dolgozni, fel tudjon készülni a végrehajtásban való együttműködésre.

Az előbbieket figyelembevételével – a hosszúidős részleg alapkoncepciójának szellemében – a HSR továbbra is egyfajta felkészítő részleg szerepét kell, hogy betöltse. Az elítélt a részlegre behelyezésekor szembesül a speciális szabályokkal, együttműködése esetén az elérhető többletjogosultságokkal, a részleg nyújtotta különböző terápiás lehetőségekkel, valamint szembeszegülő magatartása következtében a rezsím következetes szigorával és korlátaival.

Ebből a szempontból vizsgálva a HSR részleg egyfajta „köztes rezsímnak” is tekinthető, hiszen a felülvizsgálat okán átmenetet képez a normál fegyházas reintegrációs részleg irányában. A HSR-en az elítéltet felkészítjük arra, hogy bizonyos idő elteltével az ítéletnek hátralevő részét az intézet egy másik fegyházas, vagy másik speciális reintegrációs részlegén (pl. pszicho-szociális részleg stb.) egy nagyobb zárkaközösségében töltsse le. A HSR részleg jelenlegi lakóinak átlagéletkora 45 év, fizikailag erősek, hosszú távon

vagy elfogadják ezt a fajta regresszív működést, vagy kerülő utakat keresnek érdekeik érvényesítése végett, mely kiemelt biztonsági kockázatot jelent.

Az eddigi kezelési gyakorlatból adódóan nyilvánvaló, hogy a HSR részleg egyfajta felkészítő részleg szerepét fogja majd betölteni az elkövetkezendő időszakban is. A felkészítés időszaka – ami az elítélt befogadásától a HSR részlegről történő kihelyezéséig tart – eddigi tapasztalataink szerint általában nem lehet kevesebb mint egy év, hiszen egy extrém hosszú ítéletet töltő elítélt megismeréséhez, lelki történéseinek nyomon követéséhez adott esetben hosszabb időre van szükség.

Újra át kell gondolnunk a HSR kezelési rendszerét, azért, hogy az itt elhelyezett elítéltek egy része rövidebb ideig tartózkodjon a részlegen, különben tapasztalatunk szerint fenn áll az esélye annak, hogy „megszeretik” az itteni elhelyezést, amely viszont hosszú távon egyelőre nem prognosztizálható végrehajtási problémákhoz vezethet (a HSR körlet férőhelyei jelenleg 100%-on vannak kihasználva). Tapasztalataink szerint ugyanakkor a normál körleten elhelyezett hosszúidős elítéltek jelentős része rosszul tűri a zsúfoltságot, nehezen alkalmazkodik másokhoz, ezért inkább a kis létszámú elhelyezést preferálják.

Tizenhét évnyi szakismeret az életfogytig tartó szabadságvesztésről

Tanulmányunk személyes és gyakorlati tapasztalatokra, a munkatársak jelentéseire, tájékoztatásaira, fogvatartotti beszámolókra és különböző események vizsgálati tapasztalataira épül. Ennek kapcsán az alábbi szakmai gondolati elemek, alapvetések kristályosodtak ki, melyek köré szervezendő a mindennapi gyakorlat.

A tésszel kapcsolatos kérdések:

- Mit kezd a tésszel a büntetés-végrehajtás mint szervezet?
- Hogyan tudjuk kezelni a fogvatartott személyiségét?
- Mit kezd a tésszel egyénileg a fogvatartott az adott feltételek között?
- Milyen börtönrutinnal rendelkezik?
- Mennyire konformizálódott?
- Milyen státusza van társai között?

A szervezet igyekezett prognosztizálni a fogvatartottak viselkedését, teóriák születtek annak várható alakulásáról. Abban megvolt az egyetértés, hogy minden fogvatartott más és más pszichés jellemzőkkel rendelkezik, másként viseli a büntetése terheit és egyedi módon fog reagálni az őt ért hatásokra, az adott feltételek között.

A kilátástalanság, a beláthatatlan idő kiindulási pont, és mivel e fogvatartottak már semmit nem veszíthetnek, állandó indulati feszültségre és agresszivitásra számítottak részükről, továbbá arra, hogy szélsőséges megnyilvánulások sokasága lesz jellemző a magatartásukra. Az előzetes várakozások arról szóltak, hogy a fogvatartottak agresszivitása, indulatai elsősorban a személyzetre fognak irányulni, tehát egy kemény, feszültségektől terhelt szolgálati hely lesz a HSR körlet, itt lesz a legnagyobb biztonsági kockázat az intézetben, mivel a legsúlyosabb büntetés terhére viselő egyéneknek már nincs vesztenivalója.

Nézzük, hogy emlékszik egy itt szolgáló felügyelő a kezdetekre:

„A beköltözésre kijelölt fogvatartottakkal már a beköltözés előtt évekig foglalkoztunk az intézetben, így azok viselkedését, magatartását ismertük. Az akkori intézetparancsnok a körletrészen szolgálatot teljesítő körletfelügyelők véleményét kikérte a behelyezendő fogvatartottakkal kapcsolatban. A vezetőink részéről segítséget kaptunk, hogy minél jobban megismerjük a fogvatartottakat. Minden fogvatartott részére kiállítottak egyéni kezelési utasítást, amelyek a mozgásukra, illetve más tevékenységükre vonatkozó szabályokat tartalmazták. A felügyelői team jó és összetartó csapat volt az induláskor. Mindenki évek óta együtt dolgozott a körleten. Ismertük egymást és megbíztunk egymásban. Tudtuk, hogy számíthatunk egymásra. Pár év elteltével a kezdeti szigor enyhült. A mozgáskorlátozó eszközök a körletrészen belül lassan minden fogvatartottól lekerültek. Egyre több mindent megkaptak a fogvatartottak. És egyre többet is szerettek volna kapni. Az élhetőbb börtönből – ahogy fogalmaztak – „egy meddig lehet elmenni” játék kezdett kibontakozni. Alapvetően az első pár év alatt a HSR körleten történt szolgálataim alatt jól éreztem magam. Nem tartottam vagy félttem egyik fogvatartottól sem. Épp olyan módon kezeltem őket, mint egy sima körletrészen. Nyilván veszélyesebbek az elkövetett bűncselekményük miatt, de sosem lehet tudni mikor és mit hoz ki az emberből a bezártság, legyen az életfogytos, vagy egy bolti tolvaj. Egy dolog volt fontos számomra, hogy a nap végén mindenki haza mehessen velem együtt.”

Szerencsére a túlzott, állandó agresszivitással kapcsolatos feltevés nem igazolódott. Az a feltételezésünk azonban, hogy gyakoribb lesz a fogvatartottak önmaguk ellen fordulása, tetten érhető a körletrészen.

A személyesen lefolytatott beszélgetésekre alapozva az volt a tapasztalat, hogy a naponta megélt reménytelenség, hogy nincs kiút, illetve az ebből kialakuló bizonytalanság, az olykor-olykor fellépő kétségbeesett tanácstalanság, valamint ennek a tehernek az elviselhetetlensége komoly pszichés nyomás alatt tartja a fogvatartottakat. A reménytelenség és a bizakodás kettőssége, a folytonos várakozás idegtépő hatása, az „ebben majd én döntök mentsvára” vezet az önkárosítás zsákutcájába.

A gyakorta fellépő energiaapály, a pszichés nyomás, a kialakuló depresszió, a mindent felőrlő monotonia, egymás befolyásolása, manipulálása, „a helyzetből való kimenekülés” eredményezi az önagressziót. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt tapasztalataink szerint a személyzetre nézve nem veszélyesebbek, mint az átlagos fogvatartottak. Inkább nevezhetjük konformistának, látszólagos együttműködőnek őket.

A zömében bestiális elkövetőknél a pszichopátia jegyei rendre megfigyelhetők:

- Látszólag teljesen átlagosnak tűnnek, könnyedén meg is téveszthetnek beszédképességükkel, manipulatív viselkedésükkel.
- Szeretnek a velük foglalkozó állomány bizalmába férkőzni, bizonyos szerepet játszani, pózt felvenni. Gyakoriak a demonstratív színjátékok, heves indulati megnyilvánulások, valódinak tűnő érzelmek megjátszása, fenyegetőzések, látványos küzdelem saját magukkal, illetve közvetlen környezetükkel.
- Igazságérzetük rendkívül érzékeny, hevesen reagálnak minden vélt, vagy valós problémára.

Mivel e fogvatartotti körnél a reintegrálás nem lehet cél, kizárólagos törekvésünk a börtönszocializáció minél hatékonyabb, egyszerűbb megvalósítása lehet. Nagy kérdés tehát, hogy vajon képesek lesznek-e szocializálódni a HSR után egy nyitottabb börtön-rezsimhez, illetve a társaikhoz az onnan kikerülő fogvatartottak. Rendre megfigyelhető, hogy tartanak az átlagos börtönkörnyezettől, és félnek a társaik hétköznapi közelségétől.

A szakirodalomból tudjuk, hogy a pszichopátákat lehet képezni, motiválni, irányítani, befolyásolni, gyógyítani azonban nem. A velük való foglalkozás alapja a lehetőségek, elérhető kedvezmények felvázolása, a szabálykövető magatartás jutalmazása a tényleges együttműködés arányában.

A pszichopáták két fő típusa létezik:

- Vannak, akik beszükkült tudattal, igényeik leszállításával, beletörődve sorsukba, lényegében csak léteznek a kialakított kis világukban.
- Mások bíznak a változásokban, hisznek abban, hogy ha tesznek valami hasznosat, véget ér a büntetésük, ők azok, akik intelligensek, fegyelmezettebbek, pozitív életszemléletűek és együttműködők.

Néhány gondolat egy pozitív szemléletű tézises fogvatartottól: *„Nagyon intenzíven él bennem azzal kapcsolatban a gondolat, hogy a téz mint büntetési forma előbb-utóbb megszűnik. Ennek szenteltem az egész itteni életemet, úgy élek nap mint nap, hogy ha eljön az idő és megmérgettek, érdemesnek találjanak arra, hogy szabad ember lehessenek. Talán furcsán hangzik, de abban reménykedem, hogy élhetek még valaha szabad emberként.”*

Mit is lehet tenni ennek érdekében?

„A bennünk meglévő – tudatos vagy tudatalatti – indulatokat nyugalommá alakítani rettenetesen nehéz és komplex lelki folyamat, ezt nagymértékben elősegíti, ha az ember talál magának elfoglaltságot, olyat, ami leköti a figyelmét.”

„Túlélési stratégiát minden nagy ítéletes alakít ki magának. Azt, hogy ez a sajátos technika mennyire működik, csak az évek múlása tudja igazolni, vagy cáfolni. Szerintem a „túlélés” nem igazán adekvát szó a tézre ítélt fogvatartottak esetében. Nekünk nem túlélni kell az ítéletet, hanem megélni, méghozzá azzal a tudattal, hogy nem maradhat érvényben ez a büntetési forma, meg fogjuk kapni az esélyt arra, hogy bebizonyítsuk, igenis megérdemeljük a második esélyt.”

A tudatos önfejlesztésről az alábbiakat írta ugyanez a fogvatartott:

„...jogerős ítélet által a társadalomból kirekesztett személyeknek muszáj változnia. Ez a változás csak és kizárólag a tudatos önfejlesztés révén valósulhat meg. Tanulás, önismeret és a helyes viselkedési normák elsajátítása által. Ezeket a „lépcsőfokokat” remekül beépítették a Csillagba az iskolával. Érettségi vizsga, ami felvértezi a fogvatartottakat olyan alapvető ismeretekkel, amelyek elvezetik a következő fázisba. A szociális szakgondozó képzés során szert tehetünk azokra a készségekre, amelyek eddig nem képezték részét az életünknek. Megtanulhatunk emberként élni.”

A börtönpszichológusi munka a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő fogvatartottakkal

Intézetünkben az első tészes a 90-es évek végén jelent meg, kezelése kiemelt feladat volt, kijelölt pszichológus, nevelő, lelkész foglalkozott vele. Lassan társak érkeztek, szükségessé vált a kezelés, elhelyezés kérdésének megbeszélése.

A hosszúidős fogvatartottakkal végzett büntetés-végrehajtási tevékenység során látható volt, hogy ez a csoport viselkedésbeli hasonlósága ellenére különbözik az addig látott fogvatartotti állománytól. Miben állt ez a különbség? Elsősorban az elutasításban, a különböző egyedi kérésekre adott negatív válaszokat követő szélsőséges verbális reakciókban, az ön maga és mások elleni agresszív tartalmú fenyegetőzésekben, valamint az izolációra való erősebb hajlandóságban. Az önálló elhelyezési részleg kialakítását ezek a megfigyelések tették szükségessé.

A mai HSR részleg elődje a Csillag körlet III. emeletén található C utca volt, amelynek működése során szerzett tapasztalatok a HSR részlegnél kerültek felhasználásra. A C utcai izoláció magasabb foka valósult meg a HSR-en, a költözést megelőző fogvatartotti szorongás csökkentése érdekében bevontuk az érintett elítélteket a körlet belső világának kialakításába, megválaszthatták a zárkák színét, maguk nevelte virágokkal díszíthették környezetüket.

A pszichológus már a „tész” kezdeti időszakában aktívan részt vett a HSR körlet kialakításában, tanácsaival segítette a mentális egészség, a működési feltételek humánus, a börtönártalmakat csökkentő életfeltételek és a dinamikus biztonságot szolgáló körülmények megteremtését. Szerepe legtöbbször „villámhárító”, feszültségoldó volt, mediatori tevékenységével elősegítette a HSR körletrészre való költözés problémamentes lebonyolítását. A HSR részlegén a pszichológus tevékenységét a bv. szerv jogszabályban meghatározott céljainak és feladatainak végrehajtása érdekében, annak szolgálatában, a pszichológia sajátos eszközeivel végzi. Feladata a fogvatartottak pszichológiai ellátása, pszichológiai vizsgálatok, vélemények és javaslatok elkészítése. Tevékenységének célja a pszichés tünetek oldása, a konfliktust előidéző tényezők, motivációk feltárása, kezelése, prevenciója, a személyiség fejlesztése, szuicid cselekmények megelőzése, krízisintervenció.

A pszichológus munkáját a börtön zárt, társas közegében látja el. Fő feladata a pszichológia eszközeivel csökkenteni a börtön fogvatartottra ható ártalmait. A klasztrikus ártalmak – mint a prizonizáció, depriváció és stigmatizáció – mellett a hozott ártalmakra is figyelnie kell, ezek befolyással vannak a fogvatartottak személyiségére, a kezelés sikeres voltára (alacsony szociális státusz, mentális deficit, áldozati státusz, nevelőintézeti múlt, drogfogyasztói magatartás). A hospitalizált, önállóságát elvesztő, a zárkán belül tetlen, a szociális kapcsolatoktól elszigetelt, elkülönült fogvatartott kezelése komoly szakmai kihívást jelent.

Az immár 12 éve működő HSR részlegén elhelyezettek más elítéltekhez képest speciális csoportot alkotnak. Az eltelt idő óta az első tészes generációból már csak egy fő tartózkodik a részlegén. Az évek során több mint 20 fő befogadására került sor, akik hosszabb-rövidebb itt-tartózkodás után elszállításra, kihelyezésre kerültek vagy elhunytak.

Az elmúlt évekre visszatekintve elmondhatjuk, hogy a részlegre történő befogadás a legnehezebb feladat. Az első találkozás a részleg működésével és a bezártsággal kapcsolatos szorongások, félelmek oldásáról szól. Kezdetben a fogvatartottak nem rendelkeztek ismerettel a körlet életéről, ezért sokkal reménytelenebbnek látták helyzetüket, mint a most frissen bekerültek.

Munkánk során a legfontosabb a kapcsolat építése a fogvatartottal. A jó együttműködés, elfogadás feltétele a terápiás munkának. A lélektől lélekgig vezető hidat nem ítélező, hanem meghallgató, empátiás magatartással lehet kiépíteni. Általában nincsenek elvárások a fogvatartottakkal szemben, több hónap vagy év szükséges egy terhelhető, bizalmas kapcsolat, kötődés kialakításához. Nehézség ott keletkezik, ahol irreális elvárások vannak a pszichológussal szemben, aminek oka lehet a személyiség alacsony fejlettségi szintje vagy súlyos pszichopatológiai elváltozása.

A börtönpszichológus sokat tanulhat a fogvatartottaktól. Ha megteremtődött a kapcsolat, akkor szívesen engednek betekintést élettörténetükbe.

Az alábbiakban két különböző életkorú, személyiségű fogvatartotti interjú szövegéből idézünk a prizonizáció körülményei között megjelenő veszteségélmények, a kiútkeresés pszichés mechanizmusának bemutatása érdekében.

Nézzük a fiatalabb fogvatartott befogadással kapcsolatos élményrészletét, akinek alkalmazkodása sikeresnek mondható, öt év HSR-es élet után kihelyezésre került, évek óta normál körleten tölti büntetését.

„Anno 2007-ben egyből a HSR körleten helyeztek el, fogalmam sem volt milyen lehet az élet egy „normál” körleten. Az addig megszokott, előzetes letartóztatásban töltött „nagyzárkás életre” készülve léptem be ebbe a zárt világba, amit HSR néven ismerünk. Sokkoló volt, ugyanakkor megnyugtató is. Talán furcsán hangzik, de valóban így van.

Azt nem tudom, hogy a többi térszre ítélt sorstársam miként fogadta a jogerős verdíket, de én egy kicsit belehaltam. Abban az idegállapotban a lehető legjobb döntése volt a bv. vezetésének, hogy akkor nem helyeztek közösségbe. Más elítéltek közé zsúfolva feldolgozni a feldolgozhatatlant lehetetlen feladatnak tűnt, hálás vagyok érte, hogy nem kellett megküzdenem ezzel a démonnal. Ennek ellenére az elmúlt évtizedben számtalan csatát vívtam ennek az életformának a lélekölő szörnyetegével. Az elsőket éppen ott, a HSR-en”.

A körlet atmoszférájáról a következőképpen nyilatkozik: *„Azon a mesterségesen végletekig lassított körletrészen olybá tűnhet az oda először belépő embernek, hogy megállt az idő. Bizonyos értelemben ez igaz is, de az ott leélt napok, hónapok, majd évek ráébredtük az itt élőt, hogy ez korántsem igaz. Az első időkben még sokkolóan ható csend és nyugalom – ami az előzetes „pörgéséhez” képest szinte agyonnyomja az embert – lassan beleívódik az elítéltekbe, maguk is csendesekké válnak, nyugodttá. Az ingerszegény környezet, a közösségi programok hiánya és az itt élők izoláltsága az évek alatt megölik a lelket, ugyanakkor védik is a HSR lakóit. Éppen ez a magány az, ami mégis lehetőséget teremtett számomra, hogy újrakalibráljam az életemet. Nehéz volt, sokáig tartott, de mára eljutottam arra a pontra, hogy tudom, mit akarok az élettől. ... Türelmet, önkontrollt és önismeretet tanultam ott, és legfőképpen sorsom elfogadását. ...Öt év után lezárult életem legmagányosabb szakasza, „normál” körletre kerültem. Mintha újra megszülettem volna, emberek között éltem, élek a mai napig is, ezáltal embernek éreztem, érzem magamat.”*

A szövegrész alapján megállapítható, hogy a fogvatartott sikeresen megküzdött a gyász érzéseivel, részlegen tartózkodása alatt alkalmazkodott a benti élethez, ez alapján feltételezhető volt, hogy a normál körlet követelményeihez is képes lesz alkalmazkodni.

A következő interjúalany 50 éves, 4 éve a körlet lakója. Így vall a bekerüléséről:

„Nehéz leírni azt az állapotot, amit megél egy ember, amint elzárják a külvilágtól. Azt a hatást, ami éri első perctől kezdve egészen addig, amíg tudatosan benne, hogy nem rendelkezik szabad mozgástérrel. Ez a lelkiállapot letompítja.

Felsorolható lenne mindaz, ami elmarad és most csak az alapvető dolgokat – amik a mindennapi megszokott életvitelhez kellhetnek – sorolnám fel. Ezek hiánya egyszerűen sokkolt. Igen, ez a börtön, harsogják körülöttem, de ugyanakkor hangoztatják, hogy érzem már jól magamat, tegyek olyat, ami előre visz. Igen ám, de mit, hová? Az nagyon meghatározó, hogy a „holnapi nap”, ami jön, mi várható, mennyire biztos, ami már van. Ezek a félelmek a napi gondok egyike... Folyton egy kevés változás a tegnaphoz képest, aztán csak nincs, pedig nem volt sok az, amit megszoktam, csak megint másként kell. Ezek emberi tényezők, lehetőségek, amelyek rásegítenek, hogy ezt a bezártságot nap mint nap folytatni lehessen.”

A túlélési stratégiával kapcsolatban így vélekedik: *„Az a tény, hogy nagyon kevés lehetőség van, ami olyan elfoglaltságot okoz, ami jó. Igaz, ez nem a legjobb szó erre, mert nem kellene jól éreznem magam itt egy percig sem, nem azért vagyok itt. Igen, ez a belső lelki vívódás, hogy ha szeretnék valamit, olyan amit szabad-e tennem ebben a helyzetben, illik-e, megérdemlem-e, de ha nem, nincs ilyen, előbb-utóbb elfogy agyilag az ember...”*

A szomorú, reménytelennek tűnő vallomást ki kell egészíteni, „magyarázatra” szorul az aktuális pszichés állapotkép. A fogvatartott saját élethelyzetéhez való viszonyulása ambivalens. Több esetben felmerült a körletrészről történő kihelyezés gondolata, azonban elutasította a javaslatot, kijelentette, hogy számára fontos az elhelyezés nyújtotta kényelem és nyugalom. Elképzelése szerint egy tézses a körleten belül is megélhetné a belső szabadságot, és ha szabálykövető, akkor a korlátozások feloldását, a rezsimbe sorolás szempontjainak számára kedvező igazítását is elvárná a személyzettől.

Kívülről úgy tűnik, hogy a részlegen megállt az idő, semmi sem változik, a fogvatartottak az „otthon” biztonságában élnek. A valóságban állandó változás, mozgás van, például változott a napirend, a telefonálási előírások, a tartható, vásárolható tárgyak köre, a munkavégzés lehetősége, a jövedelmi helyzet, a családi kapcsolatok, a testi érintkezés módja.

Minden változás növeli a külső és belső feszültséget. Ilyen helyzetekben a pszichológusi segítségnyújtás minden esetben reintegrációs tisztíró támogatással egészül ki, ennek ellenére voltak/vannak olyan élethelyzetek, amikor nem sikerül(t) a változás okozta frusztrációs helyzetet adekvátnan kezelni. A részleg sikeres működésének feltétele a hatalom, a tekintélyszemélyek viselkedése, pszichológiai kifejezéssel az „elég jó szülő” jelenléte. A jó szülő elvárásokat fogalmaz meg, megfelelő időben jutalmaz és büntet, bizalmat és empátiát mutat gyermeke felé.

A részleggel kapcsolatban nem lehet megkerülni a „hogyan tovább HSR?” kérdését. Meddig maradjon a részlegen a fogvatartott? A bent maradóknak milyen szintű, mennyire tartalmas életet tudunk biztosítani? Miben várnak segítséget? Sorolhatjuk a kérdéseket, ehelyett azonban a fogvatartotti interjúkból idézünk.

A fiatal fogvatartott véleménye: „A közösségi programoknak köszönhetően az emberekhez való viszonyaimban is sokat fejlődtem, ennek legegyszerűbb formája a színjátszó szakör. A társulatunk vezetőjétől annyi emberséget és helyes viselkedési mintát tanultam, amit eddigi életem során sem... Elmondhatom, hogy az izolációban töltött időszak és a közösségi élet együttese lehet az a forma, amely által mi, tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték megtalálhatjuk önmagunkat, és az életet életté alakító létformákat.”

Idősebb társát is a túlélés kérdése foglalkoztatja, szerinte „Ha én lennék, aki dönthetnék, bizony mindenkit dolgoztatnék, amihez ért, hogy legalább hasznos legyen, ha már tetteivel mélyen emberietlen. Annyira kreatív világot élünk, hogy gyakorlatilag kevés befektetéssel ez a tunya világ kihasználható lenne, ráadásul úgy, hogy mindenki jól járna. Az itt lévő életkedv, a biztonságérzés, anyagi háttér, ami nem utolsósorban a kapcsolattartás egyik ága, és sorolhatnám.”

Összegzés

Cikkünk összegzését e 40 éves ítélettel rendelkező fogvatartott vallomásával kell kezdenünk:

„A mélyponton lévő ember számára nagyon fontos annak a dolognak a megtalálása, ami megadja a kezdő lökést. Az embert ki kell mozdítani a statikus állapotból és fel kell ébreszteni benne a tenni és élni akarást. Itt lép be a támogató környezet, persze az sem célravezető, ha egyfolytában segíteni akarnak és osztják az ést. Az ember csak jobban megmakacsolja magát, azt hiszem, hogy nálam is valami hasonló történhetett. A holt-ponton való átlendítésre sokszor elég lehet egy szó, egy mozdulat, esetleg egy pillanat is, ami a megfelelő időben és helyen történik.”

Úgy véljük, ennél pontosabban, árnyaltabban nem tudnánk megfogalmazni azokat a következtetéseket, amelyek a munkánk során merültek fel.

Összességében elmondható, hogy a tézises fogvatartottak megkülönböztetett figyelmet igényelnek a bv. intézet személyi állománya részéről, azonban lehetőség szerint foglalkoztatjuk őket, illetve ellátásuk során mind a pszichológus, mind a személyi állomány figyelembe veszi a büntetésük jellegéből fakadó sajátos igényeiket.

Köszönetünket fejezzük ki a nyilatkozó fogvatartottaknak, akik vállalták a mélyebb önmegfigyelést, problémafeltáró gondolataikkal a kezelési módok, viszonyulások újragondolását segítették.

Felhasznált irodalom

- An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. In: *Evolutionary Psychology*, 2005. 3. sz. p. 104-132.
- Antal Szilvia - Solt Ágnes: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitúdinalis vizsgálata, *Börtönügyi Szemle* 2013/1.
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Rec (2003) 23. sz. ajánlása az életfogytiglani szabadságvesztésre és más hosszú időtartamú börtönbüntetésre ítélt fogvatartottak a börtönigazgatások általi kezeléséről.
- Garami Lajos (1999): Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának problémái. *Börtönügyi Szemle* 1999./2. p. 56-63.
- Huszár László (1997): Az életfogytig tartó szabadságvesztés helyzete és perspektívái hazánkban és egyes más országokban. In: A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Bp. BVOP, (Bv. Szakkönyvtár sorozat 1997/2.) p. 35-43.
- Matovics Csaba (2009): A Hosszúidős Speciális Rezsimum körletrész működésének tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle* 2009/2.
- Ruzsonyi Péter: Élni nem engedjük, meghalni nem hagyjuk őket – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész, *Börtönügyi Szemle* 2016/3. p. 41-60
- Útmutató a hosszúidős speciális rezsimum működtetésére. (2005) Szeged. Szegedi Fegyház és Börtön.

MERRE TOVÁBB? ANYA-GYERMEK RÉSZLEG A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

Recommendations and possible directions for the development of the reintegration officers' specialized education

„Az anyáknak szól a fal, a babáknak a festmény...”
(Gaál Béla)

Tanulmányomban a büntetés-végrehajtás egy kiemelt feladatát, az anya és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részleg működését, szereplőit, folyamatát, fejlődését, illetve jelentőségét kívántam bemutatni. A Büntetés-végrehajtási Szervezet ezen időszerű és meghatározó fontosságú feladatát, a végrehajtás menetét, eredményességét vettem górcső alá leíró, elemző és rendszerező módszer felhasználásával. Céloom az volt, hogy vizsgáljam a büntetés-végrehajtás hogyan tudott, tud megfelelni ennek a feladatnak. Arra kerestem a választ, hogy milyen fejlődési lehetőségek állhatnak rendelkezésre a mai Büntetés-végrehajtás Szervezetén belül az együttes elhelyezés hatékonyabb megvalósítása érdekében, illetve, hogy a kialakított rendszer milyen hatékonyan és eredményesen működik.

Kulcsszavak: anya-gyermek részleg, reintegráció, női fogvatartottak

In my paper I present one of the priority tasks of the Hungarian Prison Service, the operation of the mother&child prison nursery unit. I describe the operation of the unit providing joint placement for the prisoner mother and her infant child, the significance, the development and the actors involved in this. I have examined the process and the efficiency of this timely and important task of the Hungarian Prison Service by descriptive, analytical and systematic method. My goal was to investigate how the Hungarian Prison Service was and is able to fulfil this duty. I describe the efficiency and the results of the regime currently in operation and also present possible ways and opportunities to develop the efficient implementation of the co-placement of the inmate mothers and their children.

Keywords: mother-child regime, prison nursery, reintegration, female detainees

Bevezetés

Közel 20 éve dolgozom a Büntetés-végrehajtási Szervezetben, amely lényeges változásokon ment keresztül az elmúlt években. Munkám során abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy végig kísérhettem, a részese lehettem az anyagyermek részleg mindennapjainak kialakításában a kezdeti nehézségek megoldásában. Személyes indíttatásom a téma iránt több évre visszanyúló, hiszen a különleges körlet indulásakor szereltem fel a büntetés-végrehajtáshoz, mint körletfelügyelő, őrmester.

Tanulmányomban a büntetés-végrehajtás egy kiemelt feladatát, az anya és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részleg működtetését, szereplőit, folyamatát, fejlődését, illetve jelentőségét kívánom bemutatni.

A felnövekvő nemzedék megfelelő életfeltételeinek és életkörülményeinek biztosítása, a világon minden társadalmi létnek alapja, hiszen e nélkül a társadalom nem tudna reprodukálni önmagát. Ezért a megfelelő fejlődést minden jogrendszer igyekszik biztosítani a számukra. A társadalmi és gazdasági problémáktól nem választható el élesen a gyermek védelme, hiszen az egyenlő esélyek biztosítása még mindig célkitűzőként szerepel a jóléti politika feladatai között.

A női elkövetők száma sok szempontból nyugtalanító, melynek vannak egyéni, családi és társadalmi hozadéka is. Talán a legnagyobb problémát abban tapasztalhatjuk, hogy egyrészt a felnövekvő generációk számára negatív mintát mutat a bűnöző szülői viselkedése, másfelől a gyerekekről való fizikai és érzelmi gondoskodás hiánya komoly sérüléseket okoz, ami különösen a nők esetében érzékelhető. Az elítélt nők esetében ez utóbbi elkerülhetetlenül megjelenik, főként azon nők esetében, akik állapotosan kerülnek az igazságszolgáltatás keretei közé, s valamely büntetés-végrehajtási intézményben hozzák világra gyermeküket. Nagyon fontos pszichológiailag, hogy ezeket az első időket a csecsemő az édesanyjával töltsék, s a kötődés kialakulhasson; az érzelmi ráhangolódás megtörténjen. Feltételezhető, hogy ezek felismerése is vezetett az anya-gyermek részleg bevezetésére a büntetés-végrehajtási intézetekben külföldön, illetve itthon is.

Napjainkban a büntetés-végrehajtás jogi szabályozása reneszánszát éli. Az elmúlt másfél évtizedben olyan fokú jogi változásoknak lehetünk tanúi, ami a büntetés-végrehajtási jog valamennyi alkalmazója számára komoly kihívást jelent. A folyamat az 1993. évi XXXII. törvény megalkotásával kezdődött, majd az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendeletet felváltó új 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv. kódex) megalkotásával folytatódott és napjainkban is tart.

A Bv. kódex idén januárban hatályba lépő törvénymódosítása kapcsán ismét valami újnak lehetünk részesei, mivel a törvény kiszélesíti az anya-gyermek részlegre kerülés lehetőségét.

Célom annak bemutatása, hogy a büntetés-végrehajtás hogyan tud, tudott megfelelni a kormányzat elvárásainak. Arra keresem a választ, hogy milyen fejlődési lehetőségek állhatnak rendelkezésünkre, a mai büntetés-végrehajtás szervezetén belül az együttes elhelyezés hatékonyabb megvalósítása érdekében. A kialakított rendszer milyen hatékonyan és eredményesen működik.

Jogszabályi háttér, belső szabályozók rendje

A Büntetés-végrehajtási Szervezethez jelenleg 29 intézet, 4 intézmény tartozik. A Magyarországon napjainkban működő büntetés-végrehajtási intézetek közül különlegességét tekintve kitér a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részlege. A részleg megalkotásával a kormányzati szándék egyértelműen a gyermeki jogok érvényesítésének biztosítása a joghátrány foganatosítása mellett.

Az állami gondoskodást egyértelműen biztosítja az Alaptörvény XVI. cikkelyében, mert meghatározza, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő védelemhez, és fejlődéshez.¹

A jogalkotó kijelöli a nevelési kereteket és a büntetés-végrehajtási szervezet által maximálisan biztosítja az ellátásukhoz szükséges speciális feltételeket.

A téma fontosságát a jogalkotó több jogszabályban is hangsúlyozza. Így a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Családjog részében.² A Polgári Törvénykönyv családjogi kódexe leírja, hogy a gyermeknek joga van a védelemhez, valamint ahhoz, hogy családban nőjön fel. Amennyiben nincs mód a saját családjában neveltetésére, akkor is családi körülményeket kell biztosítani számára, a korábbi kapcsolatainak megtartásával. Ennek megteremtése és biztosítása az állam elsődleges feladata.

Az együttes elhelyezés fontosságát és jogi kereteit az 1997. évi XXXI. törvény A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 72. § 2. b pontja tovább taglalja.

Előzetes letartóztatás elrendelése, fenntartása esetén az eljáró bíró nyilatkoztatja a terhelhet, amennyiben gondolja egy évesnél fiatalabb gyermekét, kéri-e a gyermekével az együttes elhelyezést. Ha szeretné az együttes elhelyezést, abban az esetben rendelkezik az ideiglenes hatályú elhelyezésről, büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek részlegén.

„Ha az indítvány tárgya előzetes letartóztatás elrendelése, és a terhelte egy évesnél fiatalabb gyermekét gondozó nő, a nyomozási bíró – kivéve, ha a terhelte gyermeke sérelmére követte el az eljárás alapjául szolgáló bűncselekményt – nyilatkoztatja a terhelte arról, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése esetén kéri-e a gyermekével való együttes elhelyezését.”³

„...Ha a terhelte egy évesnél fiatalabb gyermekét gondozó nő, kérelmére a bíróság – kivéve, ha a terhelte gyermeke sérelmére követte el az eljárás alapjául szolgáló bűncselekményt – az előzetes letartóztatást elrendelő határozatban a gyermeknek a büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek együttes elhelyezést biztosító részlegén való ideiglenes hatályú elhelyezéséről rendelkezik.”⁴

A Bv. kódex megalkotásával konkrét keret kerül kialakításra a joghátrányhoz fűződő együttes elhelyezés feltételeiről.⁵

1 Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (1), (2)

2 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről IV. könyv családjog első rész alapelvek 4:2. § [A gyermek érdekének védelme]

3 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 211. § (1b)

4 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 269. § (3)

5 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 128. § (2)-(6)

A jogalkotó az együttes elhelyezést jó néhány ismérv együttes fennállása esetén engedélyezi. Véleményem szerint ezzel is a gyermek érdekeit tartva maximálisan szem előtt. Az együttes elhelyezés kapcsán jó néhány kedvezmény (például gyermekláthatás általi többszöri kedvezőbb kapcsolattartási forma, alpnormán felüli élelmezés, jobb elhelyezési körülmények) is biztosításra kerül a Bv. kódex által.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a hivatkozott jogszabály értelmében országos parancsnoki szakutasítás formájában az együttes elhelyezés részletező szabályait meg kellett határozni. A várandós fogvatartottakkal, és az anya és fogva tartása alatt született gyermeke együttes elhelyezésének eljárási szabályairól, a fogva tartás időtartama alatt született gyermek és hozzátartozói kapcsolattartásának biztosításával kapcsolatos feladatok végrehajtásának rendjét szakutasításban határozza meg. Ez a belső norma alapvetően mutatja az irányt, a végrehajtás kereteit. Tartalmazza a szülést követő feladatok főbb mozzanatait, a körletre kerülés feltételeit, a részleg működtetésének feladatait, az elhelyezési és ellátási körülményekben való eltéréseket.

A szakutasítás kiadását követően a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka helyi szinten is szabályozta a körlet rendjét, az ott dolgozó személyi állomány feladatát, felelősségét. Az anyák és gyermekeik ellátásának folyamatos biztosításának keretszabályait.

Az anya-gyermek részleg bemutatása

A részleg kialakulása

A magyar büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott nők aránya 7% körül mozog⁶. A fogvatartott nők egy része a fogva tartás ideje alatt a várandósság és a szülés élethelyeztetel érintett.

Azon nőknek, akik a fogva tartásuk ideje alatt szültek, 1978-tól kezdődően volt lehetőségük arra, hogy gyermekük közelében lehessenek. Az anyák és gyermekeik elhelyezése korábban Tökölön, a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában valósult meg, ott azonban az együttes elhelyezést nem tudták megoldani. A női osztály kismama kórtermében csak nappal gondozhatták gyermeküket a fogvatartott anyák, éjszaka pedig a csecsemőgondozó felügyelte a csecsemőket, és az apa, közeli hozzátartozók számára sem volt megvalósítható a rendszeres látogatás.

Az igény, mely szerint szükség lenne egy speciális anyák és gyermekeik elhelyezésére alkalmas intézet létrehozására 2001-ben merült fel először, amikor egy – a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházban ideiglenesen elhelyezett – elítélt férje beadványában sérelmezte, hogy csak napokkal később kapott tájékoztatást a kisfia születéséről, valamint gyermekét csak öt percre láthatta egy üvegen keresztül, amikor kisfia már 19 napos volt. A kapcsolattartás nem volt biztosítva gyermekével, hiszen csak a havi egyszeri alkalommal láthatta rendes beszélő alkalmával. Gyermeke nem az anyjával együtt volt elhelyezve, mert csak két anyának volt lehetősége az úgynevezett rooming-in kórterem igénybevételére.

6 Börtönstatisztikai Szemle 2017. 1.

A vizsgálat eredményeként megállapították, hogy az együttes elhelyezés hiánya sérti a gyermekek megfelelő testi, lelki, szellemi fejlődéshez való alkotmányos jogát.⁷

A helyzet javítása érdekében a minél hatékonyabb megoldás megtalálása okán a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága egy bizottságot hozott létre. A bizottság arra a következtetésre jutott, hogy biztonságosabb és szakszerűbb lenne egy úgynevezett „bölcsőde részleg” kialakítása a büntetés-végrehajtás keretein belül. A beadvány kapcsán indult per után, az európai ajánlások és a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosaéhoz érkezett jelentés figyelembevételével megtörtént az anya-gyermek együttes elhelyezés reformja.

A részleg kialakítását megelőző felmérések eredményeként az építkezés helyszínéül a Bács-Kiskun Megyei Intézetet kecskeméti objektumát jelölték ki, ahol ideiglenes jelleggel egy meglévő intézet funkciójának megváltoztatásával 2002. február 21-én kezdte meg működését a Fiatalokúak Regionális Intézetének pavilonjában a büntetés-végrehajtás Anya-gyermek részlege. Az ideiglenes körleten 9 anya és 9 gyermek elhelyezésére volt lehetőség. A meglévő épület lakózárkáinak átalakítása a gyermekek és az őket gondozó anyák igényeit figyelembe véve került kialakításra.

Számos hasonló profilú intézményt látogattak meg a szakemberek, többek között a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházát, a Rákospalotai Javító Intézetet és az azóta bezárásra került Kecskeméti Napsugár Gyermekotthont. Az intézetet a környező országok gyakorlatának megismerése alapján, német mintára Kiss Illés Mónika tervei szerint építették meg. Végleges helyére – a kecskeméti Wéber Ede utcai objektum egységébe az erre a célra átadott új épületbe – 2003. november 12-én költözött. Ebben az épületben 20 fő fogvatartott anya és a fogva tartása alatt született gyermeke ideális elhelyezésére volt lehetőség.

Az ekkor még hatályban lévő magyar rendelkezések értelmében a fogvatartott édesanyával gyermeke hat hónapos koráig volt elhelyezhető, az anya kérelmére azonban az intézet parancsnoka engedélyezhette az együttes elhelyezés meghosszabbítását a gyermek egy éves koráig⁸. Az együttes elhelyezés havonkénti meghosszabbítási, vagy elutasítási lehetősége egyfajta viselkedési önkontrollt váltott ki az anyákból, hiszen volt vesztenivalójuk.

Jelenleg – hacsak nem veszélyezteti a gyermeket – nincs lehetőség az együttes elhelyezés megszakítására és „börtönrutinnal” rendelkező anyák esetében többször előfordult, hogy összeférhetetlen, szemtelen magatartása, több éves letöltendő ítélete, folyamatban lévő ügye ellenére nem volt lehetőség az együttes elhelyezést megszüntetni. Maximálisan soha nem volt az egység kihasználva, mivel befogadó képessége 20 anya és 21 gyermek, azonban az átlagos létszám 6 fő volt. A gyermekek hosszabb távú akár egy éves korukig történő elhelyezésének infrastrukturális feltételei adottak az intézetben.

Az alapvető jogok biztosaának az AJB-3616/2012 jelentésében került megfogalmazásra a következő intézkedés.

„...Intézkedéseim:

Az Ajb-t. 37. §-a alapján javasolom a belügyminiszternek, hogy fontolja meg a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III.6.) IM rendelet anya-gyermek részlegre

7 OBH 4497/2001. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének jelentése

8 1979. évi 11. tvr.

vonatkozóan rendelkezései olyan módosításának kezdeményezését, hogy a gyermek a fogvatartott édesanyjával egy éves koráig maradhasson együtt, illetve szüntesse meg azt a jelenleg hatályos jogszabályi előírást, miszerint a parancsnok mérlegelési jogkörében az első hat hónap eltelte után kérelemre, további hat hónapra engedélyezheti a fogvatartott anya számára, hogy gyermekét a bv. szervezetén belül gondozza...⁹

A fenti javaslatot követően a gyermekek együttes elhelyezése alanyi jogon egy éves korig kitolódott.¹⁰

A következő jelentős változást megelőző vizsgálat ismét egy panasz alapján indult. Egy olyan fogvatartott nő fordult az alapvető jogok biztosához panasszal, akinek egy három hónapos babája volt, amikor előzetes letartóztatás alá került. Az akkor hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében nem volt mód arra, hogy a gyermekével együttesen történjen az elhelyezése. Az alapvető jogok biztosa, aki egyben gyermekjogi ombudsman is, az ügyben – a kérelmet alapul véve – hivatalból vizsgálatot indított a fogvatartott anyák és gyermekeik büntetés-végrehajtási intézetben való együttes elhelyezhetőségével kapcsolatban. Az ombudsman állásfoglalást kért a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságától, aki kiemelte, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet is fontosnak tartja a gyermek személyiségfejlődése érdekében az anya és a gyermek közötti kötődés kialakulását. Amennyiben a jogszabályi környezet változásai kapcsán lehetővé válna a befogadás előtt született gyermekkel való közös elhelyezés – egyedi kérelem alapján lenne engedélyezhető –, úgy a jelenlegi kapacitások ennek biztosításához elégségesek lehetnek. Amennyiben azonban a jogalkotó alanyi jogon kívánná biztosítani az együttes elhelyezést, vizsgálni kellene a kapacitások lehetőségeit, mert Kecskeméten kívül más létesítmény nem áll rendelkezésre, és a jelenlegi részleg befogadóképessége felett nem telíthető.¹¹

A vizsgálat kapcsán az alapvető jogok biztosa felkérte a közigazgatási és igazságügyi minisztert, hogy készítse elő a jogszabályi háttér módosítását, amely lehetővé teszi a megfelelő differenciálás mellett az együttes elhelyezést a gyermek egy éves koráig, abban az esetben is, ha még a fogva tartás előtt született. Ezt követően 2018. január elsején lépett hatályba a változtatás.

Kecskeméten van Magyarország egyetlen olyan börtöne, ahol az előzetes letartóztatásban lévő vagy elítélt anyák csecsemőkorú gyermekükkel együtt lehetnek, miután megszülettek. A zárkalakók többsége lopás, rablás, hivatalos személy elleni erőszak vagy kábítószerrel való visszaélés miatt kerül az intézetbe, de megfordult már a falak között olyan nő is, akire emberölés kísérlete miatt szabtak ki hosszú szabadságvesztést. Az együttes elhelyezés lehetőségének egyedüli kizáró oka, ha az anya szülői felügyeleti jogát a bíróság valamennyi, az újszülött gyermeke vonatkozásában is megszüntette.

Az elmúlt tizenhat év alatt 210 fő anya került együttes elhelyezésre a fogva tartása alatt született gyermekével. A hagyományos börtönkörülmények a speciális feladatok miatt érzékelhetően enyhülnek. A gyermekek jelenléte, gondozása módosítja a napi-rendet, áttevődnek a hangsúlyok, más a fontossági sorrend.

9 Alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3616/2012. számú ügyében

10 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

11 Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-329/2012. számú ügyben

Közös elhelyezés eljárásrendje

A büntetés végrehajtása alatt álló anyákat a szülést követően a közös elhelyezéssel kapcsolatos szándékukról nyilatkoztatják a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában. Felhívásra történő bevonulás esetén nyilatkoznia kell a kézhezvételtől számított nyolc napon belül arra vonatkozóan, hogy kéri-e az egy év alatti gyermekével az együttes elhelyezést. Az együttes elhelyezés nem kötelező, az anya dönthet úgy, hogy a gyermeket a családjában vagy állami gondoskodásban helyezték el. Amennyiben kéri az együttes elhelyezést, abban az esetben az intézmény egyeztet az anya szülői felügyeleti jogával kapcsolatban az állandó lakhely szerinti gyámhivatallal. Az eljárásrend alapján a gyámhivatalokkal az intézmény védőnője tartja a kapcsolatot.

Ha a kismama szülői felügyeleti jogát nem vonják meg, akkor a terhesség 32. hetében pszichológiai vizsgálatot végeznek az anya-gyermek együttes elhelyezésére vonatkozóan.

Ekkor a pszichológus részletes vizsgálatot végez négy szemközti interjú, rajzeszt eljárásokkal, egyben felveszi az anyával az anamnézist. Amennyiben a vizsgálati eredmények alapján célirányos vizsgálat, a személyiség mélyebb feltárása szükséges, akkor személyiségtesztet végeznek. A vizsgálatokkal feltárják a kismama alkalmasságát az anyai feladatok ellátására, illetve azt, hogy fennáll-e akadályozó ok, amely veszélyeztetné a kisbabát.

A közös elhelyezéssel kapcsolatos engedélyt az anya kérésére a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka adja ki, a kórház főigazgató főorvosa, a pszichológiai vélemény, a reintegrációs tiszt véleménye és a gyermekgyógyász javaslata alapján. A Büntetés-végrehajtás Központi Kórházából a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részlegére érkező anyák dokumentumai között minden esetben megtalálható a pszichológiai vélemény az együttes elhelyezésre vonatkozóan, valamint a gyámhivatal végzése miszerint nincs akadálya annak, hogy közös elhelyezésre kerüljön sor. Abban az esetben, amikor felhívásra történik meg a bevonulás, a gyámhivatali végzés beszerzése az anya feladata. Az együttes elhelyezésre való alkalmasság vizsgálatának pszichikai alátámasztása a befogadását követően válik lehetővé. A befogadásról a reintegrációs tiszt haladéktalanul értesíti az intézet pszichológusát, aki elvégzi a befogadást.

Az intézet bemutatása

Az épület kizárólag a gyermekükkel együtt elhelyezett fogvatartott nők számára lett kialakítva, más fogvatartottat még ideiglenes jelleggel sem lehet elhelyezni. A körlet leginkább egy gyermekotthonhoz hasonlít. Minden körülmény adott ahhoz, hogy a fogvatartottak megfelelően tudjanak gondoskodni babájukról. Aki belép erre a helyre, annak az első benyomása az, hogy inkább egy gyermekintézményre hasonlít a belső elrendezése. A részleg 20 lakószobát (amelyből az egyik iker babák fogadására, gondozására is alkalmas), orvosi rendelőt, gyermekjátékos szobát, babafürdető helyiséget, baba konyhát, fogvatartotti fürdőt, vasalóhelyiséget, külön mosóhelyiséget, látogatós szobát, személyi állomány helyiségeit, valamint részben fedett sétaudvart tartalmaz. A T alprajzú épület belső szegletében füves udvar található.

Személyi feltételek

A büntetés-végrehajtási intézet személyi állományából naponta a következő beosztású személyek teljesítenek szolgálatot a részlegen:

- egy reintegrációs tiszt;
- egy védőnő;
- egy csecsemőgondozó.

Eseti jelleggel, időszakosan:

- 12 órás váltásban 24 órás intervallumban hivatásos felügyelő;
- pszichológus;
- gyerekorvos;
- pártfogó felügyelő;
- börtönlelkész;
- körletellátó segédelőadó.

Tárgyi feltételek

A lakóhelyiség berendezése eltér a hagyományos zárkától, hiszen megtalálható benne a gyermek elhelyezéséhez, ellátásához szükséges kiságy, pelenkázó szekrény, amely tartalmazza a gyermek felszerelési tárgyait. Ha az anya kilép a lakóhelyiségből és, a gyermek bent marad, az ajtót kitarva kell tartani. A lakózárkák egy személy elhelyezésére alkalmasak, így anyának és gyermekének megfelelő életteret biztosítanak. Minden szobához tartozik különálló illemhelyiség és hideg-meleg vizes mosdó. Tisztaság és rend van mindenhol. A zárkaajtók fölött az anyák által készített rajzok: mint az óvodában, itt is megvan minden gyereknek a jele. A falakat a korábbi „lakók” fényképes tablói díszítik.

Az elsősegélynyújtó helyként is működő orvosi rendelő fel van szerelve a gyermekek ellátására alkalmas orvosi eszközökkel. Az intézettel szerződéses jogviszonyban álló gyermekorvos heti rendszerességgel rendel, de szükség esetén azonnal hívható. A gyermekek folyamatos szakszerű ellátását a büntetés-végrehajtás állományába tartozó szakképzett csecsemőápolók biztosítják. Amennyiben valamilyen betegséget észlel a gyerekeknél a csecsemőgondozó, azonnal intézkedik az ellátásról, ha szükséges a kórházba szállításról.

A gyermekjátékos szoba üvegfalain keresztül jó betekintést biztosít a körlet folyosójáról, de a természetes fény is kellően megvilágítja a teret. Berendezése egy hagyományos bölcsődei szobához hasonlítható, elhelyezésre kerültek itt kiságyak, járókák és a gyerekek életkorának megfelelő játékok, amelyek a fejlődésüket szolgálják.

Alapvető szabály, hogy a játszó gyerekek csak a kiságyban vagy a járókában maradhatnak felügyelet nélkül a helyiségben. A viták elkerülése végett egymás gyerekeire az anyák nem vigyázhatnak.

A gyermekek fürdetése külön erre a célra kialakított fürdető helyiségben történik. A fürdő felszereltségét és a gyerekek számára komfortosabbá tételét pelenkázó szekrények szolgálják. Minden gyereknek saját fürdőkádja van. Napi fürdési limit részükre

nincs meghatározva, igény szerint lehetővé kell tenni fürdetésüket. Három gyermek együttes mosdására alkalmas a helyiség. Az anyák részére külön fürdő lett kialakítva, melyben egyszerre két fő tusolása történhet, ennek használatát napi rendszerességgel biztosítják a számukra.

A gyermekek tápszereinek, ételeinek, italainak elkészítésére, tárolására, melegítésére külön babakonyha került kialakításra, ahova a fogva tartott anyák közül csak a konyhai feladattal megbízott anya léphet be. A szoptatást kiegészítő, vagy helyettesítő ételmezését a babáknak a gyermekorvos és a védőnő utasításainak megfelelően állítják össze. A gyermekek életkori sajátosságainak megfelelő ételmezésen belül bébiételeket, bébi italokat, gyümölcsöt, tejpépet, felvágottakat, tejkészítményeket kaphatnak. A gyermekételmezés előkészítő feladatait (pl.: tápszerekészítés, gyümölcspépesítés) minden esetben a szolgálatban lévő csecsemőápoló végzi. A gyermek etetése a büntetés-végrehajtási intézet által biztosított ételkészítéssel az anyák feladata. Az etetések gyakoriságát és módját a csecsemőgondozó felügyeli. Az anyákra külön ételmezési norma vonatkozik, étlapjukat az intézet orvosának és dietetikusának jóváhagyásával állítja össze az intézet ételmezési szakterülete.

Az anya-gyermek részlegben a csecsemőruhák mosását, szárítását a fogvatartottak végzik. Ennek megkönnyítése érdekében a körleten két automata mosógép és szárítószeker áll rendelkezésre. A ruhák tisztántartásához szükséges eszközök és készletek biztosítása a büntetés-végrehajtás feladata.

A látogatás az erre a célra kialakított látogató helyiségben történik, amelynek kialakítása során figyelembe vették a gyermek igényeit is, vagyis olyan eszközökkel, játékokkal van felszerelve, amely elősegíti a látogató és a gyermek közötti érzelmi kötődés kialakulását. A látogató szoba kialakítása során biztosított a szomszédos irodából, hogy a reintegrációs tiszt folyamatosan figyelemmel kísérheti a látogatók és a látogatók viselkedését.

Anyatartó hangulatot kelti a közös térben elhelyezett könyvespolc. Az étkezőasztalok és étetőszékek is ebben a közös térben kerültek elhelyezésre, amelyek együttesen szolgálják a gyermekek és az anyák étkezését, azonban szigorú rend szerint, a gyermekek és anyák együttes étkezése nem megengedett.

Az épülethez tartozó udvaron vannak fák, virágok és zöldségek, amiket az anyák nevelgetnek. A falra a félig nyitott börtön képzőművészeti szakkörösei mesevilágot festettek színes mesefigurákkal. Minden baba számára van babakocsi, a szabadlevegőzés alatt többnyire abban tartózkodnak.

Az elhelyezés kritériumai

Az intézetben a fogva tartott anyák bűncselekménytől, ítéleti időtől, rezsimesorolásától függetlenül kerülnek elhelyezésre. A szülést követően, ha az együttes elhelyezést kizáró ok nem merül fel – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága engedélyezését követően – az anya és a gyermek a Központi Kórházból célszállítással kerül az együttes elhelyezést biztosító anya-gyermek részlegre, Kecskemétre.

Az együttes elhelyezést kizáró okok:

- ha a bíróság a szülői felügyeleti jogát valamennyi gyermekével kapcsolatosan megszüntette, ebben az esetben, ha nem lenne börtönben, akkor sem gondozhatná gyermekét;
- az anya ellen indított eljárás a gyermeke sérelmére elkövetett bűncselekmény elkövetése miatt indult;
- az anya nem vállalja a gyermeke gondozását börtönkörülmények között, ebben az esetben a gyermek a családhoz vagy a gyámhivatal által kijelölt nevelőszülőhöz kerül.

Ha nem szeretne az intézménybe kerülni az anya, akkor a gyermeke addig, amíg a nevelőszülőknél vagy a családtagoknak kiadhatóvá válik, Tökölön a kórházban marad.

Tevékenységeinek bemutatása

A gyermek születését követően hathetes korában a gyámhivatal hozzájárulása alapján az anyát és gyermekét átszállítják a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya- Gyermekek részlegére. Rendkívül nagy odafigyelést igényel a személyzet részéről, hogy ugyanazon a helyen kap elhelyezést az enyhébb és a súlyosabb bűncselekményt elkövető anya is. Ezen a részlegen nincs fokozat szerinti megkülönböztetés, mert minden ellátás, szolgáltatás a gyermekek érdekében történik. Az anyák az átlagon felüli, magas színvonalú ellátásban gyermekeik miatt részesülnek.

A befogadásakor az anyát tájékoztatja a reintegrációs tiszta a házirendről, a napirendről és az általános szabályokról. A reintegrációs tisztnak a befogadásról az illetékes gyámhivatalt tájékoztatnia kell, valamint a gyermek kiadásának esetére környezettanulmányt kell kérnie. Fiatalkorú anya esetében a törvényes képviselőjét is értesíteni kell. A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka az anyának a szülés után járó támogatási kérelmet átíratással megküldi haladéktalanul a Magyar Államkincstár Bács-Kiskun Megyei Igazgatóságának.

„A büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek részlegén vagy a javítóintézet fiatalkorú és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részlegén elhelyezett gyermekekre tekintettel járó családi pótlékot jogszabályban meghatározott eljárási rend szerint kell felhasználni.”¹²

A családi pótlék megigénylését követően, figyelemmel az elhelyezett gyermekekre, a támogatás az intézetbe érkezik és jóváírásra kerül a fogvatartott letéti számláján. A fentebb említett jogszabály alapján annak ötven százalékát az intézet levonja, és felhasználja a gyermek ellátására (tápszerre, pelenkára, ruházatra).

A csecsemőgondozó készíti fel az anyákat a szakszerű gyermekgondozásra. Az anyák egy része gyakran hátrányos helyzetükből vagy intézeti neveltetésükből adódóan segítségére, tanításra szorul.

Az anya és gyermekének elválásának előkészítésére különös gondot kell fordítani, amennyiben az együttes elhelyezés megszűnése esedékessé válik. A szabadulás előtt 60 nappal, a várható szabadulásról a gyámhatóságot értesíteni kell. Amennyiben a gyermek átadása a gyám vagy a törvényes képviselő részére az együttes elhelyezés

12 1998. évi LXXXIV törvény - A családok támogatásáról 13. §

időtartamának letelte előtt történik a gyámhatóságot soron kívül értesíteni kell. A kiadás feltételeit, szabályait az együttes elhelyezést biztosító büntetés- végrehajtási intézetnek szabályoznia kell.

A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő együttműködve a gyermek lakóhelye szerint illetékes pártfogó felügyelővel segítséget nyújt a szabadulás előkészítésében, a befogadó környezet felkészítésében, a családi kapcsolatok erősítésében. Ha nincsenek biztosítva a szabadulás után a gyermek lakhatásának feltételei, a bv. pártfogó nyújt segítséget annak megteremtésében.

Abban az esetben, ha az együttes elhelyezés megszüntetésre kerül, a gyámhatóság végzésének megfelelően kell a gyermeket elhelyezni elsődlegesen. Amennyiben a gyámhatóság nem intézkedett, lehetőség szerint az apánál vagy saját családjában kell a gyermeket elhelyezni. Amennyiben erre nincs mód, a Bács-Kiskun Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat nevelőszülői szakszolgálatot kell értesíteni. Arra kell törekedni, hogy a gyermek kihelyezése a családba történjen meg. A reintegrációs tiszt értesíti a gyermek lakóhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőt a gyermek kihelyezéséről, aki segítséget nyújt a szabadulás előkészítésekor a befogadó környezet felkészítésében, valamint a családi kapcsolatok erősítésében. Abban az esetben, ha a gyermek lakhatása nem biztosított a szabadulás után, segítséget nyújt a megfelelő körülmények megteremtésében, hogy az a gyermek fogadására alkalmas legyen.

Reintegrációs törekvések

A reintegráció magában kell, hogy foglaljon minden olyan tevékenységet, programot, amely támogatja és elősegíti a hatékonyabb visszailleszkedést a társadalomba, minimalizálva vagy akár kizárva a visszaesés esélyének lehetőségét. Nem csak a büntetés-végrehajtás tevékenységei fontosak ezen a téren, hiszen a célok megvalósulásához más szervek együttműködése is szükséges a hatékonyabb eredmény elérése érdekében.

A szervezett feladata a bíróság által kiszabott joghátrány érvényesítése mellett a fogvatartottak reintegrációja. E feladat eszközzrendszere különféle foglalkozási formákból épül fel:

- az elítéltek munkáltatása;
- munkaterápiás foglalkoztatása;
- általános iskolai, középfokú, illetve felsőfokú tanulmányok végzése;
- valamint szakképzések, szakmai gyakorlatok megszerzése.

Ezeket kívül a művelődési, szabadidős, sport, továbbá személyiségfejlesztő és gyógyító, rehabilitációs programok jelentősége is fontos.

A tevékenységet szakmai módszerekkel kell meghatározni, az elítélt személyiségéhez igazodóan. A börtönbüntetéssel járó káros hatásokat mérsékelheti a reintegrációs tevékenységek bármely formájának alkalmazása, mivel a társadalomban megszokott, normális életvitelhez hozzátartoznak a hasznos tevékenységek. Agressziót, nyugtalanságot váltanak ki az elítéltekben a tétlen, semmittevő mindennapok.

Befogadást követően a fogva tartott anya büntetési helyzetét feltérképezik, amelynek eredménye alapján meghatározásra kerül, hogy a gyermek egy éves korát megelőző, együttes szabadulásra van-e esély.

Az együttes elhelyezéssel több célt igyekeznek érvényesíteni, az anyák támogatást kapnak annak megértéséhez, hogy felismerjék a korai kötődés jelentőségét, és minél tovább együtt maradjanak a gyermekeikkel. Ez az érintett nők későbbi életére is meghatározó hatással van. Ha képesek anyai képességeik, nevelési ismereteik erősítésére, az jelentősen segíti a visszailleszkedésüket, a visszaesés megelőzését és szabadulást követően az életüket is. Az anya-gyermek részlegben a kezelési elvek azt szolgálják, hogy az anya és gyermeke közötti kapcsolat erősödjön és a gyermek jelenléte kapcsán az anya felelősségvállalása kialakuljon, fokozódjon.

A fogvatartottak korábban kialakult értékrendjének, erkölcsi normáinak meghatározása, pozitív irányba terelése pszichológusi segítséggel történik. Ehhez szükséges foglalkozásokat, tréningeket szerveznek (például kézműves foglalkozások, kertgondozás).

A napirend szerves részét képezi a gyermek ellátása, a környezet tisztán tartása, mosás, vasalás, étkeztetés, melyek a személyi állomány irányításával történnek.

Oktatás, képzés lehetőségei

A reintegrációs programok az elítélt munkaerőpiaci integrációjának elősegítését, a befogadást megelőző életkörülményeiből, életviteléből eredő hátrányok csökkentését, személyisége és szociális készségei fejlesztését célzó foglalkozások köre. Mindazon egyéni és közösségi foglalkozásokat, terápiás elemeket, tréningeket, irányított szabadidős tevékenységeket magukban foglalják, amelyek alkalmazásával az elítéltek lehetőséget biztosítanak arra, hogy önmagát, személyiségét megismerje, önismeretét, valamint a készség- és képességbeli hiányait fejlessze, és ez által ellenállóbbá váljon az ismételt bűnelkövetéssel szemben.

A reintegráció hatékonyságában nagyon fontos elem, hogy az oktatásban, képzésben, a továbbképzésekben való részvételi lehetőséget mindenki számára biztosítsák az intézetek.

„A fogvatartottak iskolai végzettsége, előképzettsége mindenütt alacsonyabb a társadalmi átlagnál, amely jelzi, hogy a bűnelkövetők többségénél a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeznek. Kézenfekvőnek tűnik tehát a börtönben e hiányok pótlásával elősegíteni a beilleszkedés műveltségi feltételeinek javítását. Ez azonban nem jelentheti a művelődés ráerőszakolását az elítéltekre, tiszteletben kell tartani szabad választási lehetőségeiket.”¹³

A tanúhoz való jog korlátozásokkal, de gyakorolható, melyet a büntetés-végrehajtási törvény is megfogalmaz, ami az alaptörvény adta alapvető jogból származik. Motiváltságuk hiánya miatt azonban jellemzően nagyon nehéz az oktatásba való beintegrálásuk. Szervezett keretek között a büntetés-végrehajtás biztosítja az oktatásban, szakképzésben vagy továbbképzésben való részvételt. Folyamatosan bővül azoknak az intézményeknek a köre, akik az oktatásokat, képzéseket szervezik, ezzel számos lehetőséget nyújtva a fejlődésre.

Az oktatás, képzés jelentősége abban rejlik, hogy a rendszeres életvitelhez, a munkához való szoktatásban és a szakmai képzés útján, a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedést elősegítse.

13 Ranga A., Vörös E. (2014)

A szervezett oktatásban való részvétellel az itt elhelyezett anyáknak sajnos kevés lehetőségük van, mivel a gyermekük ellátása, gondozása az elsődleges feladatuk. Számukra az önképzés lehetőségét azonban igyekeznek biztosítani, amennyiben van rá igényük, így például olvasást népszerűsítő programok megrendezésére nyílt lehetőség a Katona József Könyvtárral kötött együttműködési megállapodás keretében.

Kapcsolattartás az anya és gyermek tekintetében

Az elítéltek szempontjából meghatározó a kapcsolattartás a külvilággal. A kapcsolattartás lehetősége minél szélesebb körű és intenzívebb, annál eredményesebb az elítélt társadalomba való visszailleszkedésének az elősegítése. Ez által a reintegrációs célkitűzések hatékonyabban teljesülnek.

A norma¹⁴ kifejezi, hogy indokolt a személyes kapcsolatrendszerük fenntartása, támogatása, valamint fontos a meglévő családi kapcsolatok megőrzése, ápolása. A külvilággal való kapcsolattartás az elítéltek szempontjából meghatározó fontosságú. Természetesen az is követelmény, hogy a hivatásszerű vagy önként segítő utógondozókkal, pártfogó felügyelőkkel akadálytalan legyen a fogvatartottak kapcsolatfelvétele. Alapvetően a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak levelezés, telefonálás, látogatás útján tudnak kapcsolatot tartani az engedélyezett kapcsolattartóikkal.

A gyermek születéséről a Központi Kórház táviratban értesíti az anya által megjelölt hozzátartozót. Ha az anyának lehetősége van az engedélyezett kapcsolattartóit telefonon értesítheti az eseményről.

Látogatás

A csecsemő látogatására külön szabályok vonatkoznak. Az első látogatás során a hozzátartozót tájékoztatni kell arról, hogy eltérően az általános szabályoktól, kérheti a rendszeres látogatás engedélyezését. Előzetesen ki kell adni a többszöri látogatásra szóló engedélyt, amely az anya és gyermeke büntetés-végrehajtási intézeti tartózkodásának idejére érvényes, annak visszavonásáig. Az apa, a nagyszülők, testvérek számára legalább heti rendszerességgel biztosítanak látogatási lehetőséget. A látogatás során mód nyílik gyermekruha, babaápolási szerek behozatalára.

A látogatás erre a célra létrehozott látogató helyiségben történik, amelynek kialakítása során figyelembe vették a gyermek igényeit is. Olyan eszközökkel, játékokkal van felszerelve, amely elősegíti a látogató és a gyermek közötti érzelmi kötődés kialakulását. A látogatáson az anya is jelen van, kivéve azt a speciális helyzetet, amikor a látogató és az anya bűntársak, és a rendelkezési jogkör gyakorlója a kapcsolattartást nem engedélyezte. Ilyen esetben a csecsemőt a védőnő, vagy a csecsemőgondozó viszi ki a látogató részére. Amennyiben a gyermek apja más büntetés-végrehajtási intézetben van elhelyezve, abban az esetben az intézet megkeresését követően a fogvatartott kórszállítás keretében kerül átszállításra.

14 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési eljárás végrehajtásáról 172. § (1), (2)

A gyermek és a külön élő szülő közötti kapcsolat elősegítése érdekében lehetőség van az idősebb korú (fél éves kortól egy éves korig) gyermeket 1-2 óra időtartamban az intézetből elvinni, anya nélkül.

Az elítéltek részére érkező csomag súlya nem haladhatja meg az öt kilogrammot, valamint tartalma a fogva tartás biztonsága érdekében ellenőrizhető. A gyermek részére nem korlátozzák a csomagban küldhető, illetve látogatáskor hozott tárgyakat csak az élelmiszer tekintetében. Tisztasági cikk, életkornak megfelelő játék, ruházat a tárolási lehetőségek függvényében, ésszerű mennyiségben küldhető. A gyermekről az anya kérésére és költségére az intézet havi rendszerességgel készít fotót, amelyet a távolabb élő hozzátartozóknak küldhet ki, akik a távolság, anyagi lehetőségek miatt nem tudnak élni a látogatási lehetőségekkel.

Virtuális kapcsolat a külvilággal

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet anya-gyermek részlegén a kapcsolattartás egy új, mai modern technikai vívmányoknak megfelelő formáját vezették be. A rendszer működését némileg korlátozza, hogy a bentlakók nagy része hátrányos helyzetű térségekből, rossz anyagi körülmények közül érkezik, így az otthoni internet és infrastruktúra hiányossagai miatt nem tudják kihasználni ezt az egyedülálló lehetőséget. Számos pozitív példa mutatja azonban, hogy a kapcsolattartás e reformjának létjogosultsága van. Gyakorlati lebonyolítása szigorú felügyelettel történik, heti két alkalommal 5 perces intervallumban. Az anya gyermekével együtt Skype-olhat a kapcsolattartóival, így a gyermek láthatja, hallhatja őket. Ezáltal a gyermek számára az esetleges elválás az anyától könnyebbé válhat, hiszen a családba fogadó személyt láthatja, hangját hallhatja, így ismerős lesz számára és nem az együttes elhelyezés megszűntekor találkozik vele először.

Nemzetközi kitekintő

1901-ben, az USA-ban létre hozták az első olyan női börtönrészleget, ahol azok az anyák lehettek, akik a büntetésük ideje alatt hozták világra a gyermeküket. Ma a világ 97 országában van olyan részleg, ahol a gyerekek életük első időszakában az édesanyjukkal együtt maradhatnak, többek között Magyarországon (2002 óta) is van ilyen intézet. Országonként változik az, hogy mennyi időt tölhetnek együtt az anyák és gyermekeik. A legrövidebb általában hat hónap, de akár idősebb korú gyerekek is bent maradhatnak, ha a börtönben van megfelelő gondozó és segítő személyzet.

Argentínában négy éves korig, Németországban és az ausztráliai Új-dél Walesben pedig akár a gyerek hatéves koráig, azaz az általános iskolai kötelezettség végéig is eltarthat ez az időszak. A legáltalánosabb az egy év, amit egyébként a magyar szabályozás is átvett.

Az ilyen anya-gyerek részlegek kialakítása mögötti gondolat az, hogy kitüntetett szerepe van az újszülött baba egészséges fejlődése szempontjából az első hónapoknak, éveknél. Biztosítani kell a gyerekek számára a szoptatást, az anyai gondoskodást, az általa nyújtott biztonság meghatározó élményét.

Cseh köztársaság. A Cseh Köztársaságban az anyák és gyermekek együttes elhelyezésére szolgáló létesítményt 2002 októberében adták át, ahol a fogházra, a börtönre és a fegyházra ítéletek vegyesen kerülnek elhelyezésre. A részleg kialakításánál figyelembe vették a gyermekek szükségleteit, így ez az intézmény inkább bölcsőde vagy óvoda jellegű mind felszereltségét, mind a személyzet képzettségét tekintve. Itt az anyák gyermekükkel annak egy éves korától három éves koráig maradhatnak. Kivételes esetben és a gyermek(ek) érdekében ez az időtartam a pici öt éves koráig hosszabbítható. A szülés idejére az anya büntetését félbeszakítják, amely a gyermek egy éves koráig tart, majd ezt követően kell büntetésének letöltésére bevonulnia. Az anyának lehetősége van kérni a nem a büntetése ideje alatt született gyermek vele együtt történő elhelyezését is.¹⁵

Észtország. Észtországban csupán csak egy női fogvatartottak elhelyezésére alkalmas büntetés-végrehajtási intézet van. Ebben az intézetben alakították ki 2001-ben az anya-gyermek részleget. Az intézet létszámát tekintve nyolc anya és gyermekük elhelyezésre alkalmas. A részlegre helyezésnek szigorú szabályai vannak, amelyek figyelembevételével a börtön személyzete hozza meg a döntést az elhelyezésről, amennyiben az anya azt előzetesen kérelmezte. Minden zárka saját konyhával és fürdőszobával van felszerelve. A gyermek négy éves koráig maradhat az anyjával, ezt követően családhoz, vagy ha a szociális helyzete úgy kívánja, állami gondozásba kerülnek. A gyermek kiadható a családhoz, rokonokhoz akár több napra is. Ez idő alatt nem változtatják meg az anya elhelyezését. Lehetőség van arra, hogy a gyermek kinti óvodába járjon, hogy elsajátítsa a társas viselkedés szabályait, illetve kiszakadva a börtön ingerszegény körülményeiből elősegítsék az egészséges fejlődésüket.¹⁶

Svédország. Svédországban arra irányul a börtönhatóságok törekvése, hogy az intézetben csak olyan rövid ideig maradjanak a gyerekek, amíg az feltétlenül szükséges, így szinte itt a legrövidebb az az időtartam, amit a gyermekek az édesanyjukkal együtt tölthetnek. Itt csak fél éves korukig maradhatnak az anyák a gyermekeikkel alanyi jogon, mivel azon a véleményen vannak, hogy ez a legoptimálisabb időpont a szétválasztásra ahhoz, hogy a gyermekek egészséges fejlődése ne csorbuljon, mivel ekkor a legkisebb az esélye annak, hogy károsodik a gyermek személyisége. Azonban maximálisan 12 hónapos korra tolható ki ez az időtartam. Felszereltségében nagyon színvonalas intézmény, mivel a fogvatartottak részére feszített víztükrös szoda és mozi terem is rendelkezésre áll, ami egyedülálló a maga nemében.¹⁷

Belgium. Belgiumban az anyák kivétel nélkül börtönön kívüli kórházban szülik meg gyermeküket. A részlegre kerülésnek kétféle módozata van. Az egyik, amikor a gyermek az anyjával együtt van, amikor megtörténik az őrizetbe vétel. A másik, amikor a gyermek az anyja börtönben töltött ideje alatt születik. A gyermekek kettő, de maximum két és fél éves korukig maradhatnak az egységben. Mivel azonban minden a gyermek érdekeit szolgálja, ezért van arra is lehetőség, hogy ez az intervallum meghosszab-

15 Győri Z. (2003)

16 Győri Z. (2003)

17 Győri Z. (2003)

bodjon akár három évre vagy ennél hosszabb időre is. Erre akkor van lehetőség, ha több idő szükséges a gyermek biztonságos elhelyezésére, vagy ha az anya szabadulása várható. Leggyakrabban a gyermek az anyjával együtt hagyja el a részleget, annak szabadulásakor. Ha erre nincs lehetőség, akkor ez egy hosszabb folyamat, amelynek során a gyermeket hozzászoktatják a család többi tagjához vagy a nevelőszülőkhöz. Az anya-gyermek részleg némileg nyitottabb jellegű a normál börtön körülményekhez képest. Lehetőségük van a fogvatartottaknak dolgozni, sport és egyéb szabadidős tevékenységben részt venni, amelynek ideje alatt a gyermek felügyeletét más látja el. A munkavégzésük időpontja a gyermek szükségleteit figyelembe véve később kezdődik, és korábban végződik. Hetenként van lehetőség a gyermekláthatásra, ekkor a szülő és a rokonok találkozhatnak a gyermekkel. A gyermek testi-lelki fejlődése hanyatlásának elkerülése érdekében, a gyerekeket kiviszi a személyzet rövid sétákra a városba, ahol megismerkedhetnek különféle zajokkal, állatokkal. Az anya a saját ruháit viselheti, azonban a gyermeknek biztosítja az intézet a legfontosabb eszközöket, ruhákat, elkerülve a lopásokat, amelyek a féltékenység miatt történhetnek. A telefonálást naponta, a dohányzást csak a kijelölt helyen engedélyezik az anyák részére. Az épületben terhes nőket is elhelyeznek, ez a terhességük hatodik hónapjától lehetséges. Erre azért van szükség, mert ezen a helyen a legjobb az egészségügyi ellátás, a civil kórház is a közelben található, valamint az anyaszerepre való felkészülésnek ez a legjobb módja. A terhes nőket havonta meglátogatja egy gyermekvédelemmel foglalkozó szervezet, amely az anyákat a szülés előtti és szülés utáni teendőkre készíti fel.¹⁸

Nagy-Britannia. A szigorú büntetőpolitikát képviselő Angliában négy anya-gyermek létesítmény van, ebből három zárt jellegű és egy pedig nyitott intézet. Az országban úgy ítélik meg, hogy a hat hónapot meghaladó tartam, melyet a gyermek a börtönben tölt, káros a számára. Ezért nyitott intézet esetében a közös elhelyezés felső határa 18 hónap, míg a zárt intézetekben ez 9 hónap. Összesen 68 fő elhelyezésére van lehetőség, 9-től 22 főig terjed a férőhelyek száma. A részlegre kerülésnek feltétele, hogy az anya kitöltse a jelentkezési lapot, amelyhez egy bizottsági javaslatot készítenek az intézet igazgatójának (a bizottság tagjai: pártfogó, nevelő, szociális munkás). A gyermekek az édesanyjukkal maximum 18 hónapos korukig maradhatnak együtt. Különböző szempontokat vesznek figyelembe a jelentkezés elbírálásakor. A legfontosabbak, hogy valóban a gyermek érdekét szolgálja az elhelyezés, az anya megfelelő magatartást tanúsítson, és a gyermek ellátására képes legyen. A részleg elhelyezett fogvatartottaknak lehetőségük van a gyermekeiket családjukhoz, illetve rokonaikhoz időnként kiadni. Ennek elsődleges célja a gyermek egészséges fejlődésének elősegítése, élményekkel történő gazdagítása.¹⁹

Németország. Két németországi börtönt mutatok be az interneten található anyagokon keresztül. A két intézet egyike egy nyitott anya-gyermek börtön, a másik pedig egy zárt intézetet mutat be, amely mellett egy nyitott intézet is működik. Zárt intézetben csak három éves korig maradhatnak a gyerekekkel az anyák, míg a nyitott intézetekben hat éves kor ez a határ. A törvény alapján az iskolakötelezett

18 Györi Z. (2003)

19 Györi Z. (2003)

gyerekeket pedig el kell engedni. A gyermekek civil kórházban születnek, azért, hogy ne legyenek már a születési helyük által megbélyegezve.

A nyitott intézet Nordheim-Westfallben található. Tizenhat anya és harminc gyermek elhelyezésére szolgál. Ez az épület 1990 előtt az állami kórház személyzeti lakásaiként volt hasznosítva. Ezt alakították át börtönné, így az anyáknak nem zárkaik vannak, hanem harminc négyzetméteres kis apartmanok állnak a rendelkezésükre. Az épület kevésbé börtön jellegű, szemben a börtönkórházzal, amely csak néhány méterrel távolabb fekszik, magas falakkal és kamerákkal őrizve. A hivatalos táblán kívül semmi sem sejteti a külvilággal, hogy a lakók nem önszántukból tartózkodnak ott. Tizenegy alkalmazott és hét képzett nevelő van a részlegen, akik nem hordanak egyenruhát, azonban a magázódás kötelező. Reggelente nyolc óráig be kell jelentkezniük a földszinten a felügyelőnél, így ellenőrzik, hogy még ott vannak a fogvatartottak és egészségesek. Az anyák 9-11 óráig elmennek a gyermekeikkel a játszócsoportba, ami egy bölcsődéhez hasonlít. Az ebéd fél tizenkettőkor van, ezután a gyerekek alszanak. Délutánonként szabadok az anyák, 14-18 óráig elhagyhatják az intézetet, hétvégén akár korábban is, de hetente maximum 24 órára tehetik ezt meg. A gyerekek 20 órakor már alszanak, az anyáknak csak ezután van magukra idejük. A társalkodót 22:15-ig használhatják, ezután bezárják. Néhányan hazamehetnek ünnepnapokon a családjukkal ünnepelni, azonban egyesek nagyon zaklatottan térnek vissza.²⁰

Frankfurtban egy kombinált intézet található, melynek van egy kisebb zárt része, ahol öt anya és gyermeke elhelyezését biztosítják. Ezen kívül nem túl messze ettől az intézettől van egy nyitottabb intézet is, ahol tizennyolc anya elhelyezésére van lehetőség. Ebben a börtönben, zárkákban helyezik el a fogvatartottakat, amelyek berendezése a magyarországi intézet zárkaberendezéséhez hasonló, azonban nincsenek rácsok az ablakokon és saját kulcsuk van a zárkához. Minden zárkaajtón színes állatos rajzok találhatóak, ami az udvaron is visszaköszön. Úgy néz ki az udvar, mint egy hétköznapi játszótér, kivéve, hogy a kerítésen szögesdrót van.²¹

Összességében elmondható, hogy az ilyen jellegű intézmények megvalósításának szellemisége valamennyi országban azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett a büntetés-végrehajtási céloknak is hivatott érvényt szerezni. Valamennyi részleg kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségletet. Különbségek csak az elhelyezés időtartamában mutatkoznak, amely tarthat a születéstől hat éves korig is.

A részleg telítettségének vizsgálata (statisztikai adatok elemzése)

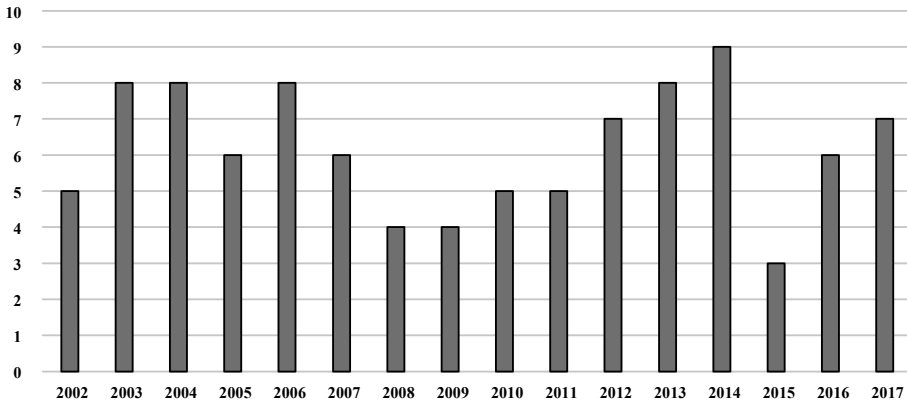
A kezdetek óta az elmúlt év végéig 210 fő anya került együttes elhelyezésre a fogva tartása alatt született gyermekével a büntetés-végrehajtás különleges intézményében.

20 www.welt.de/regionales/duesseldorf/article13941786/Im-Frauenknast-Mama-war-nicht-immer-ganz-lieb.html

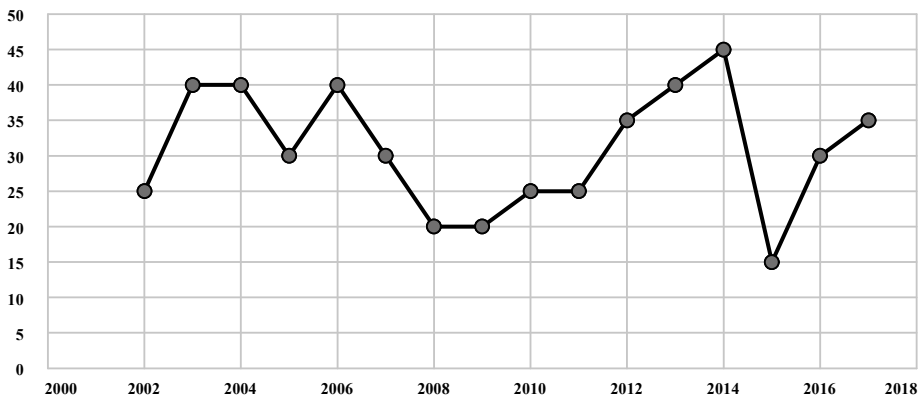
21 www.t-online.de/leben/familie/id_72220456/jva-preungesheim-kinder-leben-bei-ihren-muettern-im-gefaengnis-.html

A részlegben az elmúlt tizenhat évben az egy időben elhelyezett legmagasabb átlaglétszám 9 fő anyá és 9 fő gyermek, a legalacsonyabb pedig 3 fő anyá és 3 fő gyermek volt.

1. ábra²²: Telítettségi adatok 2002-2017-ig, fő/év

2. ábra²³: Telítettségi adatok 2002-2017-ig

A létesítmény kihasználtsága a vizsgált időszakban 15% és 45% között mozgott, a középérték 6 fő volt, ami összességében 31%-os telítettséget jelent.

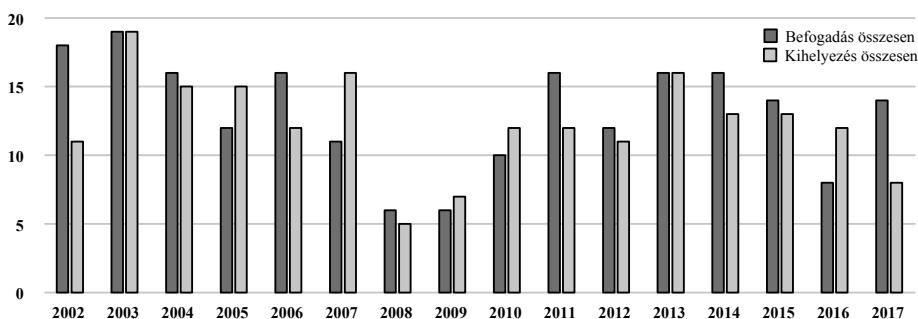
A jogszabályi norma változását követően, mely szerint az otthon született gyermek is bevonható az együttes elhelyezésbe a részleg létszámának növekedése prognosztizálható. A törekvés az együttes elhelyezés egy évről további időtartamra növelése szintén tovább emelhetné a körlet kihasználtságát.

22 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Telítettségi adatok fő/év

23 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Telítettségi adatok %-os elosztásban

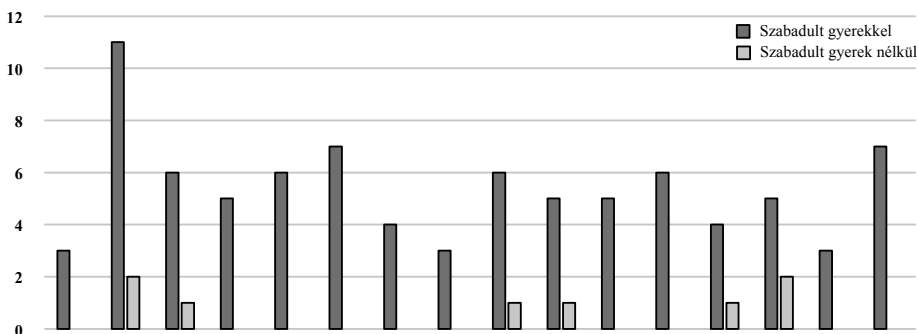
A telítettségi adatok vizsgálata kapcsán az egyes évek viszonylatában összehasonlításra került a befogadott és a kihelyezett létszám, melyből arra a következtetésre jutottam, hogy a befogadott és a kihelyezett létszám a vizsgált időszak felében közel egyforma, középértéke 13 fő, míg a kihelyezéseké 12 fő. Két évben 2003-ban és 2013-ban teljesen azonos volt. Az első év kimagasló abból a szempontból, hogy a befogadások és a kihelyezések száma között a legnagyobb az eltérés. Ennek oka valószínűleg az együttes elhelyezés, mint lehetőség indulásában keresendő. A táblázatból látható, hogy az indulási időszakban (2003. év) a befogadási és kihelyezési létszám mértékét a későbbi években egyszer sem tudták elérni, vagy meghaladni. A vizsgálat szempontjából a 2008-2009-es évek voltak azok az időszakok, amikor a legkihasználatlanabb volt az egység. Érdekeség, hogy a befogadás és kihelyezés aránya az induló évben és az elmúlt évben a legeltérőbb.

3. ábra²⁴: Befogadás és Kihelyezés összesen, fő/év

A téma szempontjából megvizsgáltam a szabadulás körülményeit. Az esetek többségében az anyák gyermekükkel együtt hagyták el az intézmény falait. Csupán hat évben került sor arra, hogy a gyermekeket nevelő otthonba, vagy nevelőszülőhöz helyeztek el. Ez az arány egyértelműen bizonyítja az intézmény létjogosultságát, a jogalkotói szándék megvalósulását.

4. ábra²⁵: Kihelyezés - szabadult, fő/év

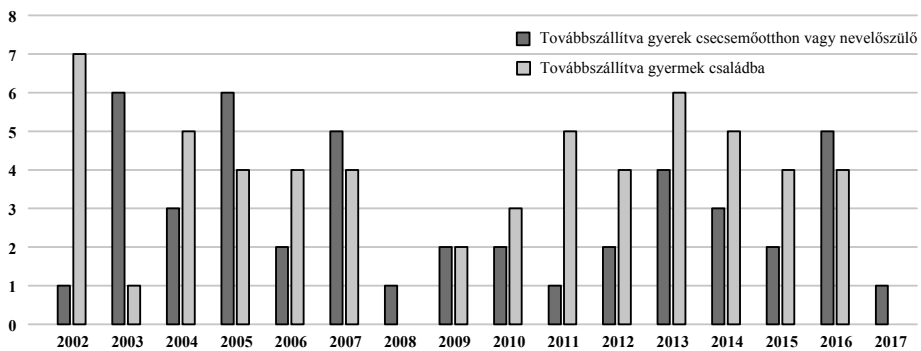
24 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Telítettségi adatok fő/év

25 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Szabadulások gyerekek/gyerek nélkül

Abban az esetben, mikor az ítélet végrehajtása az anyának tovább folytatódik, de a közös elhelyezés megszüntetésre került, akkor a gyermek vagy a saját családjába vagy csecsemőotthonba, nevelőszülőkhöz került elhelyezésre. Az elmúlt időszakban (2017-ig bezáróan) az esetek háromnegyedénél a gyermekek a saját családjukhoz távozhattak, így számukra is eredményesnek tekinthető ez a rendszer. A fennmaradó egynegyed részben sajnos a szociális ellátó rendszerben kerültek elhelyezésre.

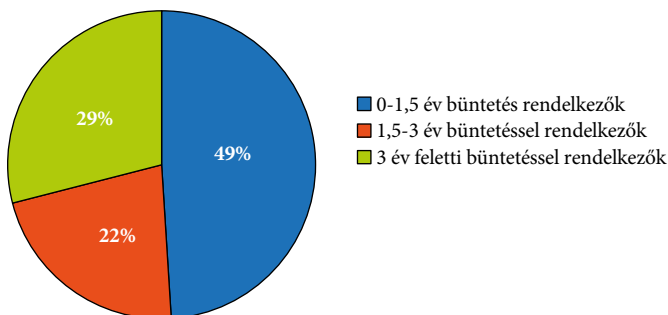
Véleményem szerint az együttes elhelyezés – jogszabályban meghatározott – időtartamának egy évről történő felemelése, pozitívan változtatná meg a már korábban leírt arányt, mert alternatívát biztosítana a hosszabb ítélettel rendelkezők részére is az együttes szabadulás lehetőségére. Ennek kapcsán az sem elhanyagolható tény, hogy véleményem szerint a gyermek érzelmi fejlődését az szolgálná, ha az életkor tekintetében a kihelyezés időszaka másfél éves korra tolná ki, hiszen ekkor ér véget a szeparációs szorongás időszaka.

5. ábra²⁶: Kihelyezés - tovább szállítva, fő/év

A következő kimutatásból egyértelműen látható, hogy a 0-1,5 évig terjedő szabadságvesztéssel sújtott anyák aránya megközelítőleg a fele a körleten elhelyezett populációnak. Jellemzően a társadalomban a nők által elkövetett bűncselekmények kisebb súlyúak, így a szabadságvesztés mértéke is arányaiban kevesebb.

6. ábra²⁷: Az anyák ítéletei 2012-2017 között, %-os arányban

26 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Gyermek kiadás családba vagy csecsemőotthon/nevelőszülő

27 Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Az anyák ítéletei %-os arányban

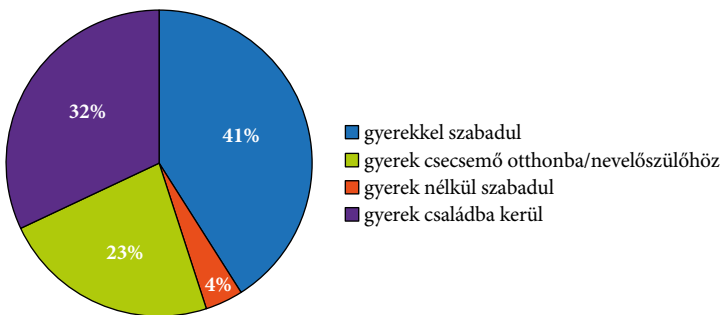
A kutatás során viszont az a tény sem elhanyagolható, hogy a három év feletti büntetéssel rendelkezők aránya majdnem eléri a harminc százalékot.

Végleges távozás a részlegről

Az elválásra történő felkészítés folyamat hosszúsága esetenként változhat. Ez függ az anya státuszától, a kedvezményekből való részesülésének lehetőségétől, az ítélet hosszától és a tanúsított magatartásától, ahogy viselkedik a gyermekével. A fogvatartottakat családi kapcsolatainak megőrzésére, helyre állítására biztatják, hiszen támogató, befogadó személyek, környezet nélkül nehéz helyzetbe kerül a gyermek akkor is, ha ki kell adnia a büntetés-végrehajtási intézetből, és akkor is, ha az anyjával szabadulhat.

A statisztikai adatok tisztán mutatják, hogy a vizsgált években 73% azoknak az aránya, akik vagy a gyermekükkel szabadultak vagy gyermeküket saját családjukba tudták kiadni, így a körlet létjogosultságát, fontosságát ezen adatok egyértelműen alátámasztják. Sajnos azonban a körleten elhelyezett gyermekek 27%-a még mindig gyermekotthonba vagy jobb esetben nevelőszülőkhöz kerül. Több esetben azért kerülnek ilyen formán elhelyezésre a gyerekek, mert anyjával együtt tudná fogadni a család, azonban anya nélkül nem tudják ellátni.

7. ábra²⁸: Kihelyezések 2012-2017 között, %-os arányban

Az elmúlt öt évben a jelen szabályozás szerint gyermekkel szabadult nők aránya (41%). Ez a százalékos arány nem sokkal kevesebb, mint az „Anyák ítéletei 2012-2017 között %-os arányban című” kör diagramban kimutatott másfél éven belül szabadult anyák aránya (49%). A különbség csupán 8%, ami körülbelül 5-6 főt jelent az ötéves időszakban, amely évente egy főt jelent. A szabályozás enyhítése (1,5 évre történő kitolása) kapcsán akár ez a nyolc százalék (5-6 fő) együtt szabadulhatott volna gyermekével.

²⁸ Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részleg: Gyermekek kihelyezési %-os arányban

Összegzés, következtetések

A szakirodalom²⁹ által bizonyított tény, hogy a születés után az anyjuktól elválasztott gyerekek esetében sokkal magasabb volt az érzelmi és viselkedési zavar, az iskolai problémák és később más devianciák is magasabb arányban jelentek meg, mint a kortársaiknál.

Hazánkban a törvényi szabályozás szerint a gyermekkel történő együttes elhelyezésre a gyermek egy éves koráig van lehetőség. A közös elhelyezés megszüntetésére, a gyermek egy éves kora előtt abban az esetben kerül sor, amennyiben az anya a gyermekét veszélyezteti, illetve ha olyan mértékű jogerős ítéletet kap, ami nem teszi lehetővé a gyermekkel együtt történő szabadulást. Winnicott rávilágít arra, hogy az elérendő cél nem a tökéletesség, hanem az, hogy az anyák rendelkezzenek olyan alapvető készségekkel, képességekkel, amelyek által felismerhetik gyermekeik igényeit. Ezen készségek elsajátításában tud nagy segítséget jelenteni a társszervekkel való együttműködés (gyógypedagógus bevonása, meseterápia), valamint ezt hivatott szolgálni a jelenlegi támogató rendszer is (csecsemőápoló, gyerekorvos, reintegrációs tisz, pszichológus).

Az intézet pszichológusa nagy figyelmet fordít az anyák mentálhigiénés állapotára. A gyermekek kiadása tekintetében megpróbálnak mindent megtenni annak érdekében, hogy olyan környezetbe kerüljenek, ami minden tekintetben optimális a számukra.

Bowlby vizsgálatai alapján megállapítható, hogy amikor a kihelyezés megtörténik, az pont a szeparációs szorongás időszakába esik. Azok a kutatások, amelyek az így felnövekedett gyerekeket vizsgálták, egyértelműen megerősítik, hogy a gyerek jólléte számára alapvető fontosságú az a kötődés, ami így erősebben kialakulhat az anyával.

Az együttes elhelyezéssel több célt igyekeznek érvényesíteni, az anyák támogatást kapnak annak megértéséhez, hogy felismerjék a korai kötődés jelentőségét, és minél tovább együtt maradjanak a gyermekekkel. Ez az érintett nők későbbi életére is meghatározó hatással van. Ha képesek anyai képességeik, nevelési ismereteik erősítésére, az jelentősen segíti a visszailleszkedésüket, a visszaesés megelőzését és szabadulást követően a kinti életüket. Az anya-gyermek részlegen a kezelési elvek azt szolgálják, hogy az anya és gyermeke közötti kapcsolat erősödjön. A gyermek jelenléte kapcsán az anya felelősségvállalása kialakuljon, fokozódjon.

A részleg megalkotásával a kormányzati szándék egyértelműen a gyermeki jogok érvényesítésének biztosítása volt az anyákat ért joghátrány foganatosítása mellett. Ennek a szándéknak a megvalósulásához hozzárendelte a személyi és tárgyi feltételeket a büntetés-végrehajtás keretein belül. Az együttes elhelyezés kialakításával a jogalkotó ugyan kijelöli a nevelési kereteket, de a büntetés-végrehajtási szervezet által maximálisan biztosítja az átlagon felüli ellátásukhoz szükséges feltételeket.

A nemzetközi szinten jelenleg nincs egyértelmű álláspont azzal kapcsolatban, hogy mennyi időre korlátozzák a gyermek bent tartózkodását. Egyes nézőpontok szerint minél tovább bent tartózkodik a gyermek, annál kevesebb lelki kár éri az anyjától való korai elszakítás miatt, más álláspontok szerint a börtön egyáltalán nem megfelelő hely a gyermek számára, így nem is szorgalmazzák, hogy a gyermeket is szabadságelvonással büntesse az anyja.

29 Bagdy E. (1977)

Összességében elmondható, hogy más országokban is az ilyen jellegű intézmények megvalósításának szellemisége azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett, a büntetés-végrehajtási céloknak is hivatott érvényt szerezni. Valamennyi részleg kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségletet. Különbségek csak az elhelyezés időtartamában mutatkoznak.

A kezdetek óta 2017-ig 210 fő anya került együttes elhelyezésre a fogva tartása alatt született gyermekével a büntetés-végrehajtás speciális intézményében. A létesítmény kihasználtsága a vizsgált időszakban 15 és 45% között mozgott, a középérték 6 fő volt, ami összességében 31%-os telítettséget jelent.

A részleg működésének feltételrendszere kidolgozott, annak eredményességét a jelen tanulmányomban szereplő statisztikai adatok alátámasztják. A mai magyar büntetés-végrehajtás a kívánt elvárásoknak megfelelően biztosítja a gyermeki jogok érvényesülése mellett az elítélt anyák szegregációját.

Felhasznált irodalom

Jogszabályok

1979. évi 11. tvr.

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról

1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról

2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési eljárás végrehajtásáról

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának 8/2015. számú intézkedése a várandós fogvatartottakkal és az anya és fogva tartása alatt született gyermeke együttes elhelyezésének eljárási szabályairól, a fogva tartás időtartama alatt született gyermek és hozzátartozói kapcsolattartásának biztosításáról (2015.02.02.)

Az alapvető jogok biztosának jelentése AJB-329/2012. számú ügyében

Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3616/2012. számú ügyében

Magyarország Alaptörvénye OBH 4497/2001. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének jelentése

Irodalmak

Bagdy Emőke (1977): Családi szocializáció és személyiségzavarok, Budapest, Tankönyvkiadó

Börtönstatisztikai Szemle 2017. 1., Szerk.: Kozári Aliz, Rutkai Kata, Sánta Livia bv. őrnagy, 2017.

Cole M. – Cole, S. R. (2006): Fejlődéslelektan, Osiris Kiadó

Győri Zoltán (2003): „Anya-gyermek együttes elhelyezése a börtönökben„, elnevezésű nemzetközi konferencia tapasztalatai, Börtönügyi szemle 22. évfolyam 2. szám

Hámori Eszter (2015): A kötődésmélet perspektívái – A klasszikusoktól napjainkig, Budapest, Animula Kiadó

Juhász Zsuzsanna (2011): A fogva tartott szülők bebörtönzésének kihatásai, Börtönügyi szemle 2011/3,

Kovács Bernadett (2017): Élet a rácsok mögött, Börtönügyi szemle 2017/2,

Ranga Attiláné és Vörös Erzsébet (2016): Büntetés-végrehajtási Reintegrációs ismeretek, Büntetés-végrehajtási Szervezetek Oktatási Központja, Budapest

Sinkó Éva (2006): A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek részlegének működési tapasztalatai, Börtönügyi szemle 2006/3,

Internetes hivatkozások

www.welt.de/regionales/duesseldorf/article13941786/Im-Frauenknast-Mama-war-nicht-immer-ganz-lieb.html Letöltve: 2018. március 14.

www.t-online.de/leben/familie/id_72220456/jva-preungesheim-kinder-leben-bei-ihren-muettern-im-gefaengnis-.html Letöltve: 2018. március 14.

bv.gov.hu/download/a/cc/51000/nevel%C3%A9si%20jegyzet%202016.pdf Letöltve 2018. március 14.

pestisracok.hu/wp-content/uploads/2017/11/MG_8839.jpg Letöltve: 2018. március 31.

static.femina.hu/terasz/anya_gyerek_reszleg_kecskemet/reszleg_7_304.jpg Letöltve: 2018. március 31.

24.p3k.hu/app/uploads/2016/11/anya_borton-1024x576.jpg Letöltve: 2018. március 31.

static.origos.hu/s/img/i/1609/20160905anya-gyermekevel-anyagyermek-korlet-borton.jpg?w=935&h=631 Letöltve: 2018. március 31.

kep.cdn.index.hu/1/0/720/7209/7209975_0c30e4e9f66378fcb8b7746f4071a62_wm.jpg Letöltve: 2018. március 31.

www.mixonline.hu/Kepek/anyab03.jpg Letöltve: 2018. március 31.

www.kalohirek.hu/file/news/44868/gallery/big/17585122_43ae202978277d9c1ea877179356c007_wm.jpg Letöltve: 2018. március 31.

Rozmaringkoszori

MI UTRIO ÉVA LÁNYAI

MI UTRIO ÉVA LÁNYAI

MI UTRIO ÉVA LÁNYAI

Legyen Csörgő Nőpi Műhelye

HÁZARÓL

BIBLIOTERÁPIA FELNŐTT FÉRFI ELÍTÉLTEKKEL

Bibliotherapy for adult male prisoners

A biblioterápia szövegek (főként novellák, mesék, versek, dalszövegek) alkalmazását jelenti önismeret, kreativitás, empátia, kommunikációs készségek, érzelemkifejezés fejlesztése céljából. Csoportterápia formájában elterjedt, többek között börtönökben is. A Budapesti Fegyház és Börtönben első alkalommal vezetett, egzisztenciális pszichoterápia alapvetésein nyugvó foglalkozássorozat leírását, szubjektív értékelését tartalmazza jelen tanulmány. A kirajzolódó tapasztalat szerint büntetés-végrehajtási intézetben könnyen kivitelezhető, kézenfekvő módszert jelent a biblioterápia. Érdeemesnek tűnik olyan szöveget választani, ami könnyű azonosulást tesz lehetővé személyes hangvétele, szereplői leírása révén. A csoportfoglalkozást indító játék, feladat ugyancsak meghatározó ebben a közegben.

Kulcsszavak: biblioterápia, börtön, egzisztenciális, szabadság, férfi

Bibliotherapy means using texts (mostly novels, tales, poems, lyrics) in order to improve self-knowledge, creativity, empathy, communicational skills and expression of emotions. The most common form of bibliotherapy is group therapy, amongst other places in prisons as well. The article presents a description and subjective valuation of a bibliotherapy session based on the principles of existential therapy and used in Budapest Strict and Medium Regime Prison for the first time. According to the findings bibliotherapy may be an easily implemented technique in prison. It seems worthwhile to choose texts that make it easy to identify through personal tone or descriptions of the characters. The starting game or task of each group session is also defining in this environment.

Keywords: bibliotherapy, prison, existential, freedom, male

Tanulmányomban azt a nyolc alkalmas csoportterápiát mutatom be, amit a biblioterápia szakirányú továbbképzés keretében vezettem. A terápiás foglalkozásokra a Budapesti Fegyház és Börtönben, a pszichológusi ellátást árnyalva, nyolc fogvatartott részvételével került sor.

Elméleti bevezetés

A kriminálpszichológia tárgya

A terápiában részt vevő célcsoport – jelen esetben a bűnelkövetők – tulajdonságainak áttekintése a csoport tervezésekor segíti a hatékony felkészülést. Ez alapján a terapeuta hipotézist alkothat arról, hogy milyen irányokban érdemes indulni, milyen jellegzetes vonásokra, motivációs és szocializációs háttérre kell tekintettel lennie.

A kriminálpszichológia az alkalmazott pszichológia azon területe, amely a bűnelkövető, a bűncselekmény és a bűnözés elleni harc (bűnüldözés, büntetés-végrehajtás, megelőzés és utógondozás) pszichológiai kérdéseivel foglalkozik¹. A bűnözés pszichológiájára és a „bűnöző személyiségre” vonatkozóan több elmélet is született az elmúlt években, a következőkben ezeket vázolom.

A bűnelkövető személy

A pszichoanalitikus elmélet szerint a bűncselekményben a személyiség zavara nyilvánul meg; az én és a *felettes-én* nem képes korlátozni az *öszton-én* primitív, antiszociális késztetéseit. Freud² a lelkiismeret kialakulásáról a következőket mondja: „Az agresszió introjiciálódik, bensőségessé válik, voltaképpen azonban oda jut vissza, ahonnan jött, tehát a saját én ellen fordul. Ott az én egyik része veszi át, mely mint felettes én áll szemben a többivel és most mint lelkiismeret az énnel szemben ugyanazt a szigorú agressziós készséget fejt ki, melyet az én szívesen más idegen individuumokon elégtett volna ki.”³ Az agresszióból eredezteti tehát a bűnt is és a lelkiismeretet is, mely utóbbi az egyén ellen fordul vissza. A bűnözők egy bizonyos típusát, a „*bűntudatból vétkezőket*”⁴, különválasztotta. Megfigyelte, hogy náluk a bűntudat van meg előbb: „*nyomasztó, ismeretlen eredetű bűntudata volt, s miután vétkezett, enyhült a nyomás*”⁵. A pszichoanalitikus elmélet különböző irányokban bontakozott ki a továbbiakban. Például Ferenczi Sándor⁶ szerint „*a bűnöző hajlam általában fejlődésbeli megakadás, vagy ősi fokokra való visszaesés megnyilvánulása*”. Bowlby⁷ szerint pedig gyermekkor-

1 Popper P. (1974), idézi: Boros J., Csetneky L. (2002) p. 15.

2 Freud, S. (1982) p. 384-394.

3 Freud, S. (1982) p. 384-385.

4 Freud, S. (2003) p. 442-443.

5 Freud, S. (2003) p. 442.

6 Ferenczi S. (1982) p. 368.

7 Bowlby, J. (1944), idézi: Van I., M. H., Feldbrugge, J.T.T.M, Derks, F.C.H, de Ruiten, C., Verhagen, M.F.M, Philipse, M.W.G, van der Staak, C.P.F, Riksen-Walraven, J.M.A 67.3 (1997) p. 449.

ban a kötődés tárgyától (anyától) való sorozatos szeparáció okozza a fiatal bűnözők „érzelemmentes” karakterét.

Az első komplex elméletet a bűnöző személyiségről Eysenck⁸ alkotta meg. Három fő személyiségvonást ír le, ezek az extroverzió, a neuroticizmus és a pszichoticizmus, melyek mindegyike eltérő mértékben jellemzi az egyént. A tanulási képességet, azaz a szocializálhatóságot az első két vonás határozza meg. Az extrovertáltaknál (az introvertáltakkal ellentétben) az agykéregben a gátlásos folyamatok túlsúlya, a neurotikusoknál a túl magas kérgi arousal rontja a tanulás sikerességét. A bűnözőknél ezeket a vonásokat és következményként a büntetés elkerülésére való fogékonyság deficitjét említi. Az elméletet ellenőrző vizsgálatok⁹ alátámasztották a bűnözők magas neuroticizmusát és pszichoticizmusát, az extroverzió azonban nem minden esetben igazolódott. Ennek okaként Eysenck három lehetséges magyarázatot említ. Egyrészt a vizsgálatokat börtönökben végezték, ahol a szociabilitás, mint az extroverzió összetevője korlátozott. Másrészt az extroverzió életkorfüggő változó lehet, mely negyven éves kor felett csökken, így itt csak bejósoló tényezője a bűnözésnek. Harmadrészt a bűnözés rendkívül heterogén, nem írható le teljességgel „a bűnöző” személyiség, különféle tiszta és vegyes típusú bűnelkövető csoportok vannak.

Gottfredson és Hirschi 1990-ben publikált koncepciója („A bűnözés általános elmélete”) más oldalról közelíti a bűnöző személy meghatározását¹⁰. Szerintük a bűnelkövetés olyan alapvető emberi hajlamok eredménye, mint az örömkeresés és a fájdalom elkerülése, így a bűnözés a hedonizmus és az egocentrizmus terméke. Olyan cselekedetekben nyilvánulnak meg, amelyek kevés erőfeszítést igényelnek, és azonnali kielégülést ígérnek. Ennek alapján az önkontroll az, aminek megléte vagy hiánya okozza a proszociális, vagy antiszociális viselkedést. *„Amíg a normál önkontrollal rendelkező ember vissza tudja tartani magát attól, hogy bűncselekményeket kövessen el, illetve képes arra, hogy a társadalmilag elvárt módon viselkedjék, addig az alacsony önkontrollal rendelkező ember hajlamos arra, hogy motivációit azonnal és törvénytelen módon elégítse ki”*¹¹. Az alacsony önkontrollal rendelkező emberek impulzívok, érzéketlenek, előnyben részesítik a fizikai tevékenységet a szellemivel szemben, kockázatvállalók, rövidlátók (mának élők), nonverbálisak (manuálisak), és így hajlamosak arra, hogy kriminális akciót hajtsanak végre¹². Az alacsony önkontroll stabil személyiségjegynek bizonyul¹³.

David Farrington¹⁴ átfogó elméletet alkotott meg a bűnözővé válás leírására, mely egy longitudinális vizsgálaton (ún. London vizsgálaton) alapult. Ennek keretében 400 londoni fiút/férfit vizsgáltak interjúkkal, kérdőívekkel és személyes adataik elemzésével 8 és 32 éves koruk között évente. Hat olyan tényezőt írt le, amelyek hajlamosítanak a bűnelkövetésre.

1. Alacsony IQ, gyenge iskolai teljesítmény és absztrakciós szint. A 90 alatti IQ már 8-10 éves korban dupla esélyt ad a későbbi bűnelkövetésre, illetve ilyen teljesítményt nyújtanak a visszaesők is.

8 Eysenck, H.J. (1953, 1970), idézi: Boros J., Csetneky L. (2002) p. 44-48.

9 Farrington, D. P. Biron, L., Le Blanc, M. (1982), idézi: Boros J., Csetneky L. (2002) p. 46-47.

10 Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (1990), Idézi: Boros J. (2005) p.20-21.

11 Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (1990), Idézi: Boros J. (2005) p. 20-21

12 Arneklev, B. J., Cochran, J.K, Gainey, R.R (1998) p. 111.

13 Uo. p. 121-124.

14 Farrington, D. F. (1995), Idézi: Boros J., Csetneky L.m (2002) p. 58-63.

2. Magas extroverzió, neuroticitás, pszichoticizmus, Eysenck elméletének megfelelően (kivéve fiatal korban kezdődő bűnözés esetén).
3. Negatív családi hatások, például szeszélyesen alkalmazott vagy durva fegyelmezés; kegyetlen, passzív, elhanyagoló szülői attitűd; gyenge ellenőrzés, felügyelet; súlyos konfliktusok a szülők között. A család szétesése 10 éves kor előtt jósolja be a bűnözést. Fontos a család nagysága is, 4 vagy több testvér megkétszerezi a bűnelkövetés esélyét.
4. Társak negatív befolyása: 10 éves kor előtt, jellemzően 2-3 fős csoportokban, családtagokkal, szomszédokkal elkövetett bűncselekmények (mint pl. betörés, rablás, autó és autóból lopás, vandalizmus).
5. „Balhész”, rossz iskolai közeg, ahol számos fegyelmezésre kerül sor és csak kevés dicséretre.
6. Szituatív tényezők. Ez alatt Farrington azt érti, hogy minden bűncselekmény elkövetését megelőzi egy közgazdaságtanban is jól ismert költség-haszon elemzés. Ha a várható nyereség magasabbnak mutatkozik, mint a lebukás veszélye, akkor a magas kriminális potenciállal rendelkező személy elköveti a bűncselekményt, azaz tudatos döntést hoz.

Farrington elmélete összességében azt a logikai sort állítja fel, hogy a szocializáció révén az egyént érő hatások alakítják ki az antiszociális tendencia mértékét, és ezzel a szűrővel együtt születik meg aztán a döntés a bűnelkövetés mellett vagy ellene. A bűncselekmény tehát sem szabad akarat, sem determinizmus eredménye, hanem az antiszociális tendencia mértékének függvényében alakul.

Ez eddigiekben olyan modellekről volt szó, melyek különböző késztetéseknak (agresszió), fejlődési problémának, agyi eredetű sajátosságnak, az önkontroll hiányának, környezeti hatásoknak tulajdonítják a bűnözést. Sok olyan tényező jelenik meg tehát, amiben a személy és így a terapeuta mozgástere is szűkös, nincs közvetlen ráhatásra lehetőség a legtöbb tényező esetében. Hol érhető azonban tetten az a dimenzió, ami-ben a változás elindulhat? Farrington modelljében jelenik meg az egyéni mérleget, döntés, mint lényegi összetevő a bűnözés, avagy a bűnözés elkerülése kapcsán. Erre az irányra fűzhető fel az egzisztenciális pszichoterápia szemlélete is, az egyén szabadságára, felelősségére, akaratára vonatkozóan.

Biblioterápia és költészetterápia külföldi börtönökben

Angol nyelvterületen a biblioterápia helyett elterjedtebb kifejezés a költészetterápia vagy együttes olvasás, elveiben és gyakorlatában a hazaival megegyező profilú terápiát azonban találhatunk. Gorelick¹⁵ megfogalmazásában a költészetterápia lényege: az írott és kimondott szavak szándékos alkalmazása a gyógyulás és növekedés érdekében. A célja¹⁶:

15 Gorelick, K. (2005) p. 117-118.

16 National Coalition of Creative Arts Therapies Associations. Poetry therapy (2004), idézi Gorelick, K (2005) p. 118.

- költészeti és más irodalmi műveken keresztül megérteni egymást és saját magunkat,
- támogatni a kreativitást, önkifejezést és a jobb önbizalmat,
- személyközi és kommunikációs készségek fejlesztése,
- kifejezni a túlterhelő érzelmeket, kivezetni a feszültséget,
- támogatni a változást, a megküzdési készségeket és az adaptív viselkedésmódokat.

Irodalomterápia női börtönben (Liverpool)

Az irodalomterápia témájában több tanulmány is született a Liverpooli Egyetemnek köszönhetően. Az egyik vizsgálatban¹⁷ harmincöt fogvatartott nő vett részt az „Olvasd el” (Get into reading) nevet viselő programban. A részvételi arány magas volt, a szerzők pedig arra következtetnek, hogy a terápia fokozta a fogvatartottak jóllétét.

Ide kapcsolódik Billington és Robinson¹⁸ azon tanulmánya is, ahol a jóllét négy típusát írják le kifejezetten börtönbeli irodalomterápia kapcsán. Ezek a következők:

- Szociális jóllét (mások nézőpontja iránti elfogadás, kommunikáció fejlődése, elmagányosodott személyek bevonódása)
- Érzelmi/pszichológiai jóllét (önkifejezés fejlődése, kikapcsolódás)
- Oktatási jóllét (hajlandóság a „nehéz” könyvekkel végzett munkára, önkéntesség és motiváció a tevékenység kapcsán, különböző műveltségű személyek bevonódása)
- Szervezeti jóllét (a fogvatartottakkal dolgozó személyzet pozitív csalódása, elvárásaikhoz képest a résztvevők nagyobb hajlandóságot mutatnak komolyabb olvasmányokkal foglalkozni és motiváltabbak).

Irodalomterápia ítélet helyett (Massachusetts)

Egy Massachusettsben indult kezdeményezés keretében (Changing Lives Through Literature)¹⁹ börtönbüntetés helyett próbaidőt szabtak ki nyolc elkövetőre, valamint feltételként szabták meg, hogy részt kell venniük egy – a pártfogójukat és a bírót is bevonó – tizenkét héten át tartó irodalomterápiás foglalkozáson. A program különleges hozadéka, hogy a bűnelkövetők olyan, autoritást képviselő személyekkel kerültek párbeszédbe, akikkel valószínűleg soha máskor nem lett volna alkalmuk. A program alatt elkezdtek rálátni a saját viselkedésükre, érzéseik, gondolataik kommunikációjában fejlődtek, és fokozatosan meglátták, hogy szabad választásuk van a tetteikben és kiléphetnek a bűnözés körforgásából.

17 Billington, J, Longden, E., Robinson, J. (2016) p. 230-243.

18 Robinson, J., Billington, J. (2013) p. 6-9.

19 Waxler, R. P., Trounstine, J.R. (eds.1999) p. 1-26.

Biblioterápia magyar börtönökben

Biblioterápia (Pécs)

Csorba Simon Eszter és Béres Judit a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási intézetben nők részére tartott biblioterápiás foglalkozásokat.²⁰ Célul tűzték ki a türelem, a tolerancia, az olvasási és a szövegértési készségek fejlesztését, amelyek ebben a közegben nem bizonyultak kihívásnak, ellentétben az önismeret fejlesztésével. Tapasztalatuk szerint a fogvatartottak énképe gyakran nem reális, aminek egyik oka lehet, hogy nehézséget okoz számukra véleményt alkotni, érzéseket megfogalmazni, önmagukra reflektálni.

Ugyanitt fiatalokúak célcsoportjához is eljutottak. A szerzők tapasztalata szerint²¹ náluk körülmények között kell eljárni a szövegválasztáskor, ugyanis elakadás a szövegértés kapcsán esetükben gyakrabban előfordul. Impulzivitás, figyelemzavar is jellemző volt ebben a csoportban, a csoportvezetőnek így nagy hangsúlyt kellett fektetnie a fegyelmezésre, a kommunikációs keretek betartására. Erre jó módszernek bizonyult a receptív biblioterápia mellett olyan terápiás elemek alkalmazása, amik másféle figyelmet mozgósítanak, aktívabb, cselekvéses részvételt igényelnek (pl. dramatizálás), illetve a csoporttagok saját érdeklődési területén belül találhatóak (pl. zeneszámok és szövegek). Többek között olyan témák ragadták meg az elítélteket, mint párkapcsolat, vallás, jövő, tisztelet.

Meseterápia (Eger)

A Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2010-ben indult a „Storybook Dads” nevű, Nagy-Britanniából származó kezdeményezés nyomán meseprogram²². A célkitűzések között a börtönbe került szülők gyerekeinek nyújtott érzelmi támogatás és az elítéltek olvasási képességeinek fejlesztése, az oktatásban való részvételre motiválása szerepelt. Hazánkban Luzsi Margó és Dr. Boldizsár Ildikó karolta fel a programot. A börtönbe került anyák meseterápiás foglalkozásokon vettek részt, majd gyermekeiknek hanganyagot küldtek ajándékba. A későbbiekben ők maguk tartottak terápiás foglalkozást az Egri Fogyatékos Gyermekotthonban élő gyermekek számára.

Egzisztenciális biblioterápia (Veszprém)

A freudi dinamikus pszichoterápia egymással szemben álló, a tudatosság különböző szintjein működő erőket (elfojtott ösztönök, környezeti elvárások) feltételez. Az egzisztenciális pszichoterápia más választ ad a szemben álló erők tartalmára nézve: az emberi lét adottságai miatti feszültséget emeli ki. Yalom²³ négy „végső aggodalommal” foglalkozik. Ezek a halál, a szabadság, az elszigeteltség és a jelentéskétség.

20 Béres J., Csorba-Simon E. (2015)

21 Béres J., Csorba-Simon E. (2013)

22 Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet honlapja, Meseprogram.

23 Yalom, I.D. (2017)

A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben erre az elméleti vázra épült fel biblioterápiás csoport Kovács Zsuzsa pszichológus vezetésével. Heti rendszerességgel, nyitott csoporton vehettek részt az érdeklődők (5-12 fő férfi fogvatartott, főként előzetes letartóztatottak), összességében tehát volt olyan, aki éveken át részt vett a csoport munkájában. A kirajzolódó tapasztalat²⁴ szerint ebben a közegben hatványozottan megfigyelhető a szorongás, de egzisztenciális helyzetük átgondolása révén a csoportban részt vevő fogvatartottak képesek közelebb kerülni ahhoz, hogy nagyobb odafigyeléssel és felelősséggel vegyenek részt saját életükben.

A csoportterápia megtervezésekor az egzisztenciális megközelítésen belül a szabadság kérdéssére helyeztem a hangsúlyt. Meglátásom szerint ugyanis nagyon félrevezetőek tudnak lenni a börtönből való szabaduláshoz társuló irracionális elvárások, a beteljesült boldogság képzelete ebben a közegben, ahol hosszú időre szinte teljesen megszűnik az egyén önrendelkezési joga, önállósága és ahol jellemzően olyan személyek töltik mindennapjaikat, akik külső tényezőknek tulajdonítják sorsuk alakulását.

A terápiás alkalmak leírása

Előkészületek

A csoporttagok a Budapesti Fegyház és Börtön pszichoszociális körletrészen elhelyezett felnőtt, férfi elítéltek. Legtöbbjüket az itt végzett pszichológusi munkámból adódóan néhány személyes elbeszélgetésből már ismertem. A körletrészen elhelyezett személyek az átlagos börtönpopulációhoz képest alacsonyabb „státuszúak”. Ennek olyan okai lehetnek, mint például szexuális bűncselekmény elkövetése, gyenge fizikum, pszichés instabilitás. A csoportba a leghamarabb jelentkező kilenc fő „nyert felvételt”. Feltétel volt, hogy írni-olvasni képes legyen a csoporttag, és ne legyenek pszichotikus tünetei. Ezeknek a kritériumoknak mind a kilencen megfeleltek. Az életkor 24 és 40 év között mozgott. A foglalkozások helyszínéül a körletrész kultúrterme szolgált.

A csoport kezdetét megelőzően egy rövid (kb. 20 perces) időtartamban találkoztam a csoporttal. Itt elmondtam, hogy körülbelül miről szólnának az alkalmak, mi az a biblioterápia. A résztvevők (a nevek megváltoztatva szerepelnek): Aladár, Fülöp, Antal, Dénes, Imre, Simon, Károly, Kristóf, Levente.

1. csoportülés

9 fő résztvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Fülöp, Antal, Dénes, Imre, Simon, Károly, Kristóf, Levente).

A foglalkozás nyitásként megkérdeztem, hogy mindenki ismer-e mindenkit névről, kell-e bemutatkozó kört tartunk. Egyöntetű válaszként hangzott el, hogy jól ismerik egymást – bár ez később cáfolódott.

24 Kovács Zs. (2011)

Ezután a csoport tematikájáról beszéltem röviden. A szabadságot, mint témát elfogadták, lelkesedtek érte. Elmondtam, hogy ezalatt belső szabadságot értek elsősorban, ehhez kapcsolódó szövegekkel fogok tehát készülni, de a beszélgetés természetesen bármerre eltérhet, amit fontosnak tartanak. Előrevetítettem, hogy majd az alkalmas során szívesen fogadnám, ha saját szöveggel is készülnének, ami a témához kapcsolódik, legyen akár már meglévő dalszöveg vagy saját írás. A dalszöveg lehetősége különösen izgatottá tett több csoporttagot.

A következőkben arra kértem őket, hogy mondják el, miért jelentkeztek erre a csoportra, mit várnak. Olyan válaszok hangzottak el, hogy szeretnének valami újat tanulni (Kristóf), másoktól tapasztalatot gyűjteni, akár a szókincsüket fejleszteni (Antal), egy értelmes, normális kis közegbe tartozni (Simon), illetve felismerni, hogy mi az, amit hibásan tanultak meg eddigi életük során (Imre).

Az utolsó feladatként színes, vadon élő állatokat ábrázoló kártyák közül választhatták ki a hozzájuk közel állót, vagy amelyik épp megragadja a figyelmüket. Az instrukció ezután az volt, hogy beszéljenek róla, milyennek látják azt az állatot és melyik tulajdonságát érzik önmagukra is jellemzőnek. Delfin, foka, kardszárnyú delfin, tigris, oroszlán, mormota, madár, kígyó szerepelt a válaszok között. A kígyót választó fogvatartott (Imre) arról beszélt, hogy keserűnek érzi mostanában magát és kiábrándultnak az emberekből. Ennek eredetére vonatkozó kérdést hátrította, elmondta, hogy erről még nem szeretne most beszélni.

Zárásképp megkérdeztem, hogy érezték magukat. A válaszok pozitívak voltak, elmondták, hogy tetszett a foglalkozás.

2. csoportülés

7 fő résztvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Fülöp, Antal, Imre, Simon, Károly, Levente).

A csoporton nem tudott részt venni két fő. Dénest kihelyezték a pszichoszociális körletrésről, így a továbbiakban az ő részvételével nem számolhattunk, Kristóf pedig közvetlenül az ülés előtt jelezte, hogy nem érzi jól magát, rossz híreket kapott otthonról (édesapja kórházba került ismeretlen okból), így nem szeretett volna részt venni az alkalmon.

Kissé komor hangulatban érkezett a társaság. Megkérdeztem, hogy van-e bárki részéről olyan dolog, amit szeretne első körben megbeszélni, megosztani – akár jó, akár rossz. Nemleges jelzést adtak.

Az első feladat, amit vittem, egy rövid, rajzos játék volt. Mindenkinek kiosztottam egy-egy lapot, amire egy íves vonal volt felrajzolva (mindenkinek egyforma). Az instrukció az volt, hogy mindenki egészítse ki szabadon azzá, ami eszébe jut a vonal alapján. Kristóf egy elefántot rajzolt, Levente kalapos embert, Simon ugyanezt síró arccal, Fülöp és Antal kalapot, Imre egy kígyót, Aladár pedig egy E betűt.

Mindenki megmutatta a többieknek, hogy mit rajzolt – ez kissé oldotta a hangulatot, derűsebbé vált a légkör. Simon jelezte, hogy az aktuális hangulata miatt rajzolt síró arcot, de bővebben nem beszélt erről. Ezután elmondtam, hogy a biblioterápia lényegét szerettem volna érzékeltetni ezzel a feladattal: egy-egy szöveggel találkozunk

minden alkalommal, amit mindenki szabadon gondolhat tovább, saját szája íze szerint értelmezhet. Azért vagyunk itt, hogy mindezt megosszuk egymással és fontos tudni, hogy nincs jó vagy rossz megoldás.

Elmondtam, hogy a szöveg, amit hoztam, egy mese és hogy miután felolvastam, arra kérném őket, hogy bátran osszák meg a csoporttal, ami eszükbe jut ennek kapcsán. A mese Lázár Ervin *A kalapba zárt lány*²⁵ című története volt. Olyan kérdésekkel készültem, mint: Mi a kalap? Miért lehetett egészen eddig „hajadonfőtt” a lány? Mit jelenthet átvitt értelemben a kertészkedés, amit bent végzett? Számukra mi az, ami hasonlóan megtorpanásra készítő lenne? Miért választotta végül a kalap viselését? Három kérdést céloztam meg a művel. Egyrészt segítségül hívtam arra a helyzetre való reflektálásban, amiben éppen vagyunk: azaz ebben a csoportban, mint egy ismeretlen, még nem „otthonos” közegben. Másrészt ugyan ilyen helynek tekinthetjük a börtönt, mint „sötét” és nem komfortos életteret. Harmadrészt szerettem volna beemelni olyan, hétköznapi életből vett más eseteket is, amikor hirtelen távol kerülünk a szabadságunktól, és egyedül kell megküzdenünk a nehézségekkel, teret kell nyernünk a továbblépéshez.

A felolvasás után már nem adtam instrukciót, rövid csend állt be. Az első megszólaló Levente volt. Tágan értelmezte a kérdést: szerinte ez a kalap olyan, mint az emberek számára általában a problémák. Szembe találják magukat vele, aztán megoldják. Többen kapcsolódtak ehhez a gondolatmenethez. Fülöp szerint ez a kalap meg akarta leckéztetni a lányt, „ez a történet egy tanulságos mese”. Mások is problémának, kihívásnak értelmezték a kalapot. Több alkalommal buzdítottam őket személyenként és általánosságban is, hogy ha konkrét élmény felidéződne bennük, nyugodtan osszák meg a csoporttal. Imre volt az első, aki saját élményt hozott be. Ő a hiánnyal azonosította a kalapot. Kérdésekre, hogy minek a hiányával, a családot említette. Megosztotta azt is, hogy volt olyan időszak az életében, amikor ilyen sötét, szorító kalap alatt érezte magát, de sikerült ezzel – átmenetileg – megküzdenie. Letette a drogokat egy időre és dolgozni kezdett. Sajnos azután visszacsúszott és közben elvesztette több rokonát. Úgy fogalmazott, hogy most már látja mi a fontos a számára és megtanulta, hogy van ereje a változtatáshoz.

Aladár vette át a szót. Ő is egy hasonló élményt osztott meg. Édesapja jutott eszébe, aki korábbi fogvatartása alatt támogatta őt, de kikötötte, hogy legközelebb, ha börtönbe kerül, nem fogja megtenni ugyanezt. Visszaesett, ugyancsak a drogokkal kerülve kapcsolatba, apja pedig betartja az ígéretét. Nem levelezik fiával, nem tart vele kapcsolatot, csak közvetve, másoktól érdeklődik hogylétéről. Úgy adta elő, hogy számára nem jelent problémát, mert tudja, hogy ettől függetlenül szereti őt, és most ez a helyzet arra jó neki, hogy tényleg megtanulja értékelni a másoktól jövő támogatást – legyenek akár közvetlen vagy távolabbi rokonok.

Károly ezután arról beszélt, hogy szabad életében rendszerint sok pénze volt a bűncselekményei miatt, jól élt, de ez nem tette boldoggá. Párkapcsolataiban kereste a boldogságot, de általában azzal igyekezett levenni a lábáról a nőket, hogy elhalmozta őket ajándékokkal. Felmerült, hogy vajon összefügghetett-e ez a hozzáállása azzal, hogy nem volt elég önbizalma, nem hitt eléggé abban, hogy saját magáért szeretni fogják. Erre helyesléssel reagált.

25 Lázár E. (2008)

Simontól megkérdeztem, hogy szeretne-e beszélni a nehézségről, amivel érkezett. Megosztotta, hogy új munkalehetőséget kapott a börtönön belül, de nem érzi jól magát, fizikailag nagyon leterheli. Fáradt és lehangolt. Elmondása szerint igyekszik megtalálni a börtönben a „patakokat és virágokat”, amik a mesében szerepelnek, de nem sikerül. A többiek azzal reagáltak, hogy mivel első büntényes, „örüljön”, hogy ilyen rossznak éli meg a helyzetét, ez segít, hogy soha többé ne essen vissza.

A beszélgetés ekkor tett egy 15 perces kitérőt a börtönnel kapcsolatos nehézségek „ventilálásának” irányába. Azt éreztem, hogy ez a kitérő a csoportmunkában nem segít, vissza kellene terelni a beszélgetést. Ugyanakkor megfigyelhető volt, hogy nagyon élénken reagált szinte minden tag a felvetődő témára, valószínűleg arról szó tehát, hogy szeretnék volna, ha „közös nevezőre jutunk”, azaz jól értem az ő élethelyzetüket. Végül a szöveghez kapcsolódtunk vissza. Felvettem, hogy egyfajta súlyos kalap az a probléma maga is, amit a bezártság jelent.

Zárásképp arra kértem őket, hogy most egy olyan kalapot képzeljenek el, amiben csupa jó dolog van, ebből válasszanak valamit, amit most szívesen magukhoz vennének - akár egy-egy szó formájában. Levente és Fülöp a szabadságot mondta, Imre a családot, Aladár az örömet, Simon és Károly a boldogságot, Antal a pozitív gondolkodást és még röviden beszélt arról, hogy milyen erősen hisz abban, hogy a jó gondolatok jó dolgokat vonzanak be.

3. csoportülés

8 fő résztvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Fülöp, Antal, Imre, Simon, Károly, Levente, Kristóf).

Kezdeként megkérdeztem, hogy hogy érzik magukat, van-e bárkinek olyan mondanivalója, amit első körben szeretne megosztani. Összességében nemleges jelzést adtak arra, hogy bármi megosztanivalójuk lenne, hangulatukat pedig „szokásosnak” írták le.

Kezdeként egy játékos feladattal készültem. Az volt a célom, hogy a figyelmet afelé a kérdés felé tereljem, hogy amilyenek magunkat látjuk és amilyenek a környezetünkben élők látnak eltér-e, és ha igen, miképpen. Az instrukció, hogy három állítást mondjon mindenki magáról, amik közül az egyik hamis. A csoportnak ki kell találni, melyik az. Aladár véletlenül három igaz állítást mondott, Imre pedig két hamisat. A hangulat oldódott, sok nevetés kísérte a játékot. Összességében azt lehetett megfigyelni, hogy belső tulajdonságokat soroltak. Nem is merült fel, hogy valamilyen tevékenységről, kompetenciáról stb. essen szó.

Következő körben Erdős Virág: katalinka szállj el²⁶ című versét versszakonként felvágdosva kitettem középre. Azt az instrukciót adtam, hogy mindenki válasszon egy, vagy több olyan versszakot, ami valamiért különösen megragadja a figyelmét. A vers egybefüggően meglehetősen hosszú, 47 versszak. Modern vers, a szóhasználat, a tagolása, a rímelve is meghökkentő sokszor. A kirekesztésről, előítéletességről, elitizmusról, a társadalmi egyenlőtlenségekről szól. Rávilágít a mai magyar társadalomban a kisebbség és többség közt feszülő ellentétre, arra, hogy a tehetősek, jó pozícióban

26 Erdős V. (2017)

levő vagy egyszerűen arrogáns emberek mi mindent megtesznek másokkal. Az ezzel kapcsolatos egyéni tapasztalatokat szerettem volna előhívni. Komoly vagy komolytalan ez a vers? Melyik versszak az, ami nagyon bosszantó? Miért? Kikről van itt szó? Mivel lehetne kiegészíteni a verset? – ezekkel a kérdésekkel készültem.

Miután mindenki választott, beszéltek arról, hogy mi jutott eszükbe a versszakról, versszakokról. Kristóf pl. a „hirdetik az/okosságot/rühellik a/rokonságod” versszakot választotta. Imre a bűncselekményére (bolti lopás), a civil életben élt mindennapjaira gondolt a vers alapján („diszkrétén és/szelíden/követnek a/pennyben”). Fülöp a kezdő versszakot választotta, ami a Katalinka szállj el c. gyerekdal szövege, neki az óvodáskorát juttatta eszébe, az akkori, gondtalannak megélt időszakot. Többen asszociáltak a börtönre, az itteni kiszolgáltatottságra. Inkább csak röviden beszéltek arról, hogy miért pont azt a versszakot választották, konkrét személyes élményt nem osztottak meg, így a következő kérdésem az volt, hogy így mindenki versszakát meghallgatva, mi fogalmazódik meg bennük a szabadság kapcsán. Itt rövidesen elindult két személyről mélyebb élmények megosztása.

Végezetül rákérdeztem, hogy érezték magukat, van-e bármi, amit nekem, mint csoportvezetőnek mondanának, hogy valamit másképp csináljunk/csináljak. Nemlegesen válaszoltak, elmondták, hogy nagyon jól érezték magukat, Imre pl. hozzáfűzte, hogy van, mikor napokig nem beszél annyit a zárkán, mint itt egy-egy csoporton.

4. csoportülés

8 fő résztvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Imre, Fülöp, Simon, Károly, Antal, Levente, Kristóf).

Nyitó kör gyanánt „maci kártyákat” használtam. Ezen különböző testtartású, mimi-kájú macik találhatóak. Mindenki választott egyet, ami tükrözte a hangulatát. Fülöp jó kedélyűnek írta le magát, Imre bosszúsnak, feszültnek, a kitörés határán levőnek, melyet börtönbeli helyzetével indokolt (aznap a munkavégzéssel kapcsolatban merültek fel problémái és nem jött meg a várt csomag). Aladár ugyanezen okok miatt tanácstalannak, értetlennek írta le magát, Simon szintén hasonló okból „csak a fejét fogja”. Kristóf álmoságról beszélt, Antal merengő, töprengő hangulatban volt két zárkatársa kapcsán. Levente jóllakott, vidám. Károly elforduló, magába forduló, levert, úgy érzi, hogy mélyponton van, nehezen telnek a mindennapok. Az okáról kérdezve nem kívánt válaszolni.

Korábban megbeszéltük a csoporttagokkal, hogy erre az alkalomra mindenki egy hosszabb vagy rövidebb, a szabadság témájához kapcsolódó saját írással készül, de csak ketten készítették el, így azt javasoltam, hogy adjunk most időt az írásra. Károly és Imre, akik verssel készültek, kérték, hogy nekik ne kelljen újat írni. A többiek kb. tíz perc alatt elkészültek, majd sorban felolvasták, amit írtak.

Kristóf azzal vezette fel az írását, hogy ő a gazdagságot és a szabadságot kapcsolata össze, neki ez a két fogalom rokon egymással. A szabadság gazdagságot jelent. Károly arról írt, hogy szabadnak lenni számára nyugalmat, békét és a szerelmet jelenti. A szerelem teszi igazán szabadná.

Levente azt fogalmazta meg, hogy furcsa lesz ismét szabadnak lenni, szabadulni a börtönből. Antal arról írt, hogy szabadon bármit megtehet a társadalmi normák, szabályok keretein belül, azokkal az emberekkel lehet, akiket szeret.

Simon a szabadságban a gyermeke, szerettei közelségét, a nyugodt pihenést, étkezést várja. Fülöp a család hiányát fogalmazta meg. Külön beszélt arról, hogy milyen teher is hullik le a válláról a szabadulással, milyen megkönnyebbülést jelent. Imre egy kicsit hosszabb lélegzetvételű művel készült. Az egyik részben a különböző függőségek (drogoktól, „nőktől való függés”) miatti szabadsághiányról beszél. „Intravénás gyűlöletként” jellemzi a kábítószereket. Azzal zárul a vers, hogy csak a halál szemében vagyunk egyenlők, ő mindenkiért eljön. Nagyon komor, kemény, erős hatást gyakorló vers lett. A csoporttagok is elismerően nyilatkoztak, viszont nem kérdeztek, nem kapcsolódtak, mint ahogy a többiekéhez sem. Aladáré volt az utolsó vers, ő is a szerettei közelségével jellemezte a szabadságot, és elmondta, hogy az örömet és a szeretetet nem tudja elvenni senki, ennyiben szabadok vagyunk.

A csoportülés vége felé a megbélyegzettség került szóba. Antal és mások hangoztatták, hogy a börtönbeli élet ezzel milyen szorosan együtt jár.

A saját írások bővebb megbeszélésére így nem került sor. Volt, aki továbbfűzte, amit írt, de inkább gondolatokat, véleményeket, mint érzelmeket vagy élményeket megfogalmazva. Annak a kettőségét észleltem, hogy egyrészt megmutatnának valamit magukból, ugyanakkor általánosságok mögé igyekeznek bújni.

Egy kissé nehézkesnek éreztem a csoportban az érzelmek kommunikációját, illetve azt, hogy egymással párbeszédre lépjenek a csoporttagok, így – szakmai konzultáció eredményeképp – ezek facilitálását tűztem ki célul.

5. csoportülés

8 fő részvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Imre, Fülöp, Simon, Károly, Antal, Levente, Kristóf).

Erre az alkalomra kezdésként kövekkel készültem – a váci börtönpszichológusok továbbképzése alkalmával bemutatott módszer alapján. Kb. 15 nagyobb és 80 kisebb ásványt tartalmazó doboz tartalmát öntöttem a csoportszoba közepére, és arra kértem őket, hogy mindenki válasszon egyet magának és egyet-egyét azoknak a személyeknek, akik úgy érzi, nagy hatással voltak rá az élete során, akár jó akár rossz értelemben. Az énkép, a másokkal való kapcsolat irányába terveztem ezzel a feladattal továbblépni, olyan kérdésekre keresve a választ, mint: Milyennek látom magam? Milyennek látom a környezetemben élőket? Hol helyezem el magam a kapcsolati hálómban? Ki áll hozzám közel és ki távol? Kit érzek magamhoz hasonlóknak és kit különbözőnek? Szerettem volna ezzel a nem tudatos, nonverbális kifejezőmóddal segíteni a saját érzelmekhez való kapcsolódást, és előkészíteni egy apához fűződő viszonyról szóló szöveget.

Kristóf két követ választott, egy kéket magának, mert a kék a kedvenc színe, és egy pirosas színűt, ami szerinte szív alakra emlékeztető, ezt pedig az összes szerettének és a csoporttagoknak választotta. Levente egy kicsi, zöld fehér kavicsot választott. A kedvence a „Fradí”, emiatt esett erre a választása, és a zöld színt amúgy is szereti, meg-nyugtatja. Ezt a követ magának és az összes számára kedves személynek választotta.

Antal egy kisebb, hosszúkás, barna, keresztmetszetében háromszög alakú követ választott magának, a többiek szerint egy csokidarabra hasonlító. Két nagyobbat választott még, egy fehéret és egy világosbarnát, ami valaki szerint csontra hasonlít. Hozzájuk két „apafigurát” kapcsol, egyikük egykori szomszédja, a másik egy itteni zárkatársa. Elmondása szerint felnéz rájuk, sokat segítettek neki, tanult tőlük. Kiemelte azt is, hogy mindketten értelmiségiek. Károly egy kicsi, narancssárgás, foltos követ választott és azt mondta, nem tudja miért, megunta a keresgélést. Kissé flegma, majdnem dühös benyomást keltett, az ülés során pedig meglehetősen passzív volt. Elmondta, hogy problémáját nem szeretné most megosztani.

Fülöp egy nagyobb, általa meggybordónak nevezett követ választott. Annyit mondott el, hogy szereti a pirosas, rózsaszínes árnyalatokat, őt ezek nyugtatják meg. Fontos személyeknek nem választott külön követ. Imre egy kicsi, kékes követ választott, egy áttetsző nagyobbat és egy sötétszürkét, ami még nagyobb. Elmondta, hogy valójában mindegyik kő nagyon tetszett neki, a kiválasztott kövek is nagyon pozitívak a számára – „pozitív energiát árasztanak” –, de ha személyhez kell kapcsolni a választását, akkor a kicsi kő lenne ő maga, az áttetsző a nagymamája, a szürkés pedig a nagyapja. A nagyszülei azok, akiktől úgy érzi, hogy sok támogatást, figyelmet kapott gyerekkorában. Aladár is három követ választott, egy kicsit, ami „áttetsző, üres, tiszta”, egy másik kicsit, ami sötétbarnás, „olyan, mint egy nagymacska, gyors, surranó”, és egy harmadikat, ami kék és csiszolatlan, mert a kék a kedvenc színe és ez a forma nagyon tetszett neki. Személyekhez nem kapcsolta kérdésre sem. Simon kövei közül az első áttetsző, kicsi, ez a gyerekkori őnmaga, „amikor még minden rendben volt”, egy nagyobb, kissé kevésbé átlátszó, fehér, ami az idősebb őnmaga, amikor már szaporodtak a problémái, de még lényegi változás nem történt az életében. Elmondta, hogy fokozatosan anyagi gondok, szerhasználat lett részese az életének, majd a jelenlegi őnmagának egy általa trikolornak nevezett, kicsi követ választott, a sötét benne a butaság, gonoszság, amit tapasztal maga körül, a piros a szenvedés, a fehér pedig a kevéske öröm.

Az ülésnek körülbelül a háromnegyedénél tartottunk, amikor kiosztottam a Franz Kafka: Levél apámhoz c. művéből válogatott részleteket²⁷. Ekkor azonban Imre, meglátva a címet visszaadta a papírt, azt mondta, ő ezzel nem tud, nem szeretne foglalkozni, megjegyezte, hogy „azért járok ki, hogy jól érezzem magam, ez a téma nagyon nehéz”. El is fordult a székén, a nála levő köveket nézegette. Azt mondta, ez a téma neki különösen karácsony körül nagyon kényes, nem szeret rágondolni, és amúgy is túlságosan sok dologról lehetne itt beszélni ahhoz, hogy most belekezdjünk, így inkább a következő alkalom legyen, amikor ezzel foglalkozunk. Ehhez a gondolathoz ketten csatlakoztak, így végül félretettük a szöveget.

A téma visszatérő volt a kövekhez. Felmerült a kérdés Károly részéről, hogy ebből mit fogok leírni, számomra mit mond az, hogy milyen köveket választottak. Ekkor megválaszoltam neki, hogy például az ő választása, ami egy kicsi kőre esett, úgy, hogy „megunta a keresgélést” számomra a megcsömörlés, kiábrándultság érzetére emlékeztetett, és hogy pont ezért kérdeztem, hogy mi a baj. Ezt a választ megköszönte, elfogadta, érzésem szerint megnyugodott. Antal is megkérdezte aztán ugyanezt, elmondtam, hogy az ő köveiről nekem a választott két személy iránti tisztelet, csodálat jut eszembe, a maga részéről pedig hogy talán nem érzi magát „egyenrangúnak” velük,

27 Kafka, F. (2003)

hiszen lényegesen kisebb követ választott magának. Azzal reagált, hogy igen, része volt az életének egyfajta „kisebbségi komplexus”. A maradék rövid idő kitöltéseként elkezdtek összegyűjteni azokat a zeneszámokat, amikkel szívesen foglalkoznának a csoportban és beszélgetnének róluk. Összességében megfigyelhető volt, hogy az érzelmek kifejezése és az egymáshoz való kapcsolódás itt is inkább a felszínen maradt, egymásnak ajánlgattak köveket, rövid megjegyzéseket fűztek hozzájuk, de inkább tőlem vártak reakciót, mint egymástól, valamint az instrukció követése is nehéznek bizonyult.

6. csoportülés

7 fő résztvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Imre, Fülöp, Károly, Simon, Antal, Kristóf),

1 fő (Levente) betegség miatt távol.

A csoportfoglalkozás kezdetén általános beszélgetés folyt a szintet érintő aktuális eseményekről. Ezt követően mondtam, hogy elhoztam a múltkori szöveget, Kafkától a Levél apámhoz c. könyvből általam összeválogatott részleteket²⁸. Kiosztottuk és felolvastam. Olyan kérdésekkel készültem, mint: Van-e az életükben olyan személy, akivel hasonlóan „keserű”, problémás a kapcsolatuk? Milyen embernek ismerik a saját szüleiket? Mennyire érzik, hogy az ő mintájukat másolják? Mennyiben korlátozzák a szülei a szabadságukat és ők, mint szülők, mennyire korlátozzák gyermeküket?

A beszélgetés spontán megkezdődött. Fülöp első reakciója, hogy „komoly ember” apa és fia is. Kristóf és Aladár is helyeselt. Antal megjegyezte, hogy ez a kötelező tiszteletadásról szól. Itt azonnal átvette a szót Aladár, aki a hosszabban beszélni kezdett. Elmondta, hogy valójában, ha ő az anyjának írna egy levelet, akkor az lenne az, ami hasonlóan festene. Elmesélte, hogy gyerekkorában otthagya őt és két húgát, valamint az apjukat, és új életet kezdett. A csoport tagjai végig figyelmesen követték, amit mondott, néha megjegyeztek pl. olyat, hogy „súlyos dolgok ezek”. Elmondta, hogy biztos benne, hogy még keresni fogja őt szabadulása után is, és el fogja neki mondani, amit érez. Felmerült, hogy a megbocsátáshoz kell-e, hogy bocsánatot kérjen, amire azt felelte igen, és nagyon kíváncsi, mivel magyarázná anyja, hogy 16 éve nem tart vele kapcsolatot.

Kristóf ekkor összefoglalta, hogy sajnos hiába van az, hogy az egyik fél megtesz mindent a kapcsolatért, ha a másik részéről nincs meg semmi viszonzás. Aladár szerint problémáinak gyökere valószínűleg ez, az anyjával való kapcsolat hiánya. Az apja alkoholistá, rá sem számíthat, a húgai közül a kisebb pedig meglátása szerint rossz irányba indult. Amiatt, hogy őket nem tudja felkarolni most, börtönbe zártsága miatt, magát hibáztatja. Próbál olyan leveleket írni, amivel erőt önt apjába és testvérébe.

Fülöp elmondta, hogy ő féltestvérével a zárkájában ismerkedett meg. Nem tudott arról, hogy anyja korábbi kapcsolatából van egy bátyja. Elmondta, hogy nehéz volt mit kezdeni a helyzettel, idegen személyként állt előtte a féltestvére, aki az anyjukkal nem is tartott kapcsolatot Károly is ide kapcsolódott. Ő is véletlenül találkozott a féltestvérével, akinek a létezéséről ugyan tudott, de nem ismerte. Őt ez annyira nem viselte meg elmondása szerint, csak különös érzést keltett benne.

28 Kafka, F. (2003) p. 5., 6., 23., 24., 29., 30., 31., 40., 57., 88., 107.

Antal az apával való kapcsolat témájához csatlakozott. Elmondta, hogy ő korábban meg is írt egy hasonló levelet az apjának, elküldte, de valószínűleg nem kapta kézhez sosem. Elmondta, hogy az apja hat éves korától csak fizikailag volt jelen az életében, érzelmi távoli maradt és megközelíthetetlen. Rákérdeztem, hogy akkor a két „apafigura”, akiket múlt alkalommal a kövek kapcsán említett, ezért volt-e ilyen fontos az életében, amire igennel felelt.

Zárásként megkérdeztem, hogy érezték magukat. Nagyon pozitív válaszokat adtak, reményüket fogalmazták meg, hogy tovább folytatódnak az alkalmak. Imrétől is külön megkérdeztem, hogy van (az ülés során leginkább lefelé nézett, nem szólt, előző alkalommal nemtetszését fejezte ki a szöveg kapcsán). Elmondta, hogy jól, elgondolkodott, hogy mit is írna az apjának egy levélben. Antal biztatta, hogy bármit is, biztosan válaszolna. Ekkor mondta ki Fülöp, hogy Imre apja már meghalt. Antal részvétét fejezte ki. Rövid csend ült a csoportra, majd elköszöntünk.

Viszonylag kevés instrukciót, irányítást igényelt a csoport, a téma és a személyes megosztások katalizálták a beszélgetést és most egymásra is adtak reakciót a tagok. A szöveg kiválasztásánál és a részletek összevágásánál az volt a célom, hogy – a szabadság témájához kapcsolódóan – egyrészt megtapasztalható legyen egyfajta felszabadulás a szülő felé érzett negatív érzelmek (düh, csalódás), mint tabu alól. Másrészt a szülői minta, a szülő gyermeke felé irányuló elvárásai alóli szabadulás témáját is megcéloztam. Láthatóan több csoporttagnál ez a téma kiemelt jelentőségű.

Aladár problémája lett legrészletesebben kibontva. Nála az elhanyagolás témája emelkedik ki. Korábban édesanyja részéről, jelenleg azonban gyakorlatilag édesapja részéről is – akik fontosak lennének az ő számára, azoknak ő látszólag nem fontos. Bizalmatlanság, önértékelési problémák és még számos hozadék származhat ebből Aladárra nézve, melyekkel szemben úgy tűnik, hogy a tudatosság, szülei és saját felelősségének felismerése meglehetősen jó védelmet biztosít.

Antal, Fülöp és Imre is érzelmi megterhelő eseményeket osztott meg a csoporttal. Antal ugyancsak a szülői elutasítás mentén kapcsolódott. Apja viselkedése miatt feltehetően kisebbségérzet (mint maga is beszámolt róla), bűntudat, szégyenérzet, szorongás, düh és a tekintélyszemélyekkel kapcsolatos erős megfélemlési vágy lehet döntő élményvilágában.

Fülöp édesanyja kapcsán élhetett meg bizalomvesztést, csalódást. Talán az ő élménye annyiban más, hogy felnőttként tapasztalva ezt a nehéz érzést, kevésbé hatott egész személyiség szerkezetére.

Imre édesapjának haláláról tudtam a korábbi, személyes elbeszélésekből, mint ahogy arról is, hogy intézetben is élt. Az ezzel kapcsolatos érzései azonban egyelőre nem jöttek felszínre. Legfontosabb személyként nagyszüleit említette, ugyanakkor apja haláláról láthatóan nem beszél könnyen. Ez számomra azt sejteti, hogy erős érzelmeket él meg vele kapcsolatban, és ebbe beleszövődnek negatív szálak is. A halálának ténye miatt még nehezebb lehet ezeket kifejezni, erős bűntudatot kelthet, hiszen tabu elhunyt hozzátartozókról „hosszat” mondani.

7. csoportülés

7 fő résztvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Imre, Károly, Simon, Antal, Levente, Kristóf).

Zenehallgatást és arról való beszélgetést egyeztetünk előzetesen erre az alkalomra. Elmondtam, hogy a zenéket, amiket választottak, egyesével meg fogjuk hallgatni, és arra kérem a résztvevőket, hogy először próbálják kitalálni ki kérte az adott dalt (ha nem emlékeznek rá), majd először a csoporttagok beszéljenek arról, hogy mit figyeltek meg, hogy hatott rájuk a zene, ilyen stílusú-hangulatú zenét képzeltek-e el az adott személyhez, vagy meglepő volt a számukra a választása. Ezzel egyrészt a saját érzések, benyomások megfigyelését, másrészt a másokra való odafigyelést szerettem volna elősegíteni.

A zenehallgatás nem folyt teljes csend kíséretében, többen hozzá-hozzászóltak közben, vagy énekeltek és a reakciók sem teljesen az instrukciónak megfelelően érkeztek, de összességében létrejött interakció a csoporttagok között.

Károly techno stílusú zenét választott. Meglehetősen hosszú szám volt, szöveg nélkül. Felmerültek beszélgetésükben bizonyos szórákozóhelyek, ahol hasonló stílusú zenével találkoztak és a drog, cigi is többeknél asszociálódott. Antal megjegyezte, hogy ez nem az ő világa. Károly elmondta, hogy hosszabb ideje kedveli ezt a stílust, valószínűnek tartja, hogy még sok év múlva is ilyen stílusú zenét fog hallgatni.

A következő szám Levente által kért rap zene. Ennek a szövegét többen ismerték, a zenével együtt énekeltek. Ez egy dallamos, gyors tempójú szám, kritikát fogalmaz meg magyar viszonyok kapcsán. Imre és Károly között elindult egy párbeszéd arról, hogy vajon többet, vagy jobban tud-e kifejezni a rapzene, mint a techno. Végül Imre fogalmazta meg, hogy teljesen mindegy mi a zene stílusa, mindenki egyéni ízlése szerint ítéli meg annak értékét, felesleges vitát nyitni. Pontosan ezzel a gondolatmenettel szerettem volna kötni a szabadság témájához a zenehallgatást. Az ember személyisége, ízlése a sajátja, ebben a tekintetben mindenki feltétlenül szabad. A „másság” iránti tolerancia elősegítheti az egyén szabadságérzetét. Függetlenséget jelent, ha nem érzi fenyegetőnek saját énjére nézve a másikat, a másik ízlését és nem próbál meg ugyan olyan lenni, mint bárki más.

Kristóf szintén rap stílusú zenét választott. Ez valamivel lassabb, búskomorabb hangvételű, mint az előbbi, anyagi nehézségekről, a társadalom peremén élő emberek problémáiról szól. Kristóf beszélt elsősorban a meghallgatás után, kiemelte, hogy ő azért szeretni nagyon ezt az együttest, mert bár nehéz körülmények közt éltek az együttes zenészei, a saját erőfeszítésük révén „felkapaszkodtak”, és olyan szövegeket írnak, amik sokat mondanak a hasonlóan nehéz helyzetből jövő embereknek.

8. csoportülés

7 fő résztvevő volt jelen az ülésen

(Aladár, Imre, Fülöp, Károly, Simon, Antal, Kristóf).

Fülöp egy úgynevezett „hallgatót” választott. Én nem ismertem korábban ezt a műfajt, ellenben pár csoporttaggal. Előzetesen kissé aggódtam, hogy erre a cigány nyelven

előadott zenére esetleg nyílt nemtetszéssel reagál valamelyik tag, de az ellenkezője történt. Nagyon szomorú zene volt, felesége hiányáról éneklő férfi jelenik meg benne. Fülöp az elhangzása közben magyarra fordította a csoportnak. Utána megosztotta, hogy ez a zene szólt a kisfia temetésén. Nehéz csend ült egy rövid ideig a csoportra, majd többen részvétüket nyilvánították. Elmondta, hogy azóta nem hallotta ezt a számot. A csoporttagok pozitívan reagáltak a zenére. Imre elmondta, hogy a szöveg értése nélkül is érezhető, hogy nagyon szomorú ez a zene és nagyon erősen hat.

A csoport kezdeményezésére a következő zeneszámra tértünk. Ezt Simon választotta. Erre nem nagyon jött reakció a csoporttagoktól, amiben talán közrejátszott az angol zeneszöveg. Simon elmondta, hogy a zene klipjében szereplő férfi viselkedése ragadta meg, akinek a magabiztos előrehaladását emelte ki, ami számára fontossá tette ezt a zenét.

A következő zene Antalé volt, ő az Armageddon című film főcímdalát kérte. Ez komolyzenei darab, sokféle hangszer szólal meg benne, dinamikusnak, lendületesnek, diadalmasnak mondható. A csoporttagok tetszésüket fejezték ki, Antal pedig elmondta, hogy azért választotta ezt, mert számára valahogy a hadsereget, rendőrséget idézi fel, amire gyerekkorától kezdve nagy tisztelettel tekintett. Itt ismét megerősítést nyert az őt foglalkoztató kérdéskör. Ő korábban „pótapákat” emelt ki, mint fontos szereplőket az életében, az édesapját pedig olyan személyként említette, akivel nem volt jó kapcsolata. A zenében is a biztonság, rend, tekintélyszemélyekkel való kapcsolat iránti erős vágy körvonalazódik.

A Levente által választott zenét is meghallgattuk, ami egy szerelmi csalódást leíró magyar nyelvű rap. Elég keményen „odamondós”, dühről, sérelmekről szóló a szövege. Sajnálatos, hogy erről Levente részvétele nélkül beszélgettünk. Imre kapcsolódott hozzá legélénkebben. Elmondta, hogy egy ilyen „búcsúlevelet” igazán szívesen küldene ő is a volt barátnőjének, aki öngyilkos lett.

Az utolsó zene Imréé volt. Ez egy hip-hop stílusú szám volt; drog, csalódás, társadalmi problémák jelennek meg benne. Imre elmondta, hogy korábban az előadóval jó barátok voltak és együtt drogoztak, de azóta az előadó megtért, vallásos lett. Fülöp kezdett ekkor beszélni. Elkezdte dicsérni Imrét, akivel zárkatársak, hogy milyen sokat változott jó irányba az elmúlt időben. Elmondta, hogy látja rajta, hogy már nem a rossz dolgok felé fordul, hanem jók felé, és nagy változásokon megy keresztül. Ez láthatóan nagyon jól esett Imrének, megköszönte, és mondta, hogy ténylegesen eldöntötte, hogy ő lesz az, aki a családja férfitagjai közül fordít a sorsán: nem fog ugyanúgy lecsúszni és tönkretenni magát, mint felmenői.

A csoport kérésére elvittem saját kedvencemként is egy zenét. Stílusában olyat kerestem, ami nem hasonlít a csoporttagokéhoz, hogy ne legyen az érezhető, hogy például a rapperek mellett „teszem le a voksomat”. Ez egy könnyed, jó hangulatú zeneszám. Ténylegesen szeretem, de nem kapcsolódik személyes problémámhoz, mert nem találtam volna szerencsésnek azt sem, hogy az én nehézségeimmel kezdjen el foglalkozni a csoport. Tetszésüket fejezték ki a tagok, Imre megjegyezte, hogy el tudja képzelni, hogy munka után ezzel hangolódok át, kapcsolódok ki.

Ez, a nyolcadik ülés számomra ismét meglehetősen jó érzéssel zárult. A csoporttagok mostanra megbíztak annyira egymásban, hogy megosztottak fájdalmas emlékeket is, például a halálesetek kapcsán. A feldolgozottság mértéke, az aktuális igény az erről való beszéd kapcsán kissé bizonytalan maradt.

Összegzés

A csoport a szabadság témája köré szerveződött, amivel kapcsolatban elsősorban az egyéni felelősséget és az emiatti szorongást szerettem volna körüljárni. A beemelt szövegek, gyakorlatok ennek egy-egy vetületét voltak hivatottak részletezni. A csoporttagok úgy érzem, tudtak ezekhez kapcsolódni, bár talán számukra nem jelentett olyan mértékű kapaszkodót a téma maga, mint nekem. Annak a szemléletnek az ismeretével vezetni a csoportot, amit az egzisztenciális pszichoterápia nyújt, könnyebbséget jelentett. Ebben a vonatkoztatási rendszerben nem ijesztő olyan témáig jutni, mint az elszigeteltségtől való félelem, a halál vagy az egyén nyomasztóan nagy felelőssége a saját boldogsága, boldogulása kapcsán, hanem megnyugodhatunk: tényleg a legfontosabb, „végső”, egzisztenciális kérdésekről beszélünk. Természetesen nem csak a szabadság kérdése jött elő, hanem például a halálé, egyedüllété is.

A legkevésbé sikerült foglalkozásnak az elsőt gondolom. Itt készülhettem volna több csapatépítést, bizalmat, összetartozás-érzést fejlesztő játékkal és talán a későbbiekben is hasznos lett volna még ilyeneket alkalmazni. Számomra a legértékesebb a hatodik ülés volt. Kissé tartottam attól előzetesen, hogy nem fognak akkora bizalmat mutatni egymás felé a tagok, hogy a családjukról beszéljenek. Ez a téma több fogvatartott korábbi elmondása szerint tabunak mondható, túl nagy kockázatot jelent a visszaélés veszélye miatt, azonban ez itt nem mutatkozott meg.

A csoportülésre hangoló kérdés kritikusan bizonyult. Egy csoporttag is kifejtette, hogy szinte hiábavaló megkérdezni, hogy milyen érzésekkel, gondolatokkal érkeztek az ülésre, ugyanis a börtönbeli mindennapokra nem lehet más mondanivalót mondani, mint hogy nehezek. Néha jobban, néha kevésbé érzik magukat rosszul emiatt, de ennél többet nem könnyű elmondani róla. Leginkább panaszok megosztását hívták elő az olyan kérdések, mint: Hogy érzik magukat? Milyen érzésekkel, gondolatokkal jöttek a csoportra? Valószínűleg ezért érdemes ebben a közegben olyan gyakorlatokat, játékokat alkalmazni bevezetésként, amik az egymáshoz való kapcsolódásra, az érzelmekre, belső történésekre irányítják a figyelmet. A közeghez képest szokatlan kérdések, eszközök segíthetnek elhatárolni, hogy ebben a térben és időben más dolgokkal foglalkozunk, mint a zárakban a nap nagy részében. Színes képek, különleges anyagok, játékok lehetnek erre a célra a legmegfelelőbbek.

A szövegek közül számomra azokkal volt könnyű dolgozni, amik egy történetet írtak le vagy sejtettek. Nagyon konkrét megfogalmazású, szűk értelmezési körű verssel például nehezen sikerült elindulni. A csoportban nem merült fel szövegértési nehézség és a figyelem koncentrációja, egymás türelmes meghallgatása sem jelentett gondot. Inkább az érzelmkifejezés és az egymással való párbeszéd igényelt támogatást.

Kristóf a foglalkozások nagy részében közvetlenül mellettem levő széken ült. Utólag tudatosult bennem, hogy az ő mimikája, testtartása emiatt nem volt annyira a látóteremben, azt érzem, hogy keveset figyeltem rá. Róla tudom, hogy korábban már részt vett egy hosszabb terápiás csoportban, talán emiatt is mondható, hogy a csoporthoz való kapcsolódása könnyed és hiteles volt. Támogatást, együttérzést mutatott például Aladár felé, olykor összegzéseket fogalmazott meg, röviden „kommentálta” mások hozzászólásait – egyfajta segéd-terapeuta szerepbe helyezkedett, de azt érzem, viszonylag

keveset osztott meg magáról. Nem látom tisztán, hogy ez mennyire volt szándékos a részéről, vagy mennyire váltotta ki az én átvitt és tényleges „felé fordulásom” hiánya.

Levente laza, humoros karaktere volt a csoportnak. Gyakorlatilag mindenkihez volt egy-két szava, bár sokszor viccelődés, ugratás formájában. Saját nehézségét egy alkalommal részletezte, amikor támogatásra szoruló édesanyjáról és elhunyt hozzátartozóiról beszélt. Az ő ítélete telik le a leghamarabb. A csoport abban állapodott meg, hogy a záró alkalmat az ő szabadulásához köti. Ebből arra következtetek, hogy a csoporttagokkal való kapcsolódása szoros, talán sikerülhet abból erőt merítenie a későbbiekhez, hogy egy őt kedvelő, fontos személyként számon tartó közeg részévé vált.

Antal csendesebb résztvevő volt, de kapcsolódott a többiekhez, és minden megszólalása nagyon kedves, finom, támogató volt. Vele kapcsolatban az apával és a tekintélyszemélyekkel való nehézség körvonalazódott. Nagyon erős megfelelési vágy van benne feléjük, ami valószínűleg alacsony önbecsüléssel, szorongással társul. Ezt bizonyos mértékig fel is ismerte magában. A jövőben ennek a problémának a további oldása, realisabb énkép megformálásában való közreműködés jelenthet segítséget.

Simon meglehetősen keveset mutatott meg önmagából. Leginkább olyan probléma kapcsán nyilvánult meg, amiben a csoport nem segíthetett: a börtönbe zártság nehézségeiről beszélt. Feltehető, hogy dependensnek, tehetetlennek érzi magát – ami a helyzethez mérten akár érthető is – és ez dühöt vált ki benne az autoriterként tekintett személyek felé. Ilyen viszonylatban hasonló problémával küzdenek Antaléval, de teljesen más irányba fordulnak. Antal önálvetőbb, Simon harcosabb megoldását hozza a tekintélyszemélyekkel való nehézségnek. Simon számára is önbizalmának fejlesztése, az énerő, kontroll konstruktív megtapasztalása jelenthet kiutat a problémából.

Károly kifejezetten visszafogott csoporttag volt. Keveset osztott meg önmagáról és az életéről. Egyedül párkapcsolatainak egy mozzanatát és féltéstvéreinek felnőttkori megismerését hozta be. Többször előfordult azonban, hogy rosszkedvet mutatott, ennek esetleg hangot is adott, vagy pont némaságával fejezte ki, de nem osztotta meg a csoporttal, hogy mi az oka, mi foglalkoztatja. Viselkedése olyan érzést keltett, mintha nem tartotta volna méltónak, érdemesnek a csoportot arra, hogy megossa velük a nehézségét. Talán a személyes figyelmemet igyekezett ezzel még jobban magára vonni, vagy aggodalmat, törődési szándékot kiváltani. Ha megosztotta volna a konkrét problémát, lehet, hogy úgy érzi, annak átbeszélése után elveszti ezt az odafordulást. Valójában ezt az extra figyelmet nem kapta meg a csoporttól, ami valószínűleg frusztrálta és még zártabbá tette, de meghagyta az esélyét, hogy játszamentesen kapcsolódjon, ha szeretne. Esetében a nyílt kommunikáció elősegítését látom kitűzendő célnak a jövőre nézve.

Fülöp leginkább az utolsó alkalmon mutatta meg önmagát. Békés, nyugodt, csendes csoporttagként észleltem őt. Igazán támogató megnyilvánulása Imre felé volt tapasztalható. Bizonytalan, hogy ő a gyermeke elvesztésével milyen mértékben tudott megküzdni, mennyire tudta ezt feldolgozni. Őt kissé nehezen megközelíthetőnek érzem, azt gondolom, nem könnyű számára érzéseit, problémáit megfogalmazni vagy önmagára irányítani a figyelmet, így talán ezzel lenne érdemes foglalkozni vele kapcsolatban.

Imrén érezhető volt a csoport indulásától kezdődően, hogy nagyon erősen motivált a változásra. Meglehetősen negatív énképe sejtett fel (pl. kigyóval azonosította magát). A levél és búcsúlevél formátumú szöveg különösen erősen hatott rá. Mindabból, amit inkább rövid közbeszúrásként, megjegyzésekként önmagáról megosztott, valószínűleg többszörösen büntudatot érez. Önmagát hibáztatja élete történései miatt, és az elhunyt személyek iránt érzett düh, keserűség miatt is másodlagosan büntudata van. Elképzelhetőnek tartom, hogy komplikált gyász²⁹ az, amivel ő küzd. A csoport folyamán kommunikációja nyíltabb lett, nehezen, de kissé oldódott az az ambivalenciája, hogy segítséget is kérne a csoporttól, de el is rejtőzne. Valószínűleg több kérdéssel és a többi csoporttag aktív, támogató hozzáállásának bátorításával tovább fokozódna megnyílása.

Aladár volt a csoport egyik legaktívabb szereplője. Ő bátran használta a csoportot saját problémái kapcsán és nyíltan kifejezte érzelmeit. Szerencsés helyzetnek mondható, hogy ő ilyen módon volt jelen a csoportban, hiszen egyfajta modellként is szerepelt a többiek előtt. Meglátásom szerint ő tudatában van nehézségei forrásának, azok kezelésében igényel támogatást. A természetesen viselkedő, de lázadó gyermek énéllapota³⁰ emelkedik ki előttem részéről. Erősen törekszik a szüleitől meg nem kapott támogatás megszerzésére. Valószínűleg a csoportban is ez a belső igénye tette ennyire szókimondóvá és kifejezetten élvezte, hogy felé irányul a figyelem és a törődés. Ami az ő életében problémát jelenthet, véleményem szerint a leválás a szülőkről, az általuk okozott sebek, az ő hiányos, illetve hiányzó szerepvállalásuk elgyászolása.

A csoporttagoktól egész idő alatt nagyon sok pozitív visszajelzést kaptam, ez nagy töltést adott. Igyekeztem hiteles, transzparens lenni, az ülés menetét többször egyeztettem a csoporttagok igényével. Ettől azt gondolom, nem estem ki a csoportvezetői szerepből, végig figyeltek rám és az instrukcióimra. A csoportülések negyedik alkalmaikor éreztem azt, hogy ez talán túlzottan is jelen van, nekem címzik a hozzászólásaikat, rám néznek, miközben beszélnek, de ez fokozatosan oldódott, megindult az egymással való párbeszéd.

Kitekintés

A visszajelzések alapján a csoporttagok elvárásai nagyrészt teljesültek, különösen a jó hangulatot és egymás megismerését emelték ki pozitívumként. Kritikaként fogalmazták meg a szűkös időkeretet. További foglalkozásokon mindannyian részt szerettek volna venni, valamint már a befejezés előtt újabb fogvatartottak jelentkeztek egy következő csoportba.

A továbbiakra nézve tanulságként fogalmazódott meg bennem, hogy hasznos lenne több, csoport indítását célzó feladat, játék használata, valamint feltevések mielőbbi megfogalmazása és szükség esetén újrafogalmazása a csoport és az egyének lehetséges fejlődési irányait illetően.

29 Pilling J. 7 (1-2) 97 (2003)

30 Berne, E. (1984) p. 35.

A szövegekkel végzett terápiás munka az eddigiek alapján számomra azt jelenti, hogy van egy kapaszkodója, egy lendületet adó eszköze a csoporttagoknak és a csoportvezetőnek. Egy jól megválasztott szöveg képes azonnal az élmények, érzések mélyét kihangosítani. Ezt megdöbbenés, ismerősség-érzés, rácsodálkozás kíséri, és arra készítet, hogy megtorpanjunk, és jobban szemügyre vegyük, amivel szemben állunk. Az, hogy egy kívülálló, egy csoporttól független személy (író, költő, zeneszerző) valami olyat mutat meg, amihez mindannyiunknak köze van, előhívja az egyetemesség érzetét, azt a biztonságérzetet, hogy az emberi lét problémái mindenkit érintenek.

A legtöbb szöveg képpé fordít összetett, nehéz kérdéseket, segítve azok megragadását, de meg is hagyva az egyén szabadságát, nehéz kérdéseket, segítve azok megragadását, de meg is hagyva az egyén szabadságát, hogy ezeket a képeket a maga ízlése, igénye szerint képzelje el és dolgozza tovább. A szöveg szépsége, esztétikai jegyei emellett a kiteljesedés, beteljesülés felé mutatnak a probléma entrópiájából. A biblioterapeuta ezekre az ösztönös reakciókra, utakra csatlakozik rá, és halad együtt a csoporttal, folyton segítve a fókusz ráirányulását az egyes egyénekre és az ő személyes élményviláguk kifejeződésére.

Felhasznált irodalom

- Arneklev, B. J., Cochran, J. K., Gainey, R.R (1998): Testing Gottfredson and Hirschi's "low self-control" stability hypothesis: An exploratory study. *American Journal of Criminal Justice* 23.1, 1998, elérhető: www.researchgate.net/profile/John_Cochran/publication/228094997_Testing_Gottfredson_and_Hirschi's_Low_Self-Control_Stability_Hypothesis_An_Exploratory_Study/links/0deec51e57879920d5000000/Testing-Gottfredson-and-Hirschi's-Low-Self-Control-Stability-Hypothesis-An-Exploratory-Study.pdf (2018.03.25)
- Béres Judit, Csorba – Simon Eszter (2015): Biblioterápia nőknek. *Könyvtári Figyelő* 25.2, elérhető: epa.oszk.hu/00100/00143/00093/pdf/EPA000143_konyvtari_figyelo_2015_2_178-202.pdf (03.29)
- Béres Judit, Csorba – Simon Eszter (2013): Fejlesztő biblioterápia fiatalokú fogvatartottakkal. *Könyvtári Figyelő* 23.2, elérhető: epa.oszk.hu/00100/00143/00087/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2013_2_251-268.pdf (2018.03.11)
- Berne, E. (1984): *Emberi játszmák*. Háttér Kiadó.
- Billington, J, Longden, E., Robinson, J. (2016): A literature-based intervention for women prisoners: preliminary findings. *International Journal of Prisoner Health* 12.4.
- Boros János, Csetneky László (2002): *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó.
- Boros János (2005): A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. *Börtönügyi Szemle*, 24. évf. 2. szám, elérhető: epa.oszk.hu/02700/02705/00062/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2005_2.pdf (2018.03.10)
- Bowlby, J. (1944): Forty-four juvenile thieves: Their characters and home life. *The International Journal of Psycho-Analysis* (25), idézi: Van IJzendoorn, M. H., Feldbrugge, J.T.T.M, Derks, F.C.H, de Ruiter, C., Verhagen, M.F.M, Philipse, M.W.G, van der Staak, C.P.F, Riksen-Walraven, J.M.A (1997): Attachment representations of personality-disordered criminal offenders. *American Journal of Orthopsychiatry* 67.3, elérhető: www.researchgate.net/profile/Corine_De_Ruiter2/publication/13970463_Attachment_representations_of_personality-disordered_criminal_offenders/links/02bfe50e490c99c4e1000000/Attachment-representations-of-personality-disordered-criminal-offenders.pdf (2018.03.26)
- Eysenck, H.J. (1953, 1970): *The structure of human personality*. London, Meuthen, idézi: Boros, Csetneky (2002)

- Farrington, D. F. (1995): The psychology of crime: Influences and constraints on offending. In: R. Bull, D. Carson, Handbook of Psychology in Legal Contexts. John Wiley and Sons Ltd, idézi: Boros János, Csetneky László (2002): Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó.
- Farrington, D. P. Biron, L., Le Blanc, M. (1982): Personality and delinquency in London and Montreal. In: J. Gunn, D. P. Farrington (eds), Prison violence in America. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co., idézi: Boros János, Csetneky László (2002): Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó.
- Ferenczi Sándor (1982): Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében. A pszichoanalízis és a kriminalitás. Magvető Kiadó.
- Freud, S. (2003): Válogatás az életműből. Néhány karaktertípus a pszichoanalitikus munkából. Európa Könyvkiadó.
- Freud, S. (1982): Esszék. Rossz közérzet a kultúrában. Gondolat Kiadó.
- Gorelick, K. (2005): Poetry therapy. Expressive therapies. ed. Cathy A. Malchiody, The Guilford Press.
- Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (1990): A general theory of crime. Stanford University Press, Idézi: Boros János (2005): A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. Börtönügyi Szemle, 24. évf. 2. szám, elérhető: epa.oszk.hu/02700/02705/00062/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2005_2.pdf (2018.03.10)
- Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet honlapja: Meseprogram, elérhető: <http://bv.gov.hu/eger-meseprogram> (2018.03.29)
- Kovács Zsuzsanna (2011): Egzisztenciális szemléletű irodalomterápia fogvatartottakkal. elérhető: <http://www.irodalomterapia.hu/publikaciok/yalom.pdf> (2018.03.10).
- National Coalition of Creative Arts Therapies Associations. Poetry therapy [Online] (2004) Available at www.nccata.org/poetry.html, idézi Gorelick, K (2005): Poetry therapy. Expressive therapies. ed. Cathy A. Malchiody, The Guilford Press.
- Pilling János (2003): Strukturális technikák a gyászolók önségítő csoportjában. Kharón, 7 (1-2) 97, elérhető: epa.oszk.hu/02000/02002/00017/pdf/2003-1-2_pilling-strukturalis.pdf (2018.03.26)
- Popper Péter (szerk., 1974): A kriminálpszichológia alapkérdései. BM Tanulmányi és Csoportfőnökség, jegyzet, idézi: Boros János, Csetneky László (2002): Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó.
- Robinson, J., Billington, J. (2013): An Evaluation of a Pilot Study of a Literature-Based Intervention with Women in Prison. Centre for Research into Reading, Literature and Society, University of Liverpool, elérhető: www.liverpool.ac.uk/media/livacuk/instituteofpsychology/FullPrisonReportJBMarch52013,.pdf (2018.03.30)
- Waxler, R. P., Trounstine, J.R. (eds., 1999): Changing lives through literature. University of Notre Dame Press, elérhető: www.press.umich.edu/pdf/047203040X-ch1.pdf (2018.03.29)
- Yalom, I. D. (2001): A csoportpszichoterápia elmélete és gyakorlata. Animula Kiadó.
- Yalom, I.D. (2017): Egzisztenciális pszichoterápia. Park Könyvkiadó.

Tamáska Péter

ÉRDEKESSÉGEK

A MAGYARORSZÁGI BÖRTÖNÜGYI ÉPÍTÉSZELET ÉS JOGALKOTÁS DUALIZMUS KORI VILÁGÁBÓL

TANULMÁNY

Dr. Tamáska Péter 1942-ben született Kassán. 1945-ben szüleiivel menekülteként került az anyaországba. Középiskolai tanulmányait a budapesti Toldy F. Gimnáziumban végezte. Történelemtanári diplomáját 1967-ben, a történelemtudomány kandidátusi címét pedig 1988-ban szerezte meg, s főlevéltárosként ment nyugdíjba a Magyar Országos Levéltárból. Négy könyve jelent meg a magyar börtönvilágról: a „Márianosztrai panoptikum”, a „Politikai elítélt kerestetik”, a „Kis magyar börtöntörténelem” és az „Egy világváros három börtöne”. A rendszerváltás után több írást publikált a Börtönügyi Szemlében.

A szabadságharc leverése után az osztrák mintájú, rendőrileg szervezett polgárosítás keretében törvénybe léptették a birodalmi törvénykönyvet az 1849-ben tartományi szintre süllyesztett Magyar Királyság területén is. A központi büntetési nem a szabadságvesztés volt, de néhány testi büntetés, mint a börtön, a leláncolás, a kéz- és lábvas vagy a gerincnyomorító kurtavas megmaradt. A szabadságvesztés célját még a reformkorban Pest vármegye kapitánya, Balla Károly *„Vélemény a büntetés mód javítása iránt”* című írásában pontosan meghatározta: a bűnös lelki „szenvedtetése” egyfelől, másfelől pedig jutalmazása. Alapvető erkölcsi kérdés lett a bűnös megjavításában az oktatás, beleértve a szakma és az írni-olvasni tudás megadását és a munkáltatást. Mindez akkor lehet igazán eredményes – mondta Balla –, ha a személyzet, az őrség maga lesz „a legtisztább erkölcs képe.” Eötvös József és Lukács Mór fogházjavításról szóló közös munkájukban hasonló elveket szögeztek le, minthogy a szabadságvesztés célja a „represszió és javítás.”

A neoabszolutizmus osztrák politikusai – a forradalmárból lett reakciós belügyminiszter, Alexander Bach és Johann Kempen, aki igazságügy miniszterként a zsendárságot is igazgatta – inkább egy olajozott büntető gépezetet szerettek volna szerkeszteni a társadalmi béke és biztonság őrzésére, s nem számoltak a társadalmi mozgások őrülő bizonytalanságával. A represszió volt a vesszőparipájuk. Ha Schopenhauernek a középpolgárság körében divatos pedagógiai pesszimizmusát tekintjük – miszerint jellemünk velünk született, s nem változik –, a büntetőjog osztrák tudósai nem voltak olyan optimisták, mint a mi reformer börtönészeink. A Bach-éra a börtönépítészetben olcsóságra és gyorsaságra törekedett: 1854 és 1858 között várakat, kolostorokat, s középületeket alakítottak át börtönné az egész birodalom területén. Fegyintézté lett a vasvári béke után a török ellen épült Lipótvár, a Trencsén megyei Illava és a beregi Munkács vára, amely egykor Zrínyi Ilonáról és a Rákócziakról volt híres. A Pest megye számára létesített új fegyintézet Vácra került, a Mária Terézia által nemesi ifjak kollégiumának szánt épületbe, Márianosztrán pedig kétemelesre bővítették a pálosok hajdani rendházát női fegyencek számára. (Az őrséget fegyőrök látták el, de Európában egyedülálló volt, hogy a belső személyzetet egy női ápoló rend, Szent Vince nővérei adták.) Az erdélyi részeken a II. Józsefhez datálható szamosújvári fegyintézet 1852-ben kissé „humánusabb formát” kapott, Nagyenyeden pedig 1860-ban adták át azt az új börtönt, mely kezdetben – lévén Erdélyt a kiegyezésig még külön kormányozták – a tartomány női letöltő házaként működött.

Az alapok lerakása

Modern börtönrendszerről ezekben a „várbörtönökben” szó sem lehetett. Itt a megyei tömlöcök nyomorúsága után valóságos „polgári” viszonyok közé kerültek a rabok: rendszeres étellemezés, munkakényszer, fegyelem és viszonylagos tisztaság várta a falusi alvilág bűnös lelkeit. Igaz, a tüdőbaj – a morbus hungaricus – szorgalmasan szedte áldozatait: a legrettegettebb börtönben, Illaván, a nagyidős és életfogytos fegyencek házában a halálozás a harminc százalékot is elérte, s az 1849-es megtorlások idején politikai börtönként szolgáló Munkács is hírhedt volt a mortalitásáról.

A kiegyezést – a magyar államiság és területi egység helyreállítását – követően a magyar igazságügyi kormányzat a börtönügyet európai léptékkel kezelte. A Szemere-

Deák-Eötvös által képviselt börtönügyi gondolkodás méltó folytatójaként és beteljesítőjeként lépett fel Horvát Boldizsár, akit jogász munkásságáért már 1861-ben az MTA levelező tagjává választottak. Egy viszonylag modern börtönügyi szabályozást kapott örökre Ausztriától az ország, de a fegyházak és a megyei börtönök építészetileg elavultak voltak. Horvátnak igazságügyi miniszterként sikerült elfogadtatnia a kissé vonakodó képviselőházzal, hogy az osztrák birodalmi költségvetésből a börtönök fejlesztésére jutó 23 ezer forintot évi 700 ezer forintra emeljék. E jelentős támogatást a fegyintézetek bővítésére és a személyzet javadalmazására fordították. A törvényhatósági fogházak kezdetben a Belügyminisztérium, illetve a megyék alá tartoztak.

Nem volt önálló, a magyar viszonyoknak megfelelő büntető törvénykönyvünk sem. Irányi Dániel előterjesztésére a parlament határozata alapján Horvát egy kodifikációs bizottságot állíttatott fel, majd utóda, Pauler Tivadar jóváhagyásával Csemegi Károly, aradi ügyvéd – akinek atyja egy párizsi bank alkalmazotti székét meglepetésre egy csongrádi vegyeskereskedés pultjára cserélte fel –, a pécskai kerület országgyűlési képviselőjeként egymaga vállalta a nagy munkát. Az 1878. évi V. törvényt megalkotójáról Csemegi-kódexnek nevezték el, s általános része 1951-ig volt érvényben.

A kész mű vitájában a bizottság meghallgatta Kozma Sándor főügyest, akit a magyar börtönök atyjának is neveztek, Tauffer Emilt, a lipótvári és Zobel Pált, a munkácsi fegyintézet igazgatóit. Csemegi „százegy nagy beszédet” mondott el Cicero és a francia jogtudósok stílusában a maga és kódexe védelmére, s elérte, hogy javaslatát teljes egészében elfogadják, a bűncselekményeket fokozatok szerint a kihágás, vétség és büntetés kategóriáiba sorolva. A büntetés-végrehajtás neme lehetett pénzbüntetés, elzárás, államfogház, fogház, börtön és fegyház. A halálos ítélet is maradt, de a dualizmus kori, boldog Magyarországon nagyon ritkán került sor akasztásra.

Nem tekinthetjük véletlennek, hogy az egyébként liberális Csemegi-kódex olyan szigorúan vette a lopás büntetését: a legjelentéktelenebb tárgy eltulajdonítása is fél év fogházzal járt.

Az 1870-es évektől megbízható kimutatások készültek a börtönvilágról. Az országos fegyintézetekben majdnem ötszáz főt tett ki a személyi állomány, ennek négyötödét a fegyőrök adták. A többiek az adminisztrációban, műhely felügyelőként és mesteremberként dolgoztak, a lelki gondozással és az oktatással bejáró vagy főállású papok, lelkészek és tanítók foglalkoztak. 1872 folyamán Nagy-Magyarországon a fegyencek legnagyobb száma 3775 főre rúgott, egy bűneiben „megbízható” ország képét mutatva. Az államfogház különleges szerepet töltött be. Kedvezményezett büntetésnem volt politikai vagy más „erkölcsileg menthető” bűncselekményekre, mint párbaj- és sajtóvétség, nemzetiségi vagy szociális izgatás, és ne adj Isten, felségsértés. (Többnyire kisdöcsök voltak a delikvensek, a maximálisan kiróható öt évre egy bíró sem gondolt.) Az államfogyokat munkakényszer nem terhelte, maguk rendezhették be a szobáikat, s vendéglőből vagy otthonról akár fejedelmi módon is élmezhegtek magukat.

A nagy letöltő házakban fizetett börtönlelkészek működtek. (Katolikus papok, protestáns lelkészek, rabbik.) Építészetileg is érdekes látványt nyújtott öntöttvas tartóoszlopaival a váci nagy börtönkápolna, Márianosztrán pedig díszes, a kegyhely templomával vetekedő nagy kápolna létesült.

A Csemegi-kódex sokat átvett az Európában a legkorszerűbbnek számító angol és ír fokozatos rendszerből. Az angolszász gyakorlatiasság az elitéltek érdekelttségére építve jobb munkavégzésre, fegyelemre ösztönzött, s a börtönrezsimit a büntetés letöltésével

fokozatosan közelítette a szabad élet körülményeihez. Így az elítélt először magánzárkában töltötte büntetését, az ezt követő szakaszban a szigorú elkülönítést fenntartva éjszakára, nappal pedig közös munkavégzésen vehetett részt, majd végleges szabadulása előtt feltételes szabadságra bocsáthatta a börtön igazgatósága. Az angol rendszertől az ír abban különbözött, hogy a feltételes szabadságra engedés elé a félszabad rezsimet megvalósító „közvetítő intézetet” is beiktatta. Márianosztráról, a „szürke nővérektől” megnevelt fegyencnők kerültek Vác polgári háztartásaiba, s keresettek voltak a váci börtön és a „közvetítő intézetként” működő Kis-Harta (Állampuszta) szakmát kitanult rabjai is. (A bűnözők tetoválásaiban is volt egyfajta lojalitás: Nagy-Magyarország, kettős kereszt, koronás vagy éppen Kossuth címer, Szűz Mária a kis Jézussal.)

A 19. század utolsó harmadában a magyar gazdaság felvirágzása Európában is példátlan méretű börtönépítést tett lehetővé. (Még ma is ezek az épületek alkotják börtönvilágunk gerincét.) A program elindításában oroszlánrészre volt Kozmának. 1883-ban létesítették a kishartai (Állampuszta) mezőgazdasági közvetítő intézetet. 1885-ben adták át a csillagrendszerben (egy központba befutó, esetünkben négy épületszárnyal) kialakított, a köznyelvben „Csillagbörtönként” ismert Szegedi Kerületi Börtönt. 1886-ban nyitották meg a Soprontól hat kilométerre fekvő, volt cukorgyár területén a Sopronkőhidai Fegyintézetet. (A H-alakú objektum két párhuzamos épületből áll, amelyeket középen egy merőleges épületrész köt össze.) 1896-ban kezdte meg működését a főváros által adományozott telken az ugyancsak csillagrendszerben épített Budapesti Fegyház és Börtön, közismerten a Gyűjtő, amely mellett az egyik utca később Kozmáról kapta nevét. 1906-ban a Gyűjtő telkén adták át az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetet (IMEI), s 1892-ben Lipótvárosban a Budapesti Törvényszéki Fogházat, közismert nevén a Markót, a főváros és az ország legnagyobb, előzetes letartóztatottakat, s elsőfokú ítélettel rendelkező elítélteket befogadó házát.

Ma országos letöltő házként működik a dualizmus idejéből örökölt Budapesti Fegyház és Börtön (a Gyűjtő), Állampuszta, Balassagyarmat, Sátoraljaújhely, Sopronkőhida, Szeged és az 1950-ben női börtönné átalakított Kalocsa. Az abszolutizmus idejéből származik Vác és Márianosztra, melyet 1950-ben alakítottak át férfi fegyházzá.

A virágkor

A 19-20. század fordulóján a magyar börtönvilág alapját kilenc országos fegyintézet alkotta Szamosújvártól Sopronkőhidáig, továbbá 65 törvényszéki (megyei) és 315 járásbírósi fogház, amelyekben a férőhelyek száma összesen 17 ezer körül mozgott. (A magánzárkás elhelyezést 2700 zárka biztosította.) A rablétszám húsz év átlagát tekintve évi 14 ezer fő körül ingadozott. A történészek a magyar börtönügy virágkorának nevezik ezt a korszakot: a börtönipar és a rabgazdaságok versenyképesek voltak, s felpeteszül a rabokkal és az „élők házaival” foglalkozó szakirodalom. Az igazságügyi tárca mindig képviseltette magát a nagy börtönügyi kongresszusokon, s 1905-ben Budapest látta vendégül a kérdés legnevesebb szakfőúrjait. (A világkongresszus jegyében a Magyar Királyi Igazságügyi Minisztérium megjelentette Megyery István vaskos könyvét a magyar börtönügyről, amely ma is a kutatók bibliája.) A Gyűjtőfogház igazgatója, Vajna Károly kezdeményezésére 1910-ben felállították az Országos Börtönügyi Múzeumot, s 1913-ban ugyancsak a Gyűjtőben létesült a Bűnügyi Embertani Laboratórium. A

freudi tanok ekkor még elkerülték a börtönbéli szexualitás vizsgálatát: a nemi élet a börtönfalak mögött tabutéma volt, különösen az apácák igazgatta Márianosztrán. Az 1919-ben kivégzett Lenin-fiúk koponyái is az embertani laboratóriumban landoltak: a törvény őket, mint terroristákat, bűnözőnek tekintette. Az értékes gyűjtemény a II. világháború viharában semmisült meg.

A 20. század elején fordult az európai szellem a büntettes merev jogi szemléletéből kilépve a tettes lelki habitusa és a fiatalkorú bűnösök iránti megértés felé; megjelentek a zárkákban a klinikai pszichológia, a pedagógia és a kriminológia képviselői. A fiatalkorúak börtönügye szabályozásaként 1908-ban a felnőttektől elkülönítették a fiatal büntettesek őrzését. A Csemegi-kódex szerint 16 évtől voltak büntethetők, 12 és 16 év között büntetőjogilag kiskorúnak számítottak.

A megszaporodott számú visszaesőre, csavargóra és koldusra való tekintettel a 20. század elején új elzárásnemet vezettek be: a közveszélyes munkakerülőkre vonatkozó 1913-as jogszabály az életmód alapján tette lehetővé a szabadságmegvonást. (Míg 1880-ban ezer koldust regisztrált a rendőrség, a századelőre a koldusok száma meghatszorosodott. Nyolc naptól egy évig terjedő elzárásra ítélték őket.) Az 1913-ban év végén az országos büntetőintézetekben 5362, a bírósági fogházakban 7549, összesen 12911 volt a fogvatartottak száma. A börtönnyelv – az argó – gazdag szókincsének köszönhetően a profi bűnözők arcán urakkal beszélve diadalmas fölényérzet érezhető – írták a korabeli bulvárlapok.

A Csemegi-kódexben rögzített különleges börtönrezsím, a politikai és a sajtóvétséget elkövetőket, párbajozókat, s más „különutasokat” befogadó államfogház eleinte Vácott, Erdélyben pedig Naszódon működött. A rezsim megértéséhez tudni kell, hogy miután a kódex megkülönböztette a büntettek, ill. a vétségek miatt kiróható szabadságvesztés neimeit, az államfogház a politikai vétséget, izgatást elkövetők számára egyfajta „börtönparadicsomot” jelentett különleges jogokkal. (Eltávozás, publikáció, vendégek fogadása, stb.) Miután az erre ítéltőség ötéves időtartammal húzta meg a vétség és a büntett közötti választóvonalat, a dualista kor nagyvonalú bírói ítélkezésének köszönhetően a politikai és nemzetiségi izgatók többnyire rövid idejű államfogházi büntetéssel úszták meg „vétségüket”. A bíróság nem tréfált királysértési porókben, ilyen esetekben négy-öt-hat hónapokat szabott ki. Ezen idő alatt lehetett idegen nyelveket tanulni, költeményes könyvet írni, vagy éppen bocsánatot kérő tudományos könyvet első Ferenc Józsefről, amint ezt éppen a Pesti Napló egykori szerkesztője, ifjabb Ábrányi Kornél is tette „A király” című művével.

Vácott az addig bérházban elhelyezett államfogháznak 1894-ben új épületet emeltek: itt raboskodott párbajért maga Krúdy és Herczeg Ferenc is. 1890-ben Szegeden, a Vasas Szent Péter utcában nyílt meg a Csillagbörtön közelében az új, a vácinál még komfortosabb államfogház. Az épületben húsz szoba lett kialakítva a „státusfogyoknak”, két látogatószoba, s két fürdőszoba is volt, egy pihenő helyiség jutott az öröknek. A szobákat cserépkályha fűtötte, s gázlámpa világította, a főfelügyelőnek pedig családostul együtt egy kétszobás, földszintes ház jutott. (Kezdetben csak 20-25 fő körül mozgott a lakók száma, s néha még cigányzenét is húzattak maguknak.)

A Szegedi Napló 1890. május 1-jei számában tudósított az első „státusfogyok” megérkezéséről, akiket a váci államfogház ellenőre kísért. Az urak a pályaudvarról a Tisza Szállóba mentek, hogy megebédeljenek, majd tiszteletüket tették Hatzinger Sándornál, a Csillagbörtön igazgatójánál: a Vasas Szent Péter utcai ház ugyanis az ő fennhatósága

alá tartozott. Első három „vendége” közül ketten párbajozó birtokos úriemberek voltak, a harmadik pedig nemzetiségi izgatásért került be. (Barczián Jánosnak, azaz Ion Bratianunak hívták, ő volt a *Liminatorin*, az egyik román irredenta lap szerkesztője.) Nem sokkal utánuk vonult be Gárdonyi Géza, aki a Szegedi Híradóban kifigurázta a város egyik bankárját. A bankár ügyvédje a tárgyaláson becsmérelte az író lapját, minek párbaj, s mindkettőjükre kirótt 14 napos elzárás lett a vége. (Gárdonyi rossz vívó volt, s a fején sérült meg a Sörház utcai kaszárnya vívótermében az első vérig kiírt küzdelemben.) A Vasas Szent Péter utcai fogházélményeiről aztán „Az állami emberszelidítőben” címmel riportsorozatot írt, s a Csillagbörtön kápolnijában tartott rabmiséről is beszámolt. Ez sem vette el kedvét a kötekedéstől: 1891 áprilisában egy hónap fogházat kapott párbajért.

Két évvel később – 29 évesen – az ugyancsak kötekedő természetű Bródy Sándor is idekerült. Természetesen párbajért. Bródynak azonban már volt egy börtönélménye, hiszen alighogy besorozták, tömlőcbe került. Még pedig nem valami kis, hanem főbenjáró vétség miatt, hiszen közlegényként parancsnokát pofon ütötte. Nem volt mit tenni, pártfogói Jókai Mórhoz fordultak. Ő meglehangú levelet írt báró Edelsheim-Gyulai tábornokhoz, aki kegyelemben részesítette a fiatal író, s örökre kidobatta a katonaságtól.

A nemzet írójának tekintett Jókai szenvedélyesen érdeklődött a bűn és bűnhődés kisebb-nagyobb dolgai iránt, s többször megfordult – témát és ihletet keresendő – börtöneinkben. 1891-ben végigjárta a Csillagot – egyik kísérője Gárdonyi volt –, majd a Tisza Szállóban adott díszvacsorán a következőket mondta: *„Ma tisztelt barátainknak szíves kalauzolásával két intézetet néztem meg: a kisdedóvót és a csillagbörtönt. A csillagbörtönnek nyolcszáz tanítványa van, a kisdedóvónak nyolcvan... Ha a kisdedóvóba többen járnának, kevesebben kerülnének börtönbe... Hadd legyen egy olyan palotája a kisdedóvásnak, mint a csillagbörtön.”* A „gyógyíthatatlanul” magabiztos, szabadelvű ember hangja ez.

„Nemzetiségi izgatók” szép számmal kerültek Szegedre, és szokásba jött, hogy egy stróman vállalta el az írástudók helyett a büntetést. Persze, ezt csak kisebb esetekben engedhették meg maguknak, annyira elnéző azért nem volt a liberális magyar állam.

(Egyszer Széll Kálmán miniszterelnök oda is vetette a parlament folyosóján a nemzetiségi képviselőknek, hogy legalább írni tanítsák meg a strómanjaikat.)

Felhasznált irodalom

- Börtönügyi lexikon (2014). Kronosz, Pécs.
- Estók József (2011): Csemegi Károly (1826-1899). Börtönügyi Szemle, 3/2011.
- Heinrich-Tamáská Péter (2013): Kis magyar börtöntörténelem. Bp., Unicus Műhely.
- Krúdy Gyula (1967): Egy névtelen hírlapíró emlékezete. In: Régi pesti históriák. Bp., Magvető.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon. BV. Országos Parancsnokság, Bp.
- Megyery István (1906): A magyar börtönügy és az országos letartóztató intézetek. Bp., Franklin.
- Mezey Barna (1995): A magyar börtönügy kezdetei. Osiris-Századvég Bp.
- Mezey Barna (1990): A magyar polgári börtönügy kialakulása. Kandidátusi tézisek. Bp.
- Oláh Miklós (1999): A Szegedi Várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön kronológiája, 1784-1998. Szeged.
- Ioan Slavici (1980): A világ amelyben éltem. Bukarest, Kriterion.
- Szöllősy Oszkár: Magyar Börtönügy. Bp., Révai Testvérek. (A könyv 31-60. oldalai taglalják börtön-
ügyünk történetét.)
- Tamáská Péter (1988): Márianosztrai panoptikum. Bp., Pallas, (Az itt felhasznált statisztikai adatok
könyvem 33-36. oldalain találhatóak.)

BESZÁMOLÓ A „REINTEGRÁCIÓS MUNKA A BÖRTÖNÖKBEN” – BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI LUDOVIKA KIEMELT KUTATÓMŰHELY HAZAI KONFERENCIÁJÁRÓL

A Nemzeti Közszerződési Egyetemen került megrendezésre 2018. május 15. napján A jó kormányzást megalapozó közszerződési-fejlesztés projekt (KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001) keretén belüli konferencia. Prof. Dr. Ruzsonyi Péter bv. dandártábornok, a Büntetés-végrehajtási tanszék vezetője megnyitó beszédében ismertette a kiemelt kutatóműhely eddigi munkásságát és a konferencia, illetve a nemzetközi kitekintés fontosságát. Hangsúlyozta, hogy sokat lehet tanulni más nemzetek büntetés-végrehajtási rendszerének megismerésével. A konferencia vezérfonalának a „hasonlóságokban rejlő különbségeket” határozta meg tanszékvezető úr. A Nemzeti Közszerződési Egyetem részéről Dr. habil. Hautzinger Zoltán tanszékvezető egyetemi docens előadásában a kutatások nemzetköziesítését hangsúlyozta és a büntetés-végrehajtási szakirányú kutatások létjogosultságának fontosságát emelte ki. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát Kovács Mihály bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának megbízott szolgálatvezetője képviselte. Beszédében röviden ismertette a reintegrációs munka változását a hazai börtönökben.

Gambadach Tsend-Ayush mongol meghívott előadó ismertette hazájának büntetés-végrehajtási rendszerének rövid történetét, illetve felépítését. Előadása során igyekezett betekintést nyújtani a mongol börtönökben folyó reintegrációs folyamatokba. Annet Bakker előadó a holland sajátosságokat ismertette és elmondta, hogy a holland reintegrációs szaktevékenység fő pillére a klasszikus iskolai oktatás. Ehhez a témához kapcsolódóan és a szervezet vezetőjeként mutatta be a European Prison Education Association (EPEA – Európai Börtönnevelési Társaság) hitvallását és munkásságát. Az EPEA célkitűzése a börtönökben folyó oktatás és reintegrációs tevékenységek összefogása, a börtönökben dolgozó tanárok és reintegrációs szakemberek támogatása a közös cél elérése érdekében. A máltai büntetés-végrehajtás rendszerét Dr. Joseph Giordmaina prezentálta, majd ismertette közös munkáját Dr. Joseph Borggal, „A fogvatartás filozófiája és gyakorlata Máltán” címmel, melynek esszenciája, hogy a reintegrációs, illetve reszocializációs folyamatokba be kell vonni a fogvatartottak családját.

Dr. Daniel Alborghetti olasz büntetés-végrehajtási szakember előadásában betekintést nyújtott az olasz igazságszolgáltatási rendszer sajátosságai, annak tagozódásába, illetve a reintegrációs szakemberek képzésének, továbbképzésének fontosságát ismertette vezetői szemszögből. A magyarországi jogszabályi változásokat a rendszerváltás környékén Dr. Palló József bv. ezredes ismertette, aki elmondta, hogyan változott a szakmai gondolkodás iránya a neveléstől a reintegrációig. „Romániai börtönoktatás” címmel tartott előadást Dr. Daniel Murányi román büntetés-végrehajtási szakember, aki prezentációjában kitekintett az európai gondolkodásmód változásaira és az egyes reintegrációs tevékenységek elvi különbségei mentén vázolta hazája büntetés-végrehajtási struktúráját. Az előadások sorát Dr. Liesbeth de Donder és Dr. Dorien Bronsens zárta, akik a flandriai és brüsszeli reintegrációs munka sajátosságait mutatták be. Érdekességként említették meg, hogy a biztonsági irányítás és felügyelet, illetve a reintegráció és oktatás külön minisztériumhoz tartozik, melyeknek legproblémásabb köre a külföldi fogvatartottak oktatásba történő bevonása és reszocializációja, mivel a külföldi bűnelkövetők szinte minden ítéletük mellékbüntetéseként kiutasítást kapnak, így az adott ország társadalmába történő visszavezetés relevanciáját veszti.

BÖRTÖNSTATISZTIKAI SZEMLE – 2018.1. SZÁM AJÁNLÓ ÉS TALLÓZÁS

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Hivatalának Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztálya elkészítette a Börtönstatisztikai Szemle 2018. 1. lapszámát. A Főosztály 2015-ben jelentette meg először az online szakmai kiadványt, mely bemutatja a Büntetés-végrehajtási Szervezetet érintő fontosabb statisztikai adatokat. A Börtönstatisztikai Szemle időszaki statisztikákat szolgáltat a fogvatartottakkal kapcsolatos főbb adatokról és a Bv. Szervezet tevékenységéről. A kiadvány az általános szervezeti adatokon túl minden alkalommal tartalmaz egy speciális fogvatartotti csoportra vagy a büntetés-végrehajtás egy speciális területére vonatkozó fejezetet is. Ezt a Börtönstatisztikai Szemle aktuális, 2018. 1. számához a Fogvatartási Ügyek Szolgálatától (Reintegrációs és Módszertani Főosztály) Baranyi Zsolt bv. őrnagy, főosztályvezető és Balázs László bv. őrnagy készítette el, és a fogvatartottak jellemző oktatási adatait mutatja be részletesebben.

A Börtönstatisztikai Szemle jelenlegi, és eddig megjelent lapszámai megtekinthetők magyar¹ és angol² nyelven a Büntetés-végrehajtási Szervezet honlapján.

A következőkben olvasható a Börtönstatisztikai Szemle 2018. 1. lapszámában megjelent statisztikákból készült összefoglalás és a Főszerkesztő ajánlása, mellyel az a célunk, hogy felhívjuk az Olvasó figyelmét a kiadványban publikált elemzésekre. Az alábbiakban idézett szövegrészek a Börtönstatisztikai Szemle 2018. 1. számában megtalálhatóak.

A Főszerkesztő ajánlása

A BvOP Hivatal Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztályának statisztikai tevékenysége a társadalom általános tájékozottságát szolgáló, objektív tényekre alapozott adatszolgáltatási tevékenység.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet tevékenységével összefüggő statisztikai információk nyilvánosságra hozatalával valóság-hű képet nyújtunk a szakpolitikai döntéshozók, az állami szervezetek, önkormányzatok, a civil szervezetek, a szakmai és tudományos tevékenységet végzők, az Európai Unió intézményei, valamint a nemzetközi szervezetek számára.

Célunk, hogy a hivatalos statisztika hatóköre találkozzon a Büntetés-végrehajtási Szervezet tevékenysége iránt megnyilvánuló felhasználói igényekkel.

Az előállított statisztikai adatokat a szakmai elvárásoknak megfelelően szabályozottan és átláthatóan, a szakmai függetlenség, a pártatlanság és objektivitás, a felhasználó-közponúság alapelveinek figyelembevételével tesszük közzé.

1 bv.gov.hu/bortonstatisztikai-szemle

2 bv.gov.hu/review-of-hungarian-prison-statistics

Tudományos tevékenységünk fejlesztési irányainak meghatározó szempontjai a relevancia, az adatvédelem, a megalapozott és fejlesztett módszertan, a minőség iránti elkötelezettség, az időszerűség és időbeli pontosság, a koherencia és összehasonlíthatóság, a hozzáférhetőség és érthetőség.

Az elmúlt években megjelent Börtönstatisztikai Szemlék hivatkozási pontként, adatforrásként a változó igényeket figyelembe véve törekedtek az új igények statisztikai adatfelvételekbe történő beépítésére, a statisztikai információk felhasználói igények szerinti átalakítására. Jelen számunk is a változó statisztikai igényeket vette figyelembe, ezért volt indokolt az adatok publikálási szerkezetén módosítani (így például némely adattáblát, mely évek óta hasonló képet mutat – például fogvatartottak lakhely szerinti megyei eloszlása – elhagytunk). A fogvatartotti statisztikák tekintetében a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett létszámadatokhoz képest a Börtönstatisztikai Szemle részletesebb, átfogóbb statisztikákat közöl.

Bevezetés

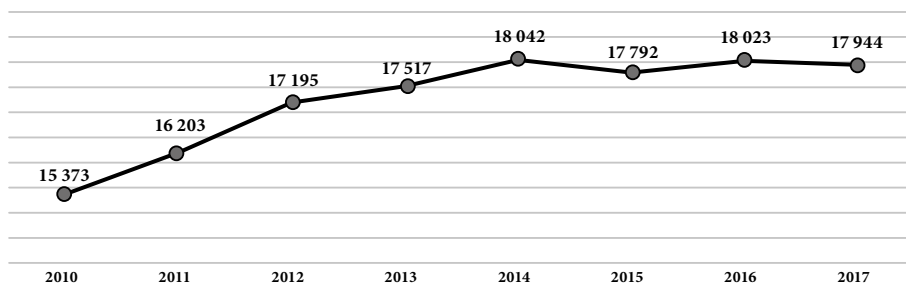
A Börtönstatisztikai Szemle célja, hogy időszaki statisztikákat szolgáltatson a Büntetés-végrehajtási Szervezet által fogvatartottak főbb adatairól, illetve a szervezet tevékenységéről. Széleskörű és aktuális háttérrel kívánunk biztosítani kutatások, elemzések elkészítéséhez.

A fogvatartotti adatokat a Büntetés-végrehajtási Szervezet Fogvatartotti Alap Nyilvántartás (a továbbiakban: FANY) szoftveréből lekért statisztikákból, illetve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága egyes Szolgáltatásainak, illetve Főosztályainak adatgyűjtései alapján állítottuk össze.

A statisztikák értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy a fogvatartottakra vonatkozó számok dinamikus adatok, a fogvatartottak létszáma egy nap alatt akár többször is változhat. Ebből fakadóan a statisztikák egy része csak az adatok előállításának dátumával együtt értelmezhető, továbbá az összehasonlíthatóság és az elemzések megkönnyítése érdekében elsősorban százalékos mutatókkal dolgozunk.

Fogvatartottak száma és demográfiai adatai

1. ábra³: Fogvatartotti éves átlagléttség alakulása

3 A Börtönstatisztikai Szemlékben korábban megjelentetett átlagléttszámok helyett az összehasonlíthatóság és az objektív elemzési kép érdekében az adott évekre vonatkozó éves fogvatartotti átlagléttszámok statisztikai összevetését mutatjuk be, a FANY szoftveréből történt utólagos adatlekérés alapján.

A fogvatartotti populáció átlagos létszáma a 2010 és 2014 közötti időszakban folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, mely az elmúlt években némileg megtorpanni látszik. A 2015. évben az éves záró adatok alapján az átlaglétszám csökkent, majd a 2016. évben enyhén emelkedett. A 2017-es évben az éves átlaglétszám ismét csökkenést mutat. Az alábbi ábrát nézve megállapíthatjuk, hogy a fogvatartottak átlagos létszáma az elmúlt négy éves időszakban a 18 ezer fős érték körül mozgott.

1. táblázat

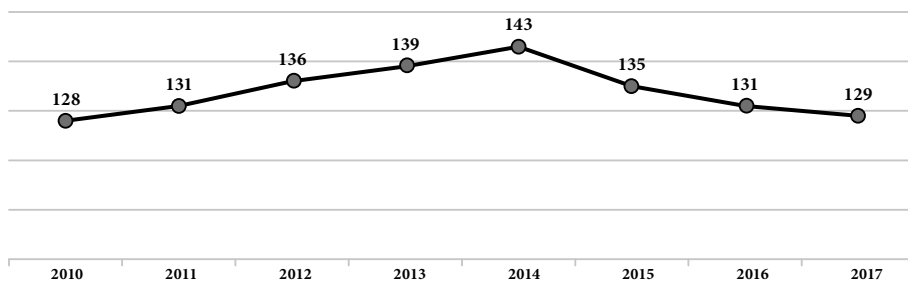
Életkorcsoportok százalékos megoszlása és az átlagéletkor változása						
Korcsoport	2012.12.31.	2013.12.31.	2014.12.31.	2015.12.31.	2016.12.31.	2017.12.31.
18 év alatt	1,03	0,84	0,61	0,46	0,47	0,84
18 - 21 éves	8,53	7,77	6,84	6,35	5,33	5,25
22 - 24 éves	8,98	9,44	9,35	8,81	8,25	5,75
25 - 29 éves	15	15,41	15,1	15,28	15,47	17,88
30 - 39 éves	33,24	31,9	31,32	30,69	30,22	29,23
40 - 49 éves	22,45	23,37	24,58	25,35	26,37	26,18
50 - 59 éves	8,64	9,14	9,54	9,98	10,42	11,11
60 éves vagy idősebb	2,14	2,13	2,66	3,037	3,48	3,80
Átlagéletkor	35 év 9 hónap	36 év 1 hónap	36 év 8 hónap	36 év 6 hónap	37 év 6 hónap	37 év 10 hónap

A fenti táblából jól látható, hogy a 18 év alatti fogvatartottak aránya évekig tartó csökkenés után 1% alatti arányban látszik stabilizálódni. Továbbá ugyan lassan, de folyamatosan csökken a 18 és 21 év közötti fogvatartottak, illetve a 22 és 24 év közötti fiatal felnőttek aránya is. Megfigyelhető az is, hogy a 60 éves vagy idősebb korosztály aránya a 2013-as év kivételével évről évre folyamatos növekedést mutat.

Az átlagéletkort bemutató számokból látszik, hogy 2012 óta több mint két évvel emelkedett a fogvatartottak átlagéletkora.

Fogvatartással összefüggő adatok

A büntetés-végrehajtási intézetek átlagos telítettségi értékének változásának hátterében leginkább a büntetőtörvénykezésből és a férőhelyek alakulásából (férőhelyek létesítése, átstrukturálása) fakadó okok állnak. A büntetés-végrehajtási intézetek túltelítettsége az európai országok egy részében igen komoly, megoldásra váró problémákat okoz. Az elvárásoknak a magyar büntetés-végrehajtás a telítettség-kiegyenlítő programjával, ütemezett férőhelybővítési projektekkel kíván eleget tenni.

2. ábra ⁴: Átlagtelítettség mértéke

A 2017-es év egészét vizsgálva a fogvatartottak átlagos létszáma 17 944 fő volt, 129%-os átlagos telítettségi szint mellett. A végrehajtott férőhelybővítések okán, továbbá az átlaglétszám tekintetében történt csökkenés hatására (2016: 18 023, 2017: 17 944) az átlagos telítettség 2 százalékpontos csökkenést mutat a 2016-os évhez képest.

2. táblázat

Fogvatartottak megoszlása végrehajtási fokozat szerint (2017. 12. 31.)						
Végrehajtási fokozat	Összesen	%	Férfi	%	Nő	%
Fegyház	4 710	27,16	4 460	27,76	250	19,59
Börtön	7 325	42,24	6 710	41,76	615	48,20
Fogház	767	4,42	703	4,38	64	5,02
Közérdekű munka átváltoztatása (fogház)	161	0,93	153	0,95	8	0,63
Pénzbüntetés átváltoztatása (fogház)	262	1,51	242	1,51	20	1,57
Fiatalkorú, börtön fokozat	96	0,55	93	0,58	3	0,24
Fiatalkorú, fogház fokozat	69	0,40	68	0,42	1	0,08
Előzetes I. fokú ítéletig	2 764	15,94	2 551	15,88	213	16,69
Előzetes nem jogerősen elítélt	566	3,26	528	3,29	38	2,98
Fiatalkorú előzetes I. fokú ítéletig	57	0,33	54	0,34	3	0,24
Fiatalkorú előzetes nem jogerősen elítélt	14	0,08	13	0,08	1	0,08
Elzárás	175	1,01	154	0,96	21	1,65
Büntetőjogi elzárás	192	1,11	183	1,14	9	0,71
Kényszergyógykezelés	185	1,07	155	0,96	30	2,35
Összesen:	17 343	100,00	16 067	100,00	1 276	100,00

Az elítéltek létszámának és a végrehajtási fokozatok szerinti megoszlásának alakulásáról a fenti táblázat azt mutatja, hogy a fogvatartottak több mint 80%-a jogerősen elítélt, közülük továbbra is a börtön fokozatú büntetést töltők vannak többségben (42,24%). A végrehajtási fokozat szerint a következő legnépesebb csoportot a fegyház büntetést

4 A könnyebb összehasonlíthatóság érdekében – utólagosan számított adatok alapján – a jelzett évekre az adott év zárónapi fogvatartotti átlaglétszámaiból kalkulált átlagtelítettséget szerepeltetjük.

töltők alkotják (27,16%). Utóbbi csoportra vonatkozóan a növekedés tovább folytatódott (a Börtönstatisztikai Szemle korábbi számaiban használt elemzési létszámok szerint 2014: 3 869 fő, 2015: 4 136 fő, 2016: 4 446 fő, 2017: 4 710 fő).

3. táblázat

Ítélet tartama				
	2016. 12. 31.		2017. 12. 31.	
	Fő	%	Fő	%
1 hónapnál rövidebb	39	0,28	49	0,36
1 hónap - 6 hónap	274	2,00	303	2,24
6 hónap - 1 év	949	6,92	875	6,48
1 év - 2 év	2 854	20,80	2 550	18,88
2 év - 3 év	2 090	15,23	2 047	15,15
3 év - 5 év	2 571	18,73	2 558	18,94
5 év - 10 év	3 378	24,62	3 459	25,61
10 év vagy több	1 519	11,07	1 613	11,94
Tényleges életfogytiglan	49	0,35	54	0,40
Összesen:	13 723	100	13 508	100
N.a. ^{5, 6}	429	N.r. ⁷	434	N.r.
Előzetes, első fokú ítéletig ⁸	2 944	N.r.	2 821	N.r.
Előzetes, nem jogerősen elítél ⁹	628	N.r.	580	N.r.
Mindösszesen:	17 724	N.r.	17 343	N.r.

A kiszabott büntetések tartamának tekintetében a legnagyobb csoport az 5-10 évig terjedő szabadságvesztésre ítélték, ezt követik a 3-5 évig, majd az 1-2 évig terjedő szabadságvesztés büntetésre ítélték. Az egy évnél rövidebb ítéleti idők kevésbé jellemzőek.

A kiszabott büntetések tartamának tekintetében a legnagyobb csoport az 5-10 évig terjedő szabadságvesztésre ítélték, ezt követik a 3-5 évig, majd az 1-2 évig terjedő szabadságvesztés büntetésre ítélték. Az egy évnél rövidebb ítéleti idők kevésbé jellemzőek.

5 „N.a.” rövidítéssel jelöljük azon esetek számát, amelyekről nem állt rendelkezésre adat.

6 A FANY rendszer adatai alapján készített gépi leválogatásban nem besorolhatóak azon személyek, akik jogerősen elítéltként lettek befogadva, de ítéletük foganatba vétele az adatszolgáltatás készítésekor éppen folyamatban van.

7 „N.r.” rövidítéssel jelöljük azon eseteket, amelyek a vizsgált szempontból nem relevánsak.

8 Az ítéletek tartamát bemutató táblázat arányszámainak számításakor kizárólag a jogerős ítéleteket tartottuk relevánsnak, így a korábbiakban megjelentettekhez képest nem vettük figyelembe a következő csoportokat: a fiatalokú előzetes első fokú ítéletig és az előzetes első fokú ítéletig.

9 Az ítéletek tartamát bemutató táblázat arányszámainak számításakor nem vettük figyelembe továbbá az előzetes nem jogerős elítélteket és a fiatalokú előzetes, nem jogerősen elítélteket.

4. táblázat

Szuicid cselekmények								
Év		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Fogvatartottak átlagléttszáma		16 203	17 195	17 517	18 042	17 792	18 023	17 944
Öngyilkosság	Fő	9	8	7	6	5	9	4
	Ráta ¹⁰	5,55	4,65	4	3,33	2,81	4,99	2,23
Öngyilkossági kísérlet	Fő	36	34	42	49	41	21	8
	Ráta	22,22	19,77	23,98	27,16	23,04	11,65	4,46

Az öngyilkosságra és öngyilkossági kísérletre vonatkozó fenti számok csak azokat az eseteket jelölik, amelyek mögött valós szuicid krízis áll. A büntetés-végrehajtási intézeteken belüli önkárosítások mögött ugyanis nem feltétlenül áll valós¹¹ „meghalási szándék”. Azok hátterében *feszültség-levezetés* (falc), illetve a *prizonális problémák* által kiváltott (ide tartoznak a helyzeti előnyök megszerzésében motivált „manipulatív” nevezhető) cselekmények is állhatnak.

Az öngyilkossági kísérletek tekintetében 2014-től folyamatos csökkenés tapasztalható mind a konkrét esetszám, mind a fogvatartotti létszámhoz viszonyított ráta tekintetében. A befejezett öngyilkosságok rátája évek óta 2,23 és 5,55 között mozog, amely jóval a nemzetközi átlag alatt marad.

Szakmai fejlődésként, valamint a fogvatartottak hatékonyabb kezelésével kapcsolatos tevékenység hatására pozitívként értékelendő, hogy az öngyilkossági kísérletek számában jelentős csökkenés tapasztalható (2016: 21 eset, 2017: 8 eset), valamint az öngyilkosságok száma is a jelentősen csökkent (2016: 9 eset, 2017: 4 eset).

10 Ráta: 10.000 fogvatartottra jutó érték, arányszám

11 Olyan eseteket értünk valós szuicid krízis alatt, ahol az exploráció, tesztek és egyéb pszichológiai módszerek által közvetlen öngyilkossági veszélyhelyzet mutatható ki.

EZER ÉVES MÚLTUNK A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS AZ IGAZSÁG VÉDELMEBEN

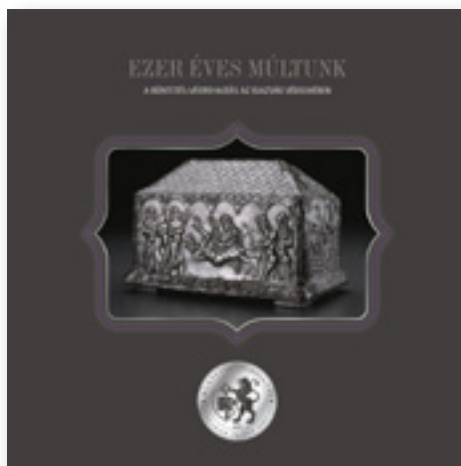
A szervezeti hagyományok építése és ápolása jegyében készült el – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának gondozásában – az Ezer éves múltunk című kiadvány, mely a büntetés-végrehajtás magyarországi írott, épített és tárgyi eszközeinek bemutatásával idézi fel a hazai büntetés-végrehajtás történetének kiemelkedő eseményeit. A Szent Adorjánhoz – a büntetés-végrehajtás védőszentjéhez – kapcsolódó kutatás néhány emlékét megjelenítve rámutat a büntetés-végrehajtási tevékenység társadalmi jelentőségére, a büntetés-végrehajtási jog megújulási képességére, a társadalmi elvárások teljesülésére.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet kiemelt figyelmet fordít a Szent István királyunk óta meghatározó szerepet betöltő törvénykezés, jogalkotás és jogalkalmazás szellemi és tárgyi emlékeinek megőrzésére, hagyományainak átörökítésére, a szervezeti identitás és kultúra megerősítésére.

Célunk volt a büntetés-végrehajtási munka szakszerű, mindenki számára érthető bemutatása olyan kommunikációs eszközzel, amely alkalmas tevékenységünk társadalmi megítélésének javítására.

A kiadvány felidézi a múltat, bemutatja a jelent, és a jövő elemeinek, illetve szimbólumainak kiválasztásával mutat rá a folytonosságra. Ennek szellemében választott jelmondatot, alakította ki új arculatát a Büntetés-végrehajtási Szervezet.

1. ábra: Bv. fotó

Szent Adorján

Adorján katonatiszt volt Nikodémiában, Galerius császár (293-311) és társuralkodója, Maximianus (286-305) idejében. Maximianus császár főhivatalnok, Adorján a keresztényüldözés során megtért, hitéért mártírhalált halt. Magyarországon a személyéhez köthető első emlékek 850 körülre datálhatóak, amikor Pribina szláv fejedelem bazilikát építtetett a tiszteletére Mosaburgban (később Zalavár község). Hazánkban Szent Adorjánt a legkorábbi templom védőszentek között tisztelik.

Az időszámításunk előtti III-IV. században börtönbüntetéssel és különös kínzásokkal sújtották a keresztényeket hitük miatt. A börtönben raboskodókkal hit- és sorsközösséget vállaló katonatisztek is börtönbe vetették.

Adorján és bebörtönzött társainak állhatatosságát látva a császár olyan haragra gyúlt, hogy üllőt hozatott, amin a börtönbe vetett és megkínzott keresztények lábfejét összetörhették, lábukat levághatták. Adorján kezét is levágta, így mutatva meg hitének erejét.

A vértanúságot szenvedettek testét a császár parancsa értelmében máglyán kellett elégetni, azonban csoda történt és máglyagyújtás közben elkezdett esni az eső, így a tűz kialudt. Adorján felesége, Natália a máglyán fekvő Adorján jobb karját elrejtve elmenekült. Az ereklyévé alakult kart később Konstantinápolyba, majd Rómába szállították a keresztények.

Már a korai kereszténység kialakulásának elején megjelentek a vallási közösség életében azok a példaképek, előljárók, akik maguk is az akkori haderőben teljesítettek szolgálatot. Kultuszukban olyan hagyományos értékek testesültek meg, mint a bátorság, a hit és az önfeláldozás. Ezek a szentek legtöbbször vértanúkká váltak, keresztény hitük megvallásával szembe kerültek koruk társadalmával, politikai vezetésével, hitükhöz való ragaszkodásuk miatt az első évszázadokban mártírhalált haltak. Elmondható, hogy a korai keresztény közösségek számára mártírhalált halt – később szentként tisztelt – példaképek kultikus tisztelete könnyen kiépült. Életük, tanításuk vagy írásos utasításaik hozzájárultak egy bizonyos követendő etikai rend kialakulásához a haderőn belül. A katonai védőszentek, katonaszentek kultusza a történelemben az aktuális társadalmi, politikai elvárásoknak, valamint az egyes haderők igényeinek megfelelően formálódott. Például Szent Borbála a harangöntők védőszentje, mivel azonban a harangöntők készítették és kezelték kezdetben az ágyúkat, így a tüzérek védőszentje is ő lett. Az idők során igény fogalmazódott meg a különböző fegyveres szervek részéről, hogy az általuk példaképnek és védőszentnek tartott katonaszent kultusza a szervezet integráns része legyen. A Belügyminisztérium irányítása alá tartozó rendészeti szervek védőszentjei:

2. ábra¹

1 de.wikipedia.org/wiki/Adrianus_von_Nikomedien#/media/File:St_adrianus.jpg (2018.06.20.)

Szent György a rendőrség védőszentje, Szent Flórián a tűzoltók védőszentje és Szent Adorján a büntetés-végrehajtási dolgozók védőszentje.

Szent Adorján magyarországi tisztelete

A régészeti és levéltári tudományos kutatások eredményeit összevetve megállapítható, hogy Szent Adorján magyarországi kultusza a IX. században alakult ki. Pribina szláv fejedelem Zalaváron kezdte meg uralmi centrumának kiépítését, közigazgatási és egyházi központot hozott létre, latin nevén Mosaburgot. A kultusz legjelentősebb helyszíne Zalavár (Mosaburg), ahol 850 körül bazilika építésébe kezdtek, melyet maga a salzburgi érsek szentelt fel. A Karoling-kori szentélykörüljárós, gyűrűs-kriptás bazilika alapjait a 850-es években rakták le. A 870-es években már felszentelt templomról vannak írásos emlékeink. A templom 50 méter hosszú, 25 méter széles volt. A szentély körül félkörívben föld alá süllyesztett folyosó futott végig, amelyeket az oldalhajókból lehetett megközelíteni és ahonnan három kápolna nyílt.

A kutatások bizonyossága alapján a templom a X. században elpusztult, azonban 1019 körül annak köveiből ismét templomot emeltek a közelben. Szent István királyunk rendeleteiben erősítette meg a keresztény vallást, ebben az időben rendelkezett a templomok építéséről. A zalai környék vallási központja ismét Zalavár, a település felszentelt templomának védőszentje pedig Szent Adorján lett. A törökvesz idején – mint olyan sok más ilyen jellegű építményt – erődítménnyé alakították át. Az erődítmény a török támadásokat sikeresen visszaverte, azonban I. Lipót német-római császár 1702-ben felrobbantatta. A romokat és épületmaradványokat ma erdő borítja, a terület régészeti feltárása újabb információkkal és emlékekkel gazdagíthatja a történelmi ismereteinket.

Szent Adorján Érdemjel

Az 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szabályozta, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezet napja szeptember 8-a legyen, ezt nevezzük Adorján napjának. Szent Adorjánnak, a Büntetés-végrehajtási Szervezet védőszentjének tisztelete 1000 éves múltra nyúlik vissza Magyarországon.

A 37/2012. (VIII. 2.) BM rendelet a belügyminiszter által alapított és adományozott elismerésekről szóló rendelet alapján:

„17. § (1) * A Szent Adorján Érdemjel a büntetés-végrehajtási szervezet állományában dolgozó, munkájukat huzamos időn keresztül kiválóan végző, a közösség elé példaképpül állítható hivatásos szolgálati, kormánytisztviselői, közalkalmazotti jogviszonyban, valamint munkaviszonyban állók elismerésére, valamint a büntetés-végrehajtás munkáját segítő személyek elismerésére adományozható, évente összesen 10 fő részére.”

3. ábra: Bv. fotó

A Szent Adorján Millenniumi Év (1019-2019) program előkészítése

A zalavári Szent Adorján Bazilika alapításának ezer éves évfordulója és Szent Adorján tisztelete alkalmából a Büntetés-végrehajtás Szervezete egész évre szóló programozattal készül.

Az év során számtalan megemlékezés, ünnepség, tudományos konferencia, szakmai vetélkedő, sportverseny kerül megrendezésre, melyek célja a Büntetés-végrehajtási Szervezet egységességének és öntudatának, szervezeti kultúrájának erősítése.

A Szent Adorján Millenniumi (1019-2019) év alkalmat adhat, hogy a szervezeti kultúránkra, hagyományainkra alapozva ismerhesse meg a társadalom szervezetünk tevékenységeit, munkatársaink magas színvonalon végzett munkáját, szolgálatát az igazság védelmében.

Az Ezer éves múltunk című kiadvány magyar és angol nyelven megrendelhető a Duna-Mix Kft.-től közvetlenül, illetve letölthető a bv.gov.hu/kiadvanyaink oldalról.

Felhasznált irodalom

- Bácsatyai Dániel (2016): A magyar kalandozó hadjáratok latin nyelvű kútfői, PhD értekezés
- Csintalan János – Hajdú Miklós – Lőrincz József – Mihály Attila (2005): A királyi törvényháztól a fegyház és börtönig – A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön centenáriumi évkönyve 1905-2005
- Lőrincz József (2011): Emlékkönyv a Győr-Moson-Sopron megyei büntetés-végrehajtási intézet fennállásának 125. évfordulójára
- Lőrincz József (szerk.) (2014): A vármegyei fogháztól az országos börtönig – a szombathelyi büntetés-végrehajtási intézet 125 éves krónikája
- Mező András (1996): A templomcím a magyar helységnevekben (11-15. század)
- Molnár András (szerk.) (1996): Zala megye történelmi olvasókönyve
- Németh Éva – Szijártó József (szerk.) (2008): A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet 1858-2008
- Ritoók Ágnes (2008): Zalavár-Vársziget Árpád-kori „tornya”, Zalai Múzeum 17
- Szöke Miklós Béla (2014): A Karoling-kor a Kárpát-medencében
- Tóth Endre (1999): Szent Adorján és Zalavár, Századok 133, 3-40.

Várkonyi Zsolt Kristóf

BESZÁMOLÓ A „KÁBÍTÓSZER- KERESKEDŐK, DROGTERMESZTŐK ÉS DROGFUTÁROK MAGYARORSZÁGON” CÍMŰ KONFERENCIÁRÓL*

Az Országos Kriminológiai Intézet 2018. április 20-án, az Igazságügyi Palota Dísztermében filmbemutatóval egybekötött konferenciát rendezett „Kábítószer-kereskedők, drogtermesztők és drogfutárok Magyarországon” címmel.¹

Prof. em. Dr. Vókó György bevezetőjében kitért a bűnözés elleni küzdelem jelentőségére, kiemelve, hogy „mind több az interdiszciplináris kérdés, mind több az intézmények szokott működési körülményein kívül eső, azaz több intézmény hatáskörének metszéspontjain feltorlódó gond. Az egyes tudományágaknál a megismerés határai kiterjednek, a társadalmi gyakorlat újabb követelményei jelentkeznek.”

Prof. em. Dr. Vókó György
(Fotó: Bodóné Sávolt Erika Zsófia)

* A beszámoló Ritter Ildikó (az Országos Kriminológiai Intézet tudományos munkatársa) írása nyomán készült.

Dr. Kurucz Ágota a Legfőbb Ügyészség Nyomozásfelügyeleti és Védélőkészítési Főosztály ügyésze a „*Jogértelmezési kérdések a kábítószeres bűncselekmények vonatkozásában*” című előadásában a vonatkozó cselekményekkel összefüggő, a jogegységet szolgáló körleveleken, irányelveken és állásfoglalásokon túl olyan, a tárgykörrel kapcsolatos iránymutatásokat elemzett, amelyek konkrét ügyekre vonatkoztak, illetve amelyek kiadása egy adott ügyészség speciális tevékenysége miatt vált szükségessé.

Ritter Ildikó az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa Homitzky Zénóval és Réz Dániellel, a Legfőbb Ügyészség Hang- és Képtechnikai Csoport munkatársainak segítségével dokumentumfilmet készített egyes vizsgálatba bevont drogkereskedők, drogfutárok és drogtermesztők életútjáról, kriminális karrierjéről, a film vetítése után vizsgálatának eredményeit ismertette.

Dr. Varga Attila rendőr ezredes, KR NNI Nemzetközi Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály főosztályvezetője és Boczán József rendőr százados, kiemelt főnyomozó „*A hazai kábítószer-felderítés aktuális kihívásai*” címmel tartották meg előadásukat. Az előadók a „darknet”-en történő kábítószer-kereskedelem, mint új elkövetési forma jellemzőit, valamint a speciális nyomozástechnikát igénylő felderítés lehetőségeit és korlátait mutatták be.

Dr. Németh Zsolt, egyetemi docens, NKE RTK Bűnügyi Tudományok Intézete, Kriminológiai Tanszékének ny. rendőr ezredese „*Kínálatcsökkentés – realitás vagy utópia?*” címmel tartott előadást. Felvetette azt a gondolatot, hogy a rendészet elsődleges felelőssége és feladata a kábítószer-jelenség kezelésében egyértelműen a kínálatcsökkentésben jelölhető meg.

Dr. Ignác György, a Fővárosi Törvényszék bírása „*Kábítószer-kereskedelem a Fővárosi Törvényszék ítélkezési gyakorlatában*” címmel az ítélkezés nehézségeit és problémáit tárta a hallgatóság elé.

Somogyvári Mihály bv. alezredes, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet vezetője „*A fogvatartottak kábítószer-érintettsége és kezelési lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*” című előadását élénk érdeklődés kísérte.

Az előadó kiemelte a drogprevenációs körletek, a segítő szervezetekkel való közös munka, illetve a fogvatartottaknak nyújtott speciális kockázatkezelő programok jelentőségét és ezeknek a kábítószer-, illetve bűnmegelőzésben nyújtott szerepét.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2018. január 1-jétől március 31-éig)

2018. JANUÁR 29.

2018. január 29-én szakmai konzultációra érkezett a MH Egészségügyi Központ parancsnoka, Kun Szabó István vezérőrnagy és dr. Tamás Róbert orvos dandártábornok, orvos igazgató a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházába. A vendégeket dr. Takács Valéria ny. bv. o. ezredes főigazgató főorvos és Joó László bv. ezredes, főigazgató-helyettes fogadta. A főigazgató főorvosnő egy rövid prezentációban ismertette a kórház felépítését, működését és a 2017. évi betegforgalmat, majd a vendégek meglátogatták az egészségügyi részlegeket, ahol megismerkedtek az intézményben folyó szakmai munkafolyamatokkal.

2018. MÁRCIUS 29.

A Magyar Börtönügyi Társaság 2018. március 29-én, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tanácstermében tartotta meg emlékülését, amelynek célja a 2017-ben alapított Balla Károly-díj névadójának bemutatása és munkásságának részletesebb ismertetése volt. A Társaság a tudományos feladatok színvonalas megoldásának ösztönzése, valamint a börtönüggyel magas elméleti és gyakorlati szinten foglalkozók tevékenységének elismerése érdekében hívta életre a díjat, amelyet először 2018 májusában fognak átadni.

Összeállította: **Rutkai Kata**

Ára: 600 Ft